

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

genealogisk samling
19 Mo 80 p
Priskorn, I. M.
Anetavle over de fire søskende
Mortensen på Østervold
6. bind
0525ad3669971124

ANETAVLE

OVER

DE

FIRE

SØSKENDE

MORTENSEN PÅ ØSTERVOLD

af

I. M. PRISKORN

Prosapia nr. 6

6. bind

PRISKORN HASLE

1988

I dette bind må vi tage afsked med "Dynastiet Mortensen". Der er faktisk ikke mere kød på det ben. Men andre slægter folder sig ud i dette bind, der rummer mærkelige skæbner og grumme krigsbegivenheder.

Det er stadig for størstedelen Christian den Fjerds tid, men vi kommer også tilbage før ham og lidt ind i Enevældens tid.

Jeg har denne gang taget to generationer med, da der jo ikke mere er så mange navne tilbage, der kan skrives noget om, og det bliver mere og mere sparsomt, hvad man kan finde om den enkelte.

Alligevel tror jeg, at også dette bind rummer noget, der er værd at læse, og jeg ønsker god fornøjelse.

imp.

Trahit sua quemque
voluptas (Vergil).
(Enhver sin lyst)

Ane nr.256: Morten Pedersen Hammel	s. 4
440: Thomas Henriksen Weile	" 7
441: Karen Hansdatter Havervad ..	" 30
442: Conrad Thortzenius ...	" 40
443: Marin Jacobsdatter Jessen ..	" 47
446: Peder Jørgensen Jelling	" 72
447: Dorothea Jensdatter ..	" 78
880: Henrik ...	" 81
882: Hans Andersen Havervad	" 82
883: Mette Jespersdatter Petersen	" 93
884: Johannes Thortzenius .	" 99
886: Jacob Jessen ...	"105
887: Kirsten Lowsen .	"115
892: Jzrgen Pedersen Lemvig	"117
893: Maren Jensdatter Løvenbalk .	"125
894: Jens Christensen Mørch	"128
895: Vibeke Jensdatter	"130
Personregister .	"131
Stedregister ...	"135
Litteraturliste:	"137

Ane nr.256: Morten Pedersen Hammel, fæstebonde(1654-1683).

Det er stadig ikke lykkedes mig at bevise sammenhængen med vore beviselige aner, men jeg har heller ikke kunnet finde noget, der modbeviser min teori. Det er bare ikke nok, og vi må nok betragte de sidste tre "aner" i denne række som repræsentanter for de ukendte aner, vi jo må have under Overgaard i den periode.

Vi kan ikke finde noget personligt om bønderne på den tid alligevel, så det bliver alligevel bare kulturhistorie fra 1600årene i Østjylland.

Vi er nu helt tilbage til den tid, hvor Priskornernes aner var herrer på Overgaard, nemlig slægten Lykke.

Den 18.oktober 1584 fejrede Jørgen Lykke til Overgaard sin datter Ides bryllup med Baldemar Parsberg i Rahders. Han købte siden Jernit ved Hammel, det nuværende Frijsenborg, og herfra må Morten Hammels far være kommet til Overgaard. Vi kender ikke denne fars navn - bortset fra fornavnet, og han er ikke nævnt i nogen af de papirer, jeg har haft mulighed for at gennemgå.

Det var før stavnsbåndets tid, så han må være flyttet frivilligt. Det er en tynd kop te, men sådan har jeg fundet den første mulige forbindelse mellem dynastiet Mortensen og huset Priskorn.

Morten Hammel nævnes kun i jordebøgerne fra 1654-1683 som fæster af gård nr.8 i selve Udbyneder.

Der er dog endnu en mulighed. I 1616 er der en Morten Pedersen, der trængte sig ind i Niels Smeds gård i Udbyneder for at overfalde Christen Jensen Smed af Fuglsøgaard, som han sårede.

Et tingsvidne af Overgaard birketing den 6.juni omtaler sagen første gang.

Birkets sandemænd havde svoret Morten Pedersen vold over på husbonds vegne for sår og skade, han havde gjort på Christen Jensen Smed, deslige havde de svoret ham over for husfred, for han med rådet råd har indløbet i Niels Smeds gård og hus og gjort Christen Jensen Smed sår og skade.

Da Morten Pedersen var undløbet uden at rette for sig, havde Niels Smeds og Christen Jensen Smeds husbond, Frands Lykke fået ham erklæret fredløs ved to uendelige domme landstingsdomme af 20. september og 21. december 1616 og krævede nu ved fogeden på Overgaard Christen Christensen endelig dom i sagen.

Hverken Morten Pedersen eller en repræsentant for ham havde givet møde.

Viborg Landstings dom kom til at lyde således:

"Efter sådan lejlighed og efterdi Morten Pedersen to gange tilforn findes hidstævnet og kaldet at være og ikke er mødt til gensvar, så samme domme ham er overgånget, og han har haft noksom lang respit samme domme at kunne lade igenkalde, og ikke han eller nogen på hans vegne det gjort har, og fornævnte Frands Lykke en tredje gang har ladet Morten Pedersen for endelig dom hidstævne og kalde, og ikke han enten er kommet eller nogen på hans vegne ham at undskylde, medens sig nu såvel som tilforn fra rettergang undholder, ved vi efter fornævnte dommes lydelse ikke andet derom at sige end recessen derudinden at følge, " fornævnte Morten Pedersen at fare som andre fredløse mænd.

Var det nu vores Morten Hammel, eller kan det have været hans farfar. En fredløs mand kan vel tages til nåde efter en tid. Men han kan have efterladt sig kone og børn i Udbyneder, som for eksempel Morten Hammels far måske.

Fredløshed var i ældre tid den straf, som brugtes ved de gørveste forbrydelser, der ikke kunne sones med bøder. Men den blev også anvendt som tvangsmiddel mod domfældte, der undlod at møde.

Den pågældende blev fuldstændig retsløs og kunne frit dræbes af hvem som helst. Det var også strafbart at huse og hæle en fredløs.

Historiem melder ikke mere om Morten Pedersen eller for den sags skyld om Morten Hammel.

Den sidste kan jo være den første. Han kan have ladet sig repræsentere ved tinge senere og fået formildet sin dom. Vi ved det ikke.

Det med alderen er svært, men det er ikke helt sikkert, han levede endnu i 1683, selv om han er med i jordebogen.

Morten Hammel oplevede de samme krige som sønnen Peder, og han kan have deltaget i kejserkrigen og i slaget ved Lutter am Barenberg, men senere blev han nok for gammel og var bare offer for krigene.

Han ser ud til at have haft sønnerne Peder, Christen, Erich og Niels. Christen overtog gården og var den eneste, der antog eller fik navnet Hammel.

Ane nr.440: Thomas Henrichsen Weile præst i Hviding +1686.

Historiens mølle maler og maler og kværner de fleste af vore aner ned i glemselen. I den sidst beskrevne generation skulle der være 128 aner, men vi kender kun de tredive af navnene. I denne generation skulle der være 256 aner, men kun femten af navnene er overleverede, og i næste generation med 512 aner har vi kun ti tilbage.

Blandt de forsvundne navne er Thomas Henrichsen Weiles forældre. I Ribe Stifts gejstlige Edsbog 1643-1682 står som nr.21: Thomas Henrici Cimbro-Vellejus, Hviding 15.maj 1647. Han er altså i hvert fald jyde, og det er vel mest sandsynligt, at han er født i Vejle købstad i året 1616, men vi ved det ikke med sikkerhed. Der er andre steder, der hedder Vejle også i Jylland.

Der er måske endnu en chance for at finde skiftet efter de ukendte forældre i Vejles skifteprotokol. Det første livstegn vi har fra Thomas er imidlertid, at han bliver student fra Køge Latinskole i 1638, og så kan hans forældre jo godt have skiftet opholdssted til Sjælland, og så er vi atter på bar bund.

Den 3.december 1639 blev Thomas immatrikuleret ved Københavns universitet hos professor Jesper Brochmann. Det var mandag efter første søndag i Advent, så han må være fyldt 23 år ved den tid.

Hans barndom har været stærkt påvirket af kejserkrigen med besættelsen i 1627, og det er sandsynligt, at det var ved den lejlighed, forældrene flyttede til Sjælland.

Derfor er det rimeligt at antage at hans uddannelse er blevet forstyrret, og hans eksamen forsænket.

Hvordan endte nu sådan en østjyde via Sjælland i det yderste vestlige Sønderjylland?

Det kræver nok en undersøgelse af tidens begivenheder.

Jesper Rasmussen Brochmann.

Den svenske hær havde jo haft en utrolig succes i Tredive-årskrigen i Tyskland. Den truede selve kejserens hjemlande med ødelæggelse, men pludselig i sommeren 1643 trak den sig tilbage mod nord i sære, uberegnelige bevægelser, der førte den langsomt og umærkeligt mod grænsen til Holsten, og ved årsskiftet 1643-44 overskred Svenskerne den danske grænse uden krigserklæring.

Der blev selvfølgelig panik i Danmark, og kongen søgte at skabe en hær, der kunne tage kampen op med de svenske både i Skåne og på den jyske halvø.

Der blev udskrevet tropper og hvervet tropper og dannet frivillige korps.

Og sandsynligvis var der også et studenterkorps på samme måde som vi senere har set det flere gange i den senere historie.

Jeg vil tro, at Thomas har meldt sig til et sådant frivilligt studenterkorps, som ved krigens slutning i 1645 endte i Sønderjylland eller hertugdømmerne, og der har han erfaret, at hr. Thomas Kristensen Høst i Hviding manglede en personlig kapellan. Den stilling har han så søgt omgående.

Det ses ikke, at han nogensinde har fået sin embedseksamen, så det er måske en belønning for militærtjeneste.

Det er ikke usandsynligt, at Thomas' første kontakt i det sønderjyske var familien på Havervadgaard, som han siden giftede sig ind i, men han søgte og fik kapellanembedet i Hviding, selv om præstens betingelse var, at han giftede sig med datteren Birgitte Høst, hvilket han frækt lovede i vidners nærværelse.

Disse vidner gjalt dog til Wansbech, for det var ikke lovligt at stille en sådan betingelse.

Alligevel ser det ud til, at Thomas Høst har fået biskoppen til at forbyde andre præster at foretage trolovelsen.

Nu ved vi imidlertid, at biskop Erik Monrad var tiltrådt sit embede i Ribe under Torstensson-fejden i 1643, og at han en dejlig sommermorgen var taget med sin far fra Ribe til Røding. De kørte i faderens vogn, da de blev forfulgt af nogle svenske ryttere, der pludselig dukkede op fra skoven. Da faderen havde gode heste, lod han disse strække ud og nåede snart til gården Langetved, hvor den rige Jesper Hansen boede "på sin skønne Eiendomsgaard som paa en Herregaard."

Faderen, der var præst, var en god ven af Jesper Hansen, og de blev budt velkommen, skønt Jesper Hansen ikke selv var hjemme, og her i gårdens port standsede den gode præstemand de svenske ryttere dels med gode, dels med knubbede ord, og fik dem til at drage videre.

Herefter var også biskoppen en ven af Jesper Hansen, der siden blev borgmester i Ribe.

Denne Jesper Hansen var bror til Thomas Henriksen Weiles udkårne brud, så da præsten i Brøns hr Jens Pedersen foretog den højtidelige trolovelse i Brøns kirke mellem jomfru Karen Hansdatter Havervad og kapellan Thomas Henriksen Weile, var biskop Erik Monrad ikke sindet at foretage sig noget mod sin gode ven Jesper Hansens svoger.

Det endte så med, at hr Thomas Kristensen Høst gik på aftægt og overlod sognet til vores Thomas, der i parentes bemærket godt kan have kendt biskoppen, der også havde været nært knyttet til Jesper Brockmann.

Den 15.maj 1647 blev den unge Thomas Henriksen Weile ordineret til sognepræst i Hviding.

Inden vi lader Thomas og Karen flytte ind i Hviding præstegård, må vi se nok en gang på Thomas' familie. Vi har ikke fundet hans forældre, men vi ved, at han har en bror ved navn Anders, der først i halvfjerdserne sidder som rådmand(?) og handelsmand i Christianssand. Der er måske endnu en lille chance for ad den vej at finde hans forældre og dermed også Thomas'.

Hviding. Altartavlens midfelt

Lad os nu se på de forhold, det unge par gik ind til i året 1647, hvor sommeren var varm og tør. Høsten gik godt, men efterhøsten var meget regn- og stormfuld. I Holsten rasede en lungesygge blandt hornkvæget, og man frygtede, at smitten skulle brede sig mod nord.

Der var en forholdvis ny præstegård i sognet, for den gamle var blevet taget af stormfloden i 1634, men i gården var en gammel, gnaven pastor emeritus med en hustru og datter, som også følte sig narret, og som skulle have deres ophold og udkomme af døgnets indtægter.

Datteren Birgitte har i hvert fald ikke været særlig velvilligt indstillet overfor den nye præstekone.

Samme efterår kom der budskab om, at den udvalgte prins, kongens ældste søn, Christian var død på rejse til et kurbad i Bøhmen. Der blev dekretet landesorg, klokkerne blev kimet, og menighederne i hele dobbeltmonarkiet bad for den afdødes sjæl.

Landene lå nu uden tronfølger, og den gamle konge var ved at miste grebet om tøjlerne, og det så slemt ud.

Men værre skulle det blive. 1648 begyndte med forfærdelige storme. Midt i februar forårsagede et forskrækkeligt uvejr oversvømmelser af åer og fjorde, og usædvanlige hvirvelvinde med torden og lynild gjorde megen skade på bygninger og skove. Mange skibe forliste, og mange på landjorden blev revet med af oversvømmelserne og druknede. Det gik især ud over hertugdømmerne.

Sidst i samme måned fulgte så budskabet om kongens sygdom med befaling at alle skulle bede for hans snarlige bedring. Men den 28.februar klokken fem slet om aftenen døde den gamle kriger og konge efter 60 års regering, og klokkerne begyndte at kime ud over landene, og igen blev der dekretet landesorg. Om søndagen måtte hr.Thomas stå på prædikestolen og med grædende tårer føre an i bønnerne for den store afdøde monark.

Alle var grebet af sorgen og deltog med inderlighed i bøn-
nen og ikke mindst i frygten for, at den hovmodige rigshov-
mester hr. Corfitz Ulfeld skulle gå hen og tage hele magten
og måske kronen med.

Denne frygt blev ikke så lidt bestyrket, da den afdøde kon-
ges bryllup med Kirsten Munk blev erklæret at være fuldgyl-
digt, og alle hans børn i dette ægteskab at være ægtefødte
prinser og prinsesser.

Den stænderforsamling, som den afdøde konge havde indkaldt
til at møde i København i april måned, nåede den 3. maj 1648
til enighed om, at prins Frederik, der nu var fyrstbiskop i
Bremen-Verden, skulle være konge efter sin far, og den 8. maj
underskrev han en foreløbig håndfæstning. Rigshovmesteren
blev vel ikke konge, men han bandt den nye konge på hænder
og fødder.

Ved St. Hans kom igen en voldsom storm, og, da Frederik den
Tredie den 6. juli blev hyldet som konge i København og sam-
me eftermiddag måtte underskrive den endelige håndfæstning,
som rigshovmesteren lagde for ham, havde det regnet uafbrudt
i 10 uger, og det må være blevet betragtet som et godt var-
sel, at regnen nu holdt op.

Hundredagene var dog kolde, og der fulgte misvækst og dyrtid^l
og senere eksportforbud af korn.

Den 6. oktober kom den nye kongepar til Flensborg for at bli-
ve hyldet i hertugdømmerne, og her er naturligvis hele kle-
resiet mødt op med bisperne i spidsen fulgt af alle de sor-
te kjoler.

Den 23. november foregik kroningen i København, dvs kongens
og dagen efter dronningens, hvor man om morgenen opdagede,
at æresportene var blevet fjernet før hendes optog gennem
byen.

Det talte man meget om i Hviding præstegård.

Nyheden om den såkaldte Westphalske fred, der den 24. oktober
gjorde nede på Trediveårskrigen, var dog det, der overalt
vakte den største glæde.

ca. 1600-tallet. Selve vielseshandlingen rykker med tiden fra kirkedøren ind i våbenhuset

Og så har det egentlig nok alligevel været værst for den gamle præstekone, at se en anden tage styret i gården og se sin egen datter gå og græmme sig som den vragede.

Alt i alt har stemningen nok været noget trykket og alt andet end romantisk i Hviding præstegård i de første år. Men den 13.august fødte madam Karen en søn, der blev opkaldt efter sin farfar, Henricus, og snart efter blev Birgitte Thomasdatter Høst trolovet med Niels Knudsen. Det kan have lettet lidt på stemningen.

Den 4.december 1649 stod deres bryllup, og så flyttede hun da fra præstegården. Det var lige før mor Karen skulle nedkomme, og den 3.december samme år skænkede hun sin mand en datter, der fik sin mormors navn, Metta.

I januar 1651 havde Niels Knudsen en søn til dåben, som kom til at hedde Niels, og nu fik den gamle præstekone noget at beskæftige sig med. I august samme år nedkom den unge præstekone med endnu en søn, som kom til at hedde Johannes, eller i daglig tale Hans efter morfar.

Kort efter døde den gamle aftægtskone Eline hr.Thomas Kristensens, mens pastor emeritus selv holdt sig i live i endnu ti år gennem krig og pest og besættelse, bare for at drille, har man indtryk af.

Nu kom der så en isvinter, hvor alle indre farvande var lagt til med is i februar. Det var det år, alle danske bønderkarle mellem 16 og 40 år blev registreret for senere indkaldelse til en påtænkt national hær. Det var naturligvis præsternes opgave, Guds fred og landenes krig.

Juledag nedkom madam Karen med en søn, som naturligvis måtte få navnet Christian, født på selve juledag, Herrens egen fødselsdag.

Det vakte opsigt i hele riget, at Corfitz Ulfelds ejendom og formue blev konfiskeret, og hans embede som rigshovmester blev besat af Joachim von Gersdorf i 1653, og da dronning Christina af Sverige gik over til katolicismen og gennem Danmark rejste ned til paven.

Faktisk var præstegården ikke bygget af nye materialer efter stormfloden, så det har været noget klamphuggeri med det gamle tømmer og noget lerklining, for i 1653 bestemte Thomas Weile sig til at bygge nyt. Alle præstekonerne i hele egnen fra Ribe til Skærbæk var i familie med hinanden, og hr.Thomas' madam Karen har ikke villet stå tilbage for sine søstre og kusiner.

I Ribe Katedralskoles bibliotek ligger en gammel bog, indbundet i svinelæder, der bl.a. om beboerne i Hviding præstegård rummer et byggerægnskab.

Thomas Weile lod opsætte: retthuset(stuehuset), loftstien, (som vi ikke kan identificere) og duehuset.

Retthuset var naturligvis det største, med i første omgang 19 fag. Det fik to skorstene og en ovn. At der ikke var to ovne skyldes naturligvis, at der var en skorsten til kogepladsen.

Vandslaget kom fra syd, som det gør den dag i dag, derfor blev der indmuret blyplader på skorstenenes sydside.

Til vesterstuen og dørnset, (to af stuehusets rum), blev der købt 6 tylder deller, (korte bjælker), i Ballum. Der kom vinduer i køkken, dørnset og præstens kammer, men selvfølgelig fik også andre værelser lys gennem glas. Glarmesteren lavede 43 vinduer og fik 6 skilling for hvert. Smeden leverede 86 vinduesstænger, dvs at hvert vindue var tredelt med to stænger.

Senere lavede smeden endnu 60 stænger.

"Lod jeg min vogn fare til Vejle efter 14 gode Danmarks deller til sengesteder.

Lod jeg gjøre 6 suoret(svarvede/drejede?) stabbeler til seng. Nok 50 små suarget kaape"

Han lod nogle snedkere age til Daler, hvor der købtes 20 pd. brunrødt og olie, vistnok til det udvendige murværk.

"For køchenet og donset at malle 3 rigsdaler."

Og her følger så, hvad præsten har brugt til materialer i første omgang:

"Fortegnelse paa hvis jeg anvendt haffuer paa mit Retthus, Som ieg i Jesu naffn haffuer laditt bygge A.1653:

10 Leider a $12\frac{1}{2}$ alen, 80 Stenger a $3\frac{1}{2}$ alen, Vognleie (26 Vogne), 40 Løsholter, 20 Sneds latter fra Aabenraa, 32 Sparrer. Noch 6 bielcher, item 2 lang fyrbielcher a 23 alen, 3 tylter Gulland dieller, Vognleie (21 V.), 155 Traver Tag (tagrør), 3000 røde Klinker til Gafflene (10 V.), 1000 velbrendte Steen i Ribe, 1 Tylt Egefiele til Lofftskud och Vindskier og Vindkledning, 1000 Muffer, 6 Stenger, 6 Løsholter, en Skug glas fra Ribe, Stangiern til Dørbond, noch 17 Løsholter og 4 Egsparrer."

I 1654 havde de unge præstefolk igen en søn i kirke, Andreas blev hans navn. Der var nu fem børn, hvoraf den ældste fyldte seks år, og flere børn kom der ikke i den familie.

Landet blev hjemsøgt af en forfærdelig pestepidemi, som især ramte de østlige egne, København mistede 9000 mennesker, en trediedel af indbyggerne.

"A.1654 om St. Michelsdag lod ieg En Skorsteen opsette i Vesterstue, kiøbt dertil 1500 Mursten och 3 Tønder Kalk. Noch 800 golsteen (gulvsten) til Køchenet."

Det bliver et helt moderne hus efter sin tid. Et hus med 3 skorstene! vi mindes madammen fra "Matador", der påberåbte sig, at hun var fra en gård med ...

Mon ikke den gamle præst har fået lov til at sidde i den gamle præstegård uden skorstene og passe sin ærgrelse. I 1656 blev han bedstefar for anden gang, idet Niels Knudsen havde en datter til dåben, som fik navn efter sin mormor, Eline.

En halv snes år var hengået i travl virksomhed, i frød og under stadigt bedre kår for præstefamilien ved havet, men nu var det slut. Krigen, der skulle blive så skæbnesvanger for Danmark, var erklæret, og snart skulle den skylle ind over grænserne.

Allerede i 1656 havde der været stor ståhej med indkvartering af tropper i hertugdømmerne. Det var Nordmænd, som var vant til at leve spartansk hjemme, og det var heldigt nok, for netop det år var der mistvækst i rigerne.

Sommeren 1657 blev meget varm og tør, og befolkningen blev vidner til en masse troppebevægelser, indtil angrebet blev sat ind mod Bremen-Verden, ~~den~~ jo var kongens gamle, retmæssige besiddelse, som Svenskerne havde reddet sig ved freden i Osnabrück 1648.

Byggeriet på præstegården i Hviding gik naturligvis nu i stå, og bønnen samlede sig om de danskes tropper både i kirken og i hjemmet.

Da angrebet på Bremen-Verden gik så godt, og bispedømmer på få uger var i dansk besiddelse, var stemningen høj i rigerne, og fra prædikestolen førte hr. Thomas an i takkebønnen.

Men så kom Carl den Tiende Gustav som et uvejr fra Polej, i ilmarch og med en knusende overmagt.

Der gik panik i de danske og norske tropper, og rytteriet retirerede hovedløst op gennem landet til Fredericia uden at vide, hvad der virkelig skete ved den holstenske grænse.

Svenskerne måtte jo regnes for kristne mennesker og gode lutheranere, og selv om de havde hærget og huseret i 1643-45, var det ikke gået så slemt ud over præstegårdene, så Thomas Weile blev på sin post og bad for sin konge og hans riger. Der var dog en bande marodører, der passerede Hviding, som røvede kirkens kalk og disk, men det har nok været polske lejetropper. I hvert fald blev det nødvendigt at anskaffe et nyt sæt i tin. Tiden var ikke til at prange med sølv.

Måske var det de samme marodører, der var skyld i svigermors død i Havervadgaard i Brøns.

Endnu i 1657 har hr. Thomas ført kirkebogen regelmæssigt med dåbshandlinger, begravelser og copulationer, men derefter er det slut med freden i sognet.

Vinteren 1657-58 var, som vi ved, forfærdelig hård, og den svenske konge kunne gå over isen med sin hær, som han var vant til fra den botniske bugt, og diktere Danskerne den fred, der kostede os Skåne, Halland og Blekinge og Norge de vidtstrakte landskaber Jemtland og Hergedalen.

Med fredsslutningen blev hr.Thomas atter virksom. Så snart frosten var gået af jorden, begyndte han igen at bygge. Denne gang skulle stuehuset forlænges med to fag i den vestlige ende:

"A.1658 lod ieg mit rethuuss forlænge til Vesten med to Fag, kiøbte dertil 100 Egelatter 4 alen lang, 2 bielcker hented af Aabenraa, 1 Jernoffuen, 4 Fyrsparrer, som jeg hented i Skærbæk, 640 velbrent Steen og 440 bleg Steen, 240 Guldsteen (gulvsten) o.s.v. $\frac{1}{2}$ Tylt fiele til Senge, 4 Knappe til Offuen. Træ til Loft og Bænke, 2 Vinduer, 5 Pd. Brunrødt og Lim, Nøch 200 velbrente Mursteen til yderste Kammer, lod 2 benche giøre i inderste Kammer."

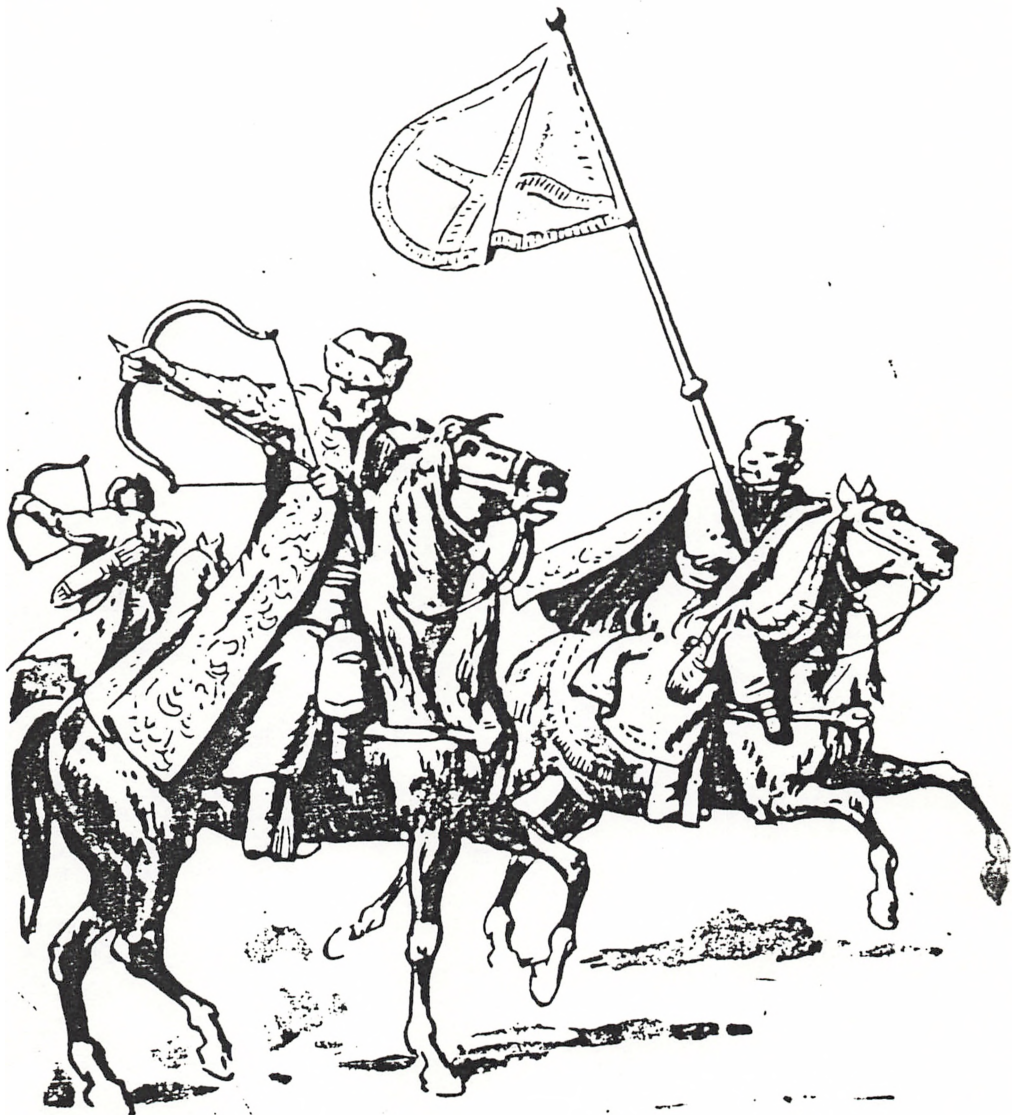
Men krigen var ikke forbi. Svenskerne snød os, og da høsten nærmede sig, kom vore allierede, de brandenborgske og polske hjælpetropper, og oversvømmede landet.

Hr.Thomas fra Hviding måtte skaffe sig et salvegardebrev til beskyttelse af sin familie og sin smukke, nye ejendom og ikke mindst sin kirke. Nu var der jo katolske og reformerte soldater i riget, og hvem kunne regne med, at de tog hensyn til en luthersk kirke?

Thomas fandt den danske, kongelige krigskommissær Nicolaus Nissen Helt i Vejle den 20. november efter at have redet omkring i henved to måneder, og her fik han sit ønske opfyldt med en højtideligt formet latinsk appel til de polske hjælpetropper om at lade den lille familie i Hviding præstegård være i fred.

I det følgende år døde der henved hundrede mennesker i sognet, eller på flugt fra sognet. Thomas Høsts datter og svigersøn og deres to børn, samt HENRICUS THOMÆ, PRIMOGENITUS MEUS! og mange mange andre ulykkelige krigs- og pestofre, og så var Hviding ikke det værst hjemsøgte sogn i Jylland. Mange steder døde halvfems procent af befolkningen, ni af ti, et ufatteligt tal, som man indtil for få år siden har vægret sig ved at tro på.

I virkeligheden slap Thomas Henrichsen utrolig billigt med kun at miste sin førstefødte og sin svigermor. Som det gik den gamle pastor emeritus Thomas Høst, gik det mange, der mistede hele deres efterslægt.

179.

Helt slap Thomas ikke for ubegageligheder med fjender og forbundsfæller, for i 1661 står der i den gamle bog over byggeriet:

"A.1661 kiøbte ieg en Del Sparrer, Stolper og fiele."

I sønnen Hans' historie har vi set krigens begivenheder og pestens hærgen på nært hold, her synes jeg, vi skal koncentrere os om præstens varetagelse af det kirkelige embede i de blodige og forstyrrede år.

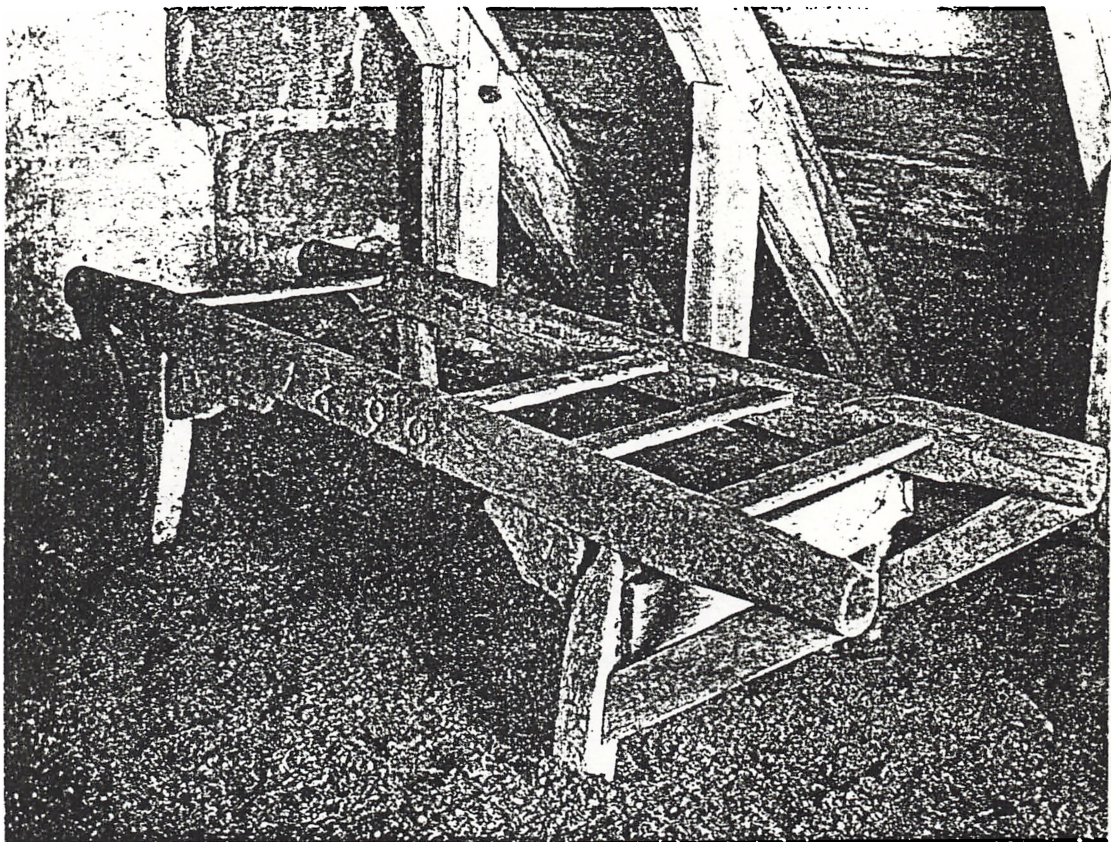
Af den bevarede kirkebog fremgår det, at den reddedes for eftertiden enten af Thomas selv eller måske af en af kirkeværgerne, men det er klart, at hele menigheden har været spredt som jødefolket efter Jerusalems ødelæggelse. Først efter krigens afslutning er de overlevende dukket op i sognet igen og har her aflagt rapport over deres døde familiedlemmer og sognefæller, og Thomas Henrichsen har ført dem ind i kirkebogen i den rækkefølge, deres pårørende er vendt hjem og har anmeldt dødsfaldene.

Helt frem til november 1658 er der endnu dåbsindførsler i kirkebogen, men så følger den lange række døde uden dato. Vi kan aldrig få det præcise antal, for nogle indførsler er temmelig upræcise, som "Jep Hansen - børn," eller "Stoer Jens med sine børn", men der er henved hundrede dødsfald ialt i et sogn som vel har haft 3-400 sjæle.

Endnu i 1660 er der 11 døde - en slags krigens efterslet, men så falder dødstallet brat. Alle gamle, svage og mindre børn er borte, det er kun de unge og stærke, der nu befolker sognene.

Det har selvfølgelig været næsten umuligt for Thomas at udføre sit egentlige arbejde som præst under disse års ekstreme forhold. Kirketjenesten har været helt tilfældig, når der lejlighedsvis har været en rolig periode, hvor et hastigt besøg i sognet og kirken har været muligt.

1600årene var ellers en periode med et formeligt præstevælde. Overgangen til den protestantiske kirkeordning gjorde alle nervøse, og man vogtede nidkært på enhver afvigelse fra den rene, lutherske tro, den augsburgske bekendelse.

I nyere tid er alle blevet begravet i kister, og da kisterne har fået hanke, så de kan bæres uden videre, er ligbårene blevet overflødige. Traditionen har påbudt brugen af dem visse steder op til vor tid; men de fleste er gået til grunde. Denne ligbåre, som ifølge det indskårne årstal er fra 1690, blev fundet på loftet i Borris Kirke i Vestjylland. (Nationalmuseet fot.).

Det var ikke mindst Thomas' lærer på universitetet, professor Jesper Brochmann, den danske kirkes primas, Sjællands biskop, der holdt et vågent øje med kætterier af enhver art. Det var især de reformerte Calvinister, og deres mere moderate brødre, Philip Melanchtons tilhængere, Philipisterne, der skulle holdes nede.

Jagten på de reformerte var så intens, at man helt glemte at holde øje med katolske tendenser, der blev holdt i live af Jesuitterelever forskellige steder i rigerne.

Jesper Brochmann skrev en huspostil, den noksom berømte "Jesper Husmands Brokpistol", som den langt senere blev kaldt af Holberg, men på hans tid var den det eneste saliggørende. Her fik man nøje fastlagt, hvad man skulle tro, og hvordan man skulle vise Vorherre det.

En snærende spændetrøje for tankens frihed ville vi kalde det, en utålelig samvittighedstvang, men der er næppe tvivl om, at vore forfædre på den tid har følt, at det var afgørende for deres sjæls frelse, at de holdt sig til bogstavelig rettroenhed, da de ellers var ude på gyngende grund uden håb om frelse.

Hvis hr.Thomas i Hviding sogn har gjort sig nogle selvstændige tanker om den sag, har han holdt dem omhyggeligt for sig selv.

Den gamle hustryran var godt nok død i 1652, men hans postil holdt stadig hele befolkningen i ørerne og på den rette vej til salighed, og det gjorde den i et par generationer endnu.

Tørning len, hvor til Hviding hørte var en lille kongerigsk enklave i det gottorpske hertugdømme, og her sad en reformert hertug, der ikke var mindre nidkær for sin tro end Jesper Brochmann havde været, og han indsatte reformerte præster i alle sine sogne. Han var tilmed tysksindet og valgte tyske reformerte til at udbrede evangeliet.

Det var et ondsindet attentat på det danske sprog i hertugens lande, Det skulle udryddes og glemmes, men han forregnede sig hertug Frederik den Tredie af Gottørp stik imod forventning. I virkeligheden havde det den stik modsatte virkning.

Sønderjyderne havde i århundredernes løb optaget mange plattyske ord i deres sprog. Det følte så fortroligt, det venlige lokale plattyske sprog. Det var der ingen trussel i, men det højtyske var en udfordring. Det var fremmedartet og vakte til modstand. Her begyndte sprogstriden og endnu er det danske sprog ikke uddyddet og glemt i Sydslesvig.

Men på Thomas Henrichsens tid var truslen håndgribeligt nærværende, ikke mindst fordi, der skete en stor indvandring i landsdelene efter krigen og pesten. Det var således en del af hans univers.

En anden væsentlig del af hans tilværelse og hans pligter var fattigforsorgen. Før Reformationen var det de rige klostre, der tog sig af de fattige, nu var det de præsterne, der ikke selv havde for meget.

Tilmed var det i hr. Thomas' tilfælde helt usædvanlige forhold, der var begyndt allerede før hans tiltrædelse med to fjendtlige besættelser 1629 og 1643-45, og før situationen igen var blevet normal, kom krigene 1657-60, og herefter så man ikke mange hjemløse, for der var dræbt flere mennesker, end der var ødelagt huse og gårde, men alle var nu fattige, selv præsterne, ja, selv kongen.

Kongens gæld var så stor, at han for at betale noget af den tvang præsterne til at købe deres præstegård. Det hed ganske vist, at kongen i sin nåde tillod præsterne at købe gårdene til ^{eg}endoms, men meningen var den samme, og præsterne jamrede da også i stort tal over denne betydelige udgift på 500 rigsdaler.

Deres arvinger kunne dog forlange beløbet hos efterfølgeren i kaldet, så på en måde var det kun et rentefrit lån på livs tid, men det var en forhadet afgift, alle præster herefter måtte betale for et kald. Den kom til at hedde indløsningssummen

Den 20.februar 1662 skete der betydelige oversvømmelser og talrige digebrud, og især blev Holsten udsat for skader. Landsbyernes fællesskab måtte igen stå deres prøve ved genopbygningen af ødelagte gårde og huse. Digelavene tog sig af digebruddene. Resten af året artede sig vel, men det næste år blev værre.

Det, året 1663 begyndte med tre måneders frost og isvinter. Bagefter fulgte en våd sommer, så mange af bønderne næppe fik deres udsæd igen ved høsten.

Rugen var stærkt angrebet af meldug, og da mange af nød alligevel spiste af det, blev de syge. Måske var det af samme grund, at så mange husdyr, især får, døde af sygdom.

I 1664 følte hr.Thomas, at han nærmede sig livets middags-højde, og at det var på tide at tænke på det hinsidige, men først fik han dog anskaffet sig en bryggerpande (bruepande), der vejede 110 skålpund - ca 55 kilo, som han købte i Hamborg for 30 rigsdaler. Godt øl i huset var en vigtig sag. Så fik han indrettet en muret begravelse i kirken til sig og sine efterkommere.

"Fortegnelse paa huiss det muret begraffuelse i Kircken haffuer kostet."

Hertil købte han 1000 store mursten og 8 tønder kalk, samt egefjæle til loft og golvsten til at lægge i bunden. Der gik 3 læs sand til og fire træer til hvælvingen.

Ved samme lejlighed ofrede han 32 rigsdaler og 3 mark foruden træet på et epitafium over sig selv og sin hustru, et monument, som endnu kan ses ophængt på kirkens nordvæg.

Det år skulle ældste søn efter Henriks død under krigen, Johannes, i latinskole. Han kom i femte lektie, hvor han fik Lauritz Davidsen som lærer. Vinteren varede det år til 20. marts, men til påske, der det år faldt den 26.marts, kom Hans afsted, og hans far betalte 27 sletdaler i kostpenge for ham fra påske til påske.

Den følgende sommer, 1666 blev hed og tør. Korn, løv og urter visnede bort, og kun enkelte steder i marsken kunne kvæget finde grøn græsning.

En komet kom også til syne og sprædte skræk i folk.

Nu fulgte så en uhyggeligt kold vinter, der startede allerede den 21.december 1666 med forrygende snefog, hvor mange rejssende omkom i de vældige driver.

Fra den 13.januar sneede det uafbrudt i 13 døgn med fygning, så sneen lå op over husene.

Den 8.marts vendte snefoget tilbage, og fygningen og snefaldet varede i dagevis, så ingen kunne komme i kirken om søndagen den 10.marts i Hviding.

Måske har hr.Thomas selv været afsted sammen med sønnen Christian, og drengen har ikke kunnet tåle det, for den 14.marts 1666 klokken fem om aftenen døde Christian Thomsen Weile kun godt fjorten år gammel.

Den følgende sommer blev igen meget varm, og i juni måned kunne man notere mange dødsfald på grund af den stærke hede især blandt de militære forlægninger, hvor tyfus og blodgang grasserede.

Vinteren 1667-68 blev yderst mild. Den komet, der opskræmte folk med sin uhyre lange hale, har nok været Halleys komet, men det navn havde den nu ikke fået på den tid. Den 4.juli 1668 faldt der blodregn i Halligen Nordmark, og der er nok i den anledning blevet opsendt mange bønner også fra Hviding.

Sommeren udmærkede sig forresten ved stor frugtbarhed. I september gjorde regn høsten noget besværlig, men i oktober kunne Anders Bording skrive i sin avis:

"Nu sjunger Bonden Seir og siger, det er Skade,
at han ei til sit Korn har større bygt sin Lade."

Sommeren 1669 blev varm, og Hans blev dimmiteret fra skolen og optaget på Københavns Universitet.

Far Thomas måtte atter punge ud til rejse og kost og lidt til de lærde herrer i hovedstaden.

Så var vinteren 1670 igen en af de strenge, og hr.Thomas har nok ofte tænkt på sin søn i København under kulden. I slutningen af januar kom der budskab, at alle skulle bede for den syge konge, men kort efter kimedede alle klokker ud over landene, at hans majestæt kong Frederik den Tredie var død, længe leve hans majestæt kong Christian den Femte, og igen skulle hele befolkningen bede for hans sjæl, og for den nye konge.

I juni måned begyndte en langvarig tørke, og alle brønde i riget tørrede ud, korn og græs blev afsvedet, og der blev misvækst med følgende dyrtid og fødemangel. Kun i marsken var der foder til kreaturerne.

Den sommer herskede småkopper i hele Danmark.

Hr.Thomas begyndte så småt at blive aflægs. Han var nu midt i halvtredserne, og når vi betænker, hans mangeartede arbejdsopgaver, og de forhold, han levede under, er det vel ikke så sært, at han kunne længes efter en afløser.

Heldigvis var vinteren 1671 ualmindelig mild, og foråret var meget smukt og lunt. Sommeren var god og høsten udmærket. Det år blev Hans færdig med sin eksamen og rejste en tur til Christianssand i Norge for at besøge sin farbror Anders. Her blev han, til hans far kaldte ham hjem til Hviding, hvor han skulle overtage kaldet.

Sin yngste søn, Andreas havde Thomas sendt til Københavns universitet, efter at han lige som storebror havde frekventeret latinskolen i Ribe i fire år.

Den 8.oktober skrev Thomas Henriksen Weile sin ansøgning om at få sin søn Hans til kapellan, og den 10.december 1672 blev Hans Thomsen Weile indsat som sin fars efterfølger og kapellan i Hviding sogn, og den tredie søndag i advent prædikede hr.Hans for første gang i sin fars kirke, mens hr. Thomas sad nede i kirken og hørte på.

Krigen 1675-79 mærkedes i Hviding kun ved den strøm af ekstraskatter, der blev udskrevet til at financiere felttogene. Hr.Thomas nød sit otium i fred og ro, mens hans søn måtte drage rundt fra hus til hus, fra gård til gård og indkræve forfååadne beløb.

Hviding Kirke.

I oktober 1680 overværede den aldrende hr.Thomas, at hans to sønner, Hans og Andreas blev eksamineret og approberet af biskop Peder Jensen Kragelund og i fornemme og hæderlige præsters nærværelse med håndpålæggelse blev ordineret til det hellige prædikeembede.

Hr.Hans fulgte ham selv i Hviding sogn som sjælehyrde, og hans yngste søn Andreas fik kaldet i Fol sogn ved Ribe.

Det varede nu ikke længe, før begge sønner blev gift med værdige præstehustruer, som kunne være dem til hjælp og støtte i deres kald. Andreas fik hæderlige og gudelskende jomfru Margrethe Weibel, og Hans fik, som vi ved jomfru Anne Christine Thoer fra Hellevad-Egvad.

I anledning af dette sidste bryllup lod hr.Thomas og hr.Hans altertavlens predella opmale, og hr.Thomas bekostede af egen pung en ny fontehimmel til døbefonten.

Det var altid hans glæde, at betænke sin kirke, når han og hans familie fejrede et eller andet.

Hr.Thomas havde nu trukket sig helt tilbage til sit otium, og vejret havde ikke mere hans interesse. Han sad nu mest i kakkelovnskrogen ved bilæggeren og røg sin pibe, vil jeg tro, mens han læste i sin huspostil og sin bibel.

I 1686 nåede den gamle præst støvets år syv gange ti og døde i fred med sin Gud og verden den 8.april.

Ane nr.441: Karen Hansdatter Havervad f.i Brøns d.i Hviding.

Karen blev født på Havervadgård i Havervad by, Brøns sogn, Hviding herred, formentlig som yngste barn af herredsfoged Hans Andersen Havervad og hustru Mette Jespersdatter.

Der var ifølge et epitafium i Brøns kirke ialt tre sønner og fem døtre i ægteskabet, så Karen har haft syv søskende. Ældst var formentlig Jesper Hansen, der var født 1608, så er det sandsynligt, at der fulgte to døtre Barbara og Maren, igen to sønner Nis og (Anders), og endelig tre døtre Anna, Karen, og måske (Ida), som kan være død spæd.

Forældrene var blevet gift i 1606. Faderen var fjerde generation i herredsfogedembedet og fjerde generation af slægten i gården. Moderen var rådmandsdatter fra Tønder. Karen havde ladet sig føde ind i en solid slægt.

Moderen var født 1588 og har sikkert født alle sine børn før Kejserkrigen, men Karen har næppe været ret gammel, da den flygtende danske hær og den forfølgende kejserlige arme kom plyndrende og hærgende ind over Jylland.

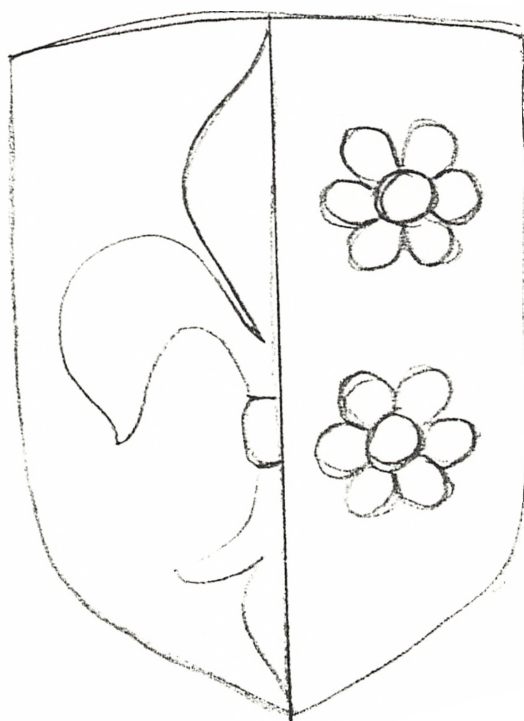
Snart var hele Jylland og Hertugdømmerne besat på nær Krempe og Glückstadt, der forsvarede sig godt. Krempe måtte dog kapitulere efter et års belejring.

Det var Wallensteins drøm at gøre de besatte områder til et hertugdømme for sig selv, så han beskyttede landbruget efter bedste skøn, og det er sandsynligt, at Havedvadgård er sluppet nogenlunde fra denne besættelse.

Dog blev landet hjemsøgt af pest, der dræbte mange tusinde.

Mange i Hertugdømmerne havde bragt sig i sikkerhed i Holland eller på øerne i Vadehavet, ja sågar i København, og det er da heller ikke usandsynligt, at herredsfogden havde sendt familien i sikkerhed på en af øerne. Men Karen har nok været for lille til at huske noget derfra.

I 1629 trak tyskerne sig ud af riget, og kort efter blev der holdt bryllup i familien, idet Barbara blev gift med den nye præst i Skærbæk sogn syd for Brøns, hr.Søren Pedersen Hege-
lund, en søn af afdøde ribebiskop Peder Hegelund.

HAVERVADslægtens våben
(farver kendes ikke)

Det varede ikke længe, før også Maren blev gift. Gennem mere end 100 år havde der været rivalisering og fjendskab mellem Havervadgårdslægten og Astrupslægten, der begge var gamle i Brøns sogn.

Det ser ud til, at Astrupperne oprindeligt var den førende, mens Havervadgårdslægten lidt efter lidt blev den stærkeste. Det ser ud til, at der omkring 1630 sker en forsoning, og at Marens ægteskab med Niels Troelsen Astrup har været som et symbol - en garant for den fremtidige sameksistens de to slægter imellem.

Vi kan således konstatere, at der i 1634 var to piger mindre i Havervadgård, end før. Det har muligvis været en fordel, da der natten mellem den 11. og den 12. oktober rejste sig en stormflod, der simpelthen fejedde hele gården med sig og aflejrede alt materialet, hvor gården siden har ligget.

Det var allerede dengang i 1634 en meget gammel gård, og da den nye herredsfogedslægt i 1524 flyttede ind her, var den allerede gammel, så det var måske godt, den blev flyttet af havet, så man kunne begynde på en frisk.

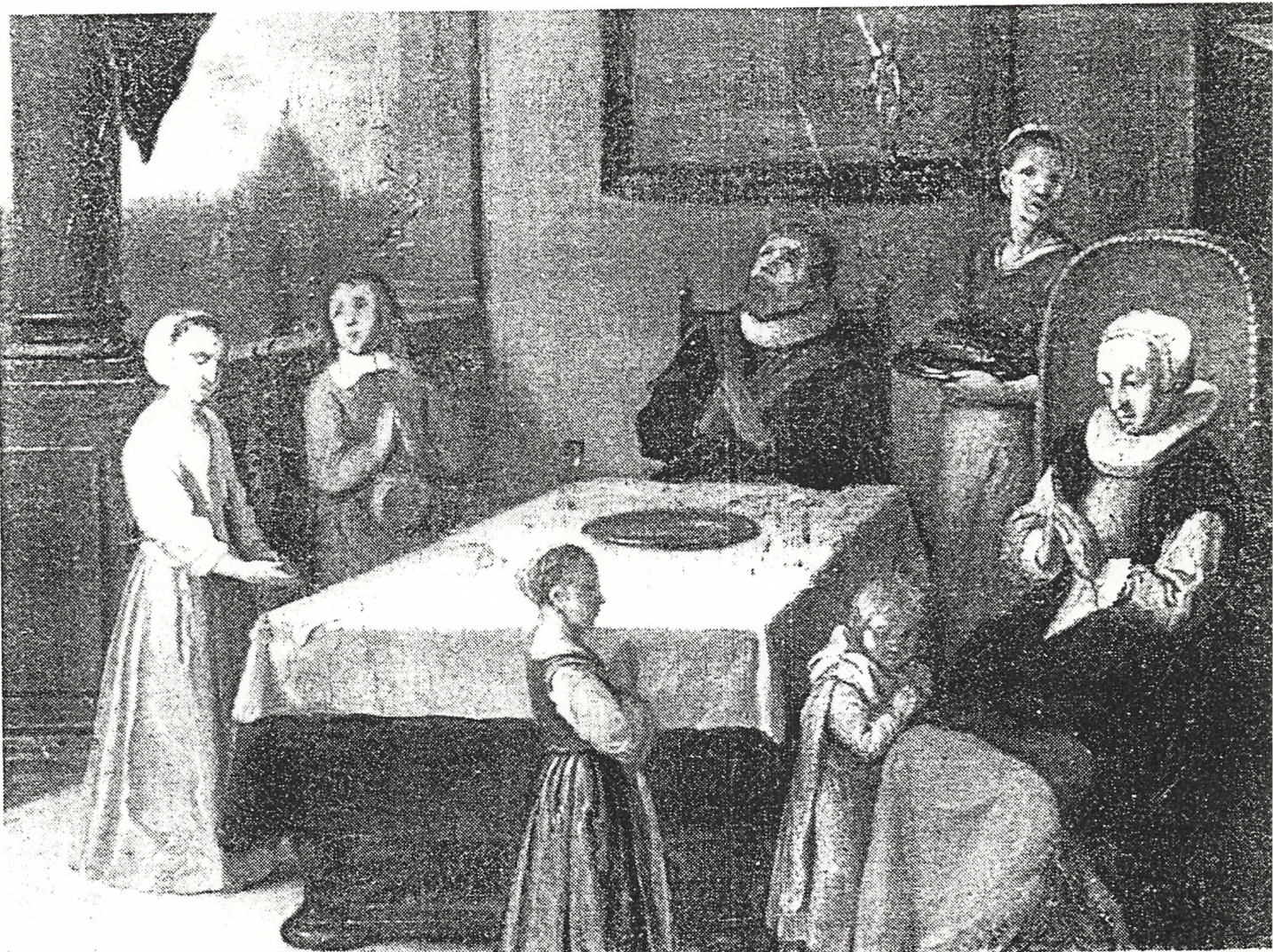
Hvis den ukendte søster, (Ida) ikke blev taget af pesten i 1620erne, så var stormfloden en anledning, som hun kunne have benyttet sig af, for nu at sige det på en anden måde.

Flytningen af gården på denne pludselige, uventede måde er nok blevet taget som en gudsdøm, her skulle gården ligge og ingen andre steder. Her ville den formentlig også ligge mere sikkert i fremtiden, men der var et man.

Der manglede kirkevej, tingvej og møllevej, så Karens far måtte foretage ~~foretage~~ en mindre jordhandel for at bringe det i orden. Gården selv blev på slægtens jord.

Karen har ved den tid været en lille halv snes år gammel og har været forfærdelig bange mens det stod på. Senere har hun nok kunnet snakke meget om denne oplevelse, men desværre er hun nu helt tavs, og vi får ikke noget at vide.

Bordbon.

Kort efter disse begivenheder giftede storebror Jesper sig, 28 år gammel med en tyve år ældre enke, Maren Nielsdatter på ejendomsgrunden Langetved i Skrave sogn. Med dette ægteskab fik han også embedet som stiftsskriver, og snart efter blev han herredsfoged i Frøs og Kalslund herreder. Denne stilling havde han i hvert fald i 1644, da Svensken var i Landet.

I Johan Monrads selvbiografi fortæller han en episode fra denne Torstenssonsfejds tid.

"Jeg erindrer mig især, da de Svenske saa uformodet faldt ind i Landet og min Fader havde taget med sig til hans Bønder i Rødding i den deilige Morgenstund; Solen var nys staaet op, vi kjørte med de deilige grønne Skove ved Siden, og i det høje Græs paa de store Enge mødte os to Bønder med Knipper af fersk Fisk i Haanden, som de havde fisket i Aaen, og eftersom de kjendte min Fader, advarede de ham, at der var kommen Fjender i Landet, og at de havde fornummet en Fjerdingvei derfra saa mange Krigsfolk, som skjulte Jorden saalangt som de kunde øine.

Lidt efter at de vare gaaede fra os, blev min Fader en Trop Ryttere vaer, som stak ud af Skoven efter os, og som han altid var forsynet med de bedste Heste, lod han kjøre alt det Hestene kunde løbe og naaede Langeved, hvor den tige Mand Jesper Hansøn boede paa den skønne Eiendomsgaard som paa en Herregaard.

Han var min Faders gode Ven, blev siden Borgmester i Ribe og var just den Tid ikke hjemme. Hans Kone og alle Bønderne betragtede min Far som en Engel, der var kommen til dem, og han lod lukke Portene og gik ud til de Svenske gennem den lille Dør paa Porten, satte sig mod dem, som vilde trænge ind og dels med gode dels med onde Ord trængte dem saa vidt, Gud gjorde det, at ikke alene Gaarden og Byen blev conserverede, men han og kom vel hjem."

Monrads far, der tog kampen op med svenskerne ved denne lejlighed, var den nye Ribebiskop Erik Monrad, og denne forbindelse skulle senere vise sig fordelagtig for Karen.

Det var naturligvis som stiftsskriver, Jesper var kommet i kontakt med biskoppen.

Mens Jesper måtte døje med den svenske besættelse, er det meget muligt, at Karens far har skaffet sine børn i sikkerhed på en af vadehavsøerne, der aldrig blev besat af fjenden.

Kalslund Herreds Segl. 14. Aarh.

Ude fra øen har de kunnet se den hollandske hjælpeflåde til Sverige lege kispus med den danske orlogsflåde og siden i nattens mulm og mørke smutte hjem igen.

Forresten har jeg tidligere skrevet om Torstenssonfejden, og jeg kan ikke finde noget specielt om Brøns fra den tid.

Nu var Karen ved at være giftefærdig, og meget belejligt kom der en nydelig yngre kapellan til Hviding sogn i 1647. Ganskevist havde han måttet love den gamle præst Thomas Høst at gifte sig med hans datter Birgitte, men dette løfte kunne ikke være bindende, da loven forbød at stille sådanne betingelser, og da Karen ville have ham, og storebror Jesper var en god ven af biskop Erik Monrad..... Vi har set, hvordan det gik, Karen blev gift med Thomas Weile i Hviding, og kort efter blev han ordineret som sognepræst i sognet, og Karen blev rigtig præstekone.

I 1648 fik bror Nis ventebrev på sin fars herredsfogedstilling. Den tredie bror, som jeg har kaldt Anders, da han nok er blevet opkaldt efter sin farfar, blev kongelig ridefoged i Hviding og Nørre Rangstrup herreder.

Nu var der kun lillesøster Anna tilbage hjemme på Havervadgård, hos mor og far.

Karens far, Hans Andersen Havervad døde i 1651, og Nis overtog herredsfogedposten.

Da han kort efter giftede sig med Ingeborg Carstensen fra Fogedbøl, måtte han se til at få afsat lillesøster Anna, og i 1655 blev hun da også gift med Peder Sørensen Vedel i Rejsby og blev således også præstekone.

Og nu kommer vi så til Carl-Gustav-krigene 1657-60. Her ved vi, at Karens mand måtte ride ud for at få Salvegarde-brev, vi ved, at Karens mor døde i krigens begyndelse, at hendes bror Jesper blev forjaget fra sin gård og siden blev borgmester i Ribe, men jeg har ikke omtalt, at Karens anden bror, Nis Hansen på Havervadgård døde i 1659, enten det nu var af pesten eller for fjendehånd.

Vi ved ikke, hvornår Karens storesøster, Barbara hr.Sørens i Skærbæk, døde, men vi har grund til at formode - og håbe, at hun døde ung efter at have skænket hr.Søren Pedersen Hegelund en datter, som fik navnet Anna.

Meget tyder på, at hr.Søren var en meget ubehagelig person, for der findes en hel række sager, der har belyst hans gøren og laden i Skærbæk.

I 1637 beskyldes han for den gejstlige ret for at have begået utugt med sit barns amme, Else Brodersdatter, en af de værste beskyldninger, man kunne rette mod en præst, og en, der almindeligvis ville føre til øjeblikkelig suspension,

"men eftersom Menigheden i denne Vinter ikke vel kan med Tjeneste opholdes",

fik hr.Søren lov til at fungere, mens sagen stod på. Proceduren var lagt an på at bevise, at ammen havde fået penge af præsten for denne særtjeneste. Hende løn synes at have været særlig stor, 40 mark lybsk om året, mens hr.Søren hævdede, at den kun var ni sletdaler.

Han skulle også have bestukket ammens bror, som havde fået en ko og en hest, men det hævdede han at have været for et løntilgodehavende.

Nu mente kaldsbrødrene at have ham, en hest og en ko var meget mere værd, men hr.Søren var ikke forknytt. Han havde "vel endnu en Hest at sælge for to Mark".

Tilslidst lod man sagen falde. Måske har han måttet sælge en hest til hver af de implicerede for to mark!!!

Samme år havde han modtaget penge for økriftemål, selv om det var forbudt, men også det snakkede han sig fra. Man kunne ikke bevise, at han havde kendt forbudet.

Som den rige søn af biskoppen Peder Jensen Hegelund i Ribe havde hr.Søren råd til at holde personlig kapellan, og dem var han stadig i klammeri med, indtil den sidste, som blev gift med hans datter. Ham holdt han dog fred med.

Alt i alt slap hr.Søren godt fra alle disse sager, men til sidst kom han i strid med nogle medlemmer af menigheden, Peder Spandet og hustru Anna, som indstævnedes ham for misligholdelse af et af sakramenterne, have nægtet dem at komme til alters og at have taget biskoppens stævning fra Anna Peder Spandets og slået hende.

Egentlig skulle han have været afsat fra sit embede, men han slap med nogle bøder, og fik en frist på nogle uger til at forlige sig med Spandet-^læggefællerne.

For herredsretten hos hr.Sørens svigerfar måtte han love i lensmandens og biskoppens nærværelse at forbedre sig, bede sin øvrighed om tilgivelse, holde de kongelige bestemmelser og befalinger og

"dem jeg til forn haver trættet med, elske og i Kærlighed tjene, mig fra al Klammeri, Kiv, Trætte og Skændsord aldeles at holde, saafremt jeg vil, Gud skal mig ved og med sit hellige Evangelio hjælpe..."

Han skal inden førstkommende påske betale 100 rigsdaler til bispen og 30 rigsdaler til Peder Spandet "for Kost og Tæring!"

Så havde Maren gjort et bedre parti med Niels Troelsen Ast-rup. De to udgjorde et godt luthersk, gudvelbehageligt ægtepar med mange børn. De skal have fået tolv, men vi kender kun de otte, Karen, Mette, Anders, der fik fædrenegården, Niels, der skrev slægtoptegnelser, Barbara, Ane og Troels.

Anders var af samme slags som hr.Søren, aggressiv, kværulestisk og en rigtig procesmager, mens Niels, der blev præst i Roager, berømmes for alle gode dyder.

Jesper, der flygtede til Ribe, og der mistede sin første hustru, blev son nævnt borgmester i Ribe, og ved statskuppet 1660 blev han rigsdagsmand og var med til indføre enevælden.

I 1661 giftede han sig anden gang, og brylluppet stod den 10.marts 1661 i svigerforældrenes hus i Aalborg. Bruden var datter af Aalborgborgmesteren Kristoffer de Hemmer og hed Karen. De gjorde i 1664 testamente, og siden havde han langvarige stridigheder med sin første kones arvinger. Han døde 1677, og hans kone overlevede ham til 1697 og var siden to gange gift.

Jesper Hansen døde barnløs. Hans første kone var en snes år ældre end ham, den anden en snes yngre.

Vi ved ikke om broderen Nis havde nogen børn i sit ægteskab eller den sidste bror, som jeg har kaldt Anders, ridefogden, som købte Toldergården i Brøns. Hans død kender vi heller ikke.

Karen havde sine sorger og glæder, og i sønnen Hans' historie har vi fulgt hende det sidste stykke.

Ane nr.442: Conrad Thortzenius (1620) - 1662.

Det for tælles, at en Alsinger og en Sundeved^ebo engang kom i strid om, hvis land, der var det smukkeste. Det trak længe ud, for ingen af dem ville give sig, men da manden fra Sundeved fremførte, at Sundeved måtte være smukkeste, fordi man derfra kunne se over på det smukke Als, kom ~~det~~ til et forlig.

Faktisk er egnen der noget af det smukkeste, man har i Danmark.

Her blev han født, i Sønderborg på Als, som søn af diakon Johannes Thortzenius og hustru Engeborg, der var enke efter diakon Johannes Schlüter, som var død 1617.

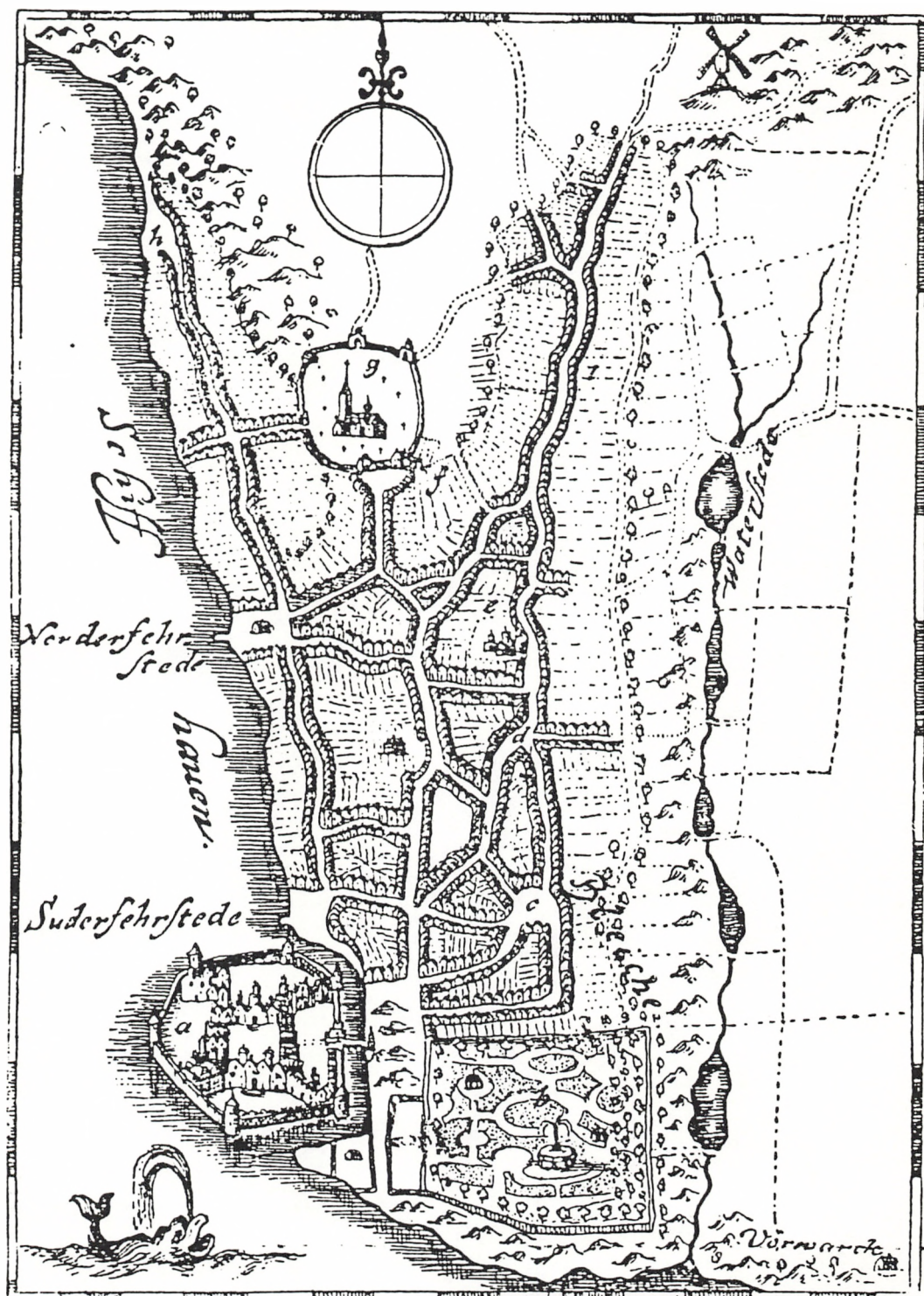
De var blevet gift den 3.maj 1618, og Engeborg medbragte en søn Johannes, som må have været en halv snes år gammel. Om der også har været nogle døtre melder historien intet om.

Conrad er blevet født o.1620 og i 1621 købte hans far en arvebegravelse i St.Marielkirkens midtergang, to kister bred, for 60 mark lybsk. Nu måtte han jo som familiefader tænke på fremtiden. Da han i 1626 blev i stand til at anskaffe sin hustrus første mand Johannes Schlüters begravelse, solgte han i 1627 den førstanskaffede for 70 mark lybsk.

Den lille Conrad var nu 7 år og skulle snart til at lære sin latin, men så kom krigen.

Ved Christian den Tredies død 1559 var hertugdømmerne blevet delt mellem slægtens medlemmer, og Hans den Yngre havde fået Als, Ærø, Sundeved, Glücksborg og Plön.

Hans var ortodoks lutherks og bekendte sig til den augsburgske Konfession, som man gjorde i Danmark. Han døde i 1622 og efterlod sig en masse børn, hvoraf sønnen Alexander fik det sydlige Als med Sønderborg og nogle andre stumper hist og her. Han døde 1627, og hans enke skulle nu takle problemerne med kejserkrigen, og det gjorde hun skidt.

Sønderborg, Aar 1649 (eft. Danckwerts Kort)

Den stakkels kone, Dorothea af Schwartzburg sad tilbage med syv børn, hvis onkel var kongen af Danmark, men hendes bror tjente i den kejserlige hær, så hun skrev et brev til den

"allerdurchlauchtigste, uovervindeligste" kejser om at give hende et "frihedsbrev" for alle hendes godser og "beskærme hende mod al ubillig vold og plyndring".

En månedstid senere kom først de kongelige lejetropper på hovedkulds flugt op gennem Jylland, plyndrende og hærgende, som om de var rigets fjender, snart fulgt af Wallensteins tropper.

Kongen sad på Fyn, men havde jo flåden, så han hurtigt kunne besætte Als. Derfor skrev hertuginde Dorothea til ham, at hun havde bedt kejseren om "forskåning", men at dette ikke betød, at hun sluttede sig til kongens modstandere. Christian den Fjerde svarede, at han

"gerne undte hende og hendes børn al sikkerhed", men bad hende sørge for, at fjenden ikke fik fat i nogle skibe eller færger.

I et brev af 4.oktober 1627 lovede Wallenstein ganske vist at beskytte alle hendes ejendomme, men den 19.oktober meddelte den kejserlige kommandant i Rendsborg, at det blev nødvendigt at besætte Als og Sønderborg.

Hertuginde bad ikke kongen om hjælp til forsvar, og en god måned senere blev Als besat af et kejserligt kompagni uden at hertuginde satte sig til modværge. Fra da af betragtede Christian den Fjerde hertuginde som sin fjende.

Hendes stadige forsøg på at bære kappeøj på to skuldre, og i breve til alle sider beklagede hun sig i jamrende vendinger. Da freden var sluttet i januar 1629, og Wallensteins tropper om sommeren havde forladt øen, fik Als dansk indkvartering over hele øen.

Lille Conrad har ikke fattet meget af, hvad der skete, men han har kunnet se på sin madbriks og i sin madskål, hvordan det virkede.

Königsberg

Det er nok muligt, at familien har søgt tilflugt på Fyn under krigen, for i 1629 blev storebror Johannes student fra Odense latinskole og blev immatrikuleret ved Københavns universitet den 13.april.

Derimod har jeg ikke fundet ud af, hvor Conrad har gået i latinskole.

I 1635 kom Johannes til Rostock for at studere og samme år var han i Greifswald, for så at vende hjem i 1637.

Han fik så en stilling hos Wolframsdorfferne på herregården Grumtoft i Grundhof sogn øst for Flensborg.

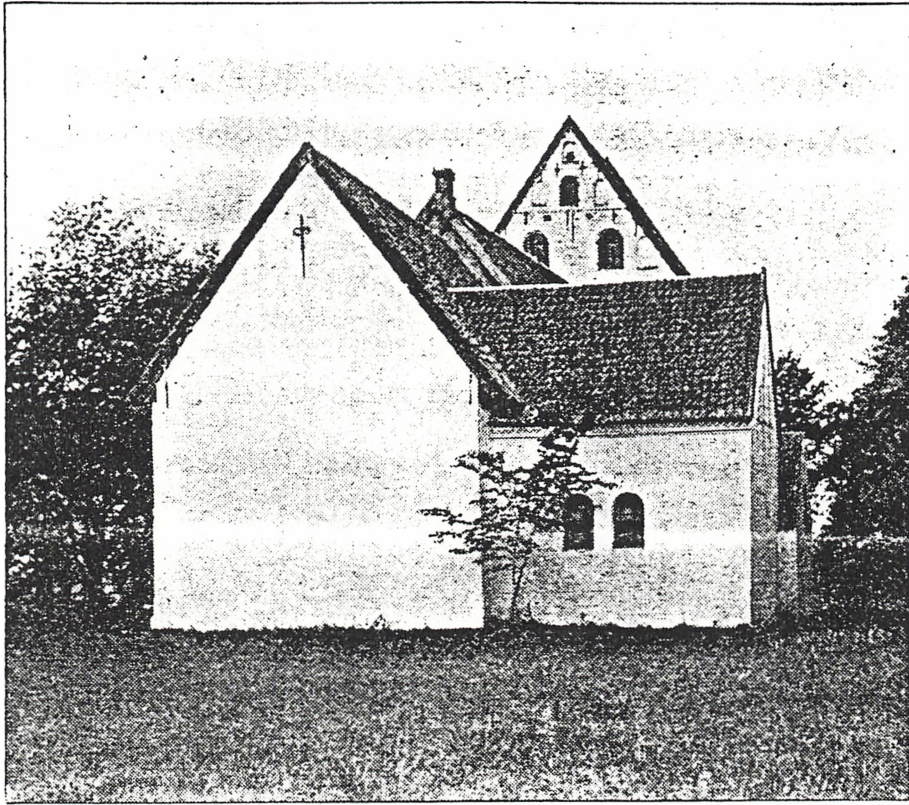
I 1638 døde Conrads og Johannes' mor Ingeborg den 19.januar, og der blev kimet med St.Maries kirkeklokker den 20.-22.januar, og hun blev begravet i sin første mands murede begravelse i midtergangen.

Året efter, den 5.maj, giftede faderen sig så anden gang, med Brigitte Jacobsdatter Jepsen fra Blans, og så rejste Conrad hjemmefra og blev immatriculeret i Königsberg, hvorfra han tog sin embedseksamen.

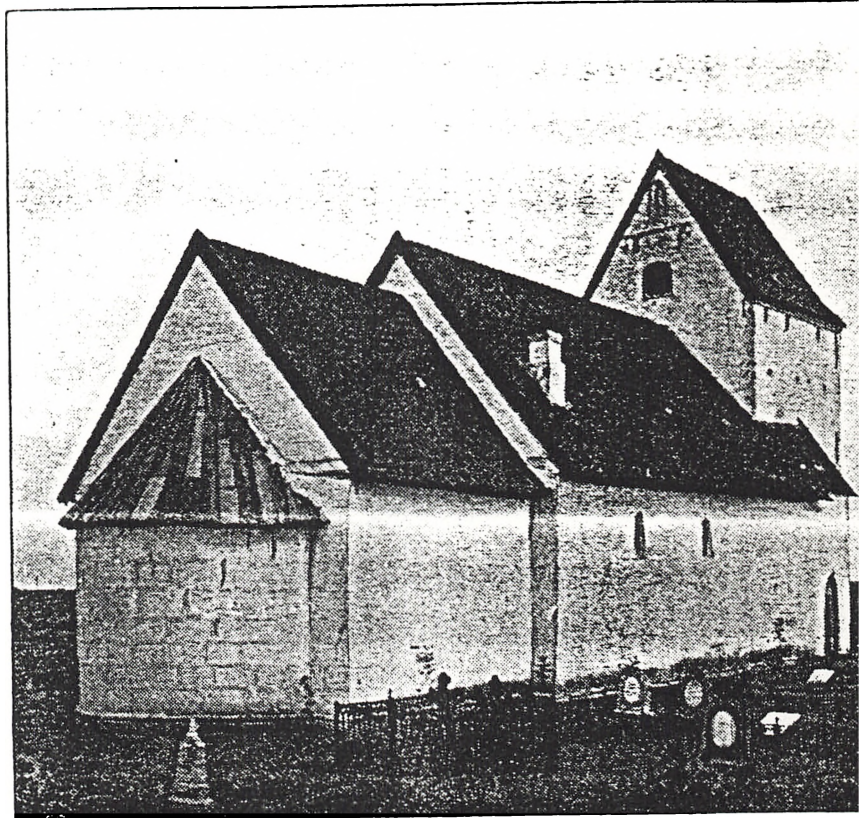
I 1643 kom fjenden igen i landet. Det var den svenske lynild Lennart Torstensson, der fuldstændig overrumplede Christian, der ellers var så mistænksom.

Als blev ikke besat, men de kom så hurtigt, at Conrads storebror Joahannes ikke nåede at bringe sig i sikkerhed i Flensborg, for han synes død i 1643. Conrad er nok først kommet hjem til Slesvig efter krigen.

I 1638 omtales Conrad som diakon i Bylderup sogn, hvor de Haistrupper sad på herredsfogedembedet siden reformationen, og her må han have siddet, da svenskerne kom igen i 1657. Han nåede dog, vist at bringe sig i relativ sikkerhed i den store stad, Aabenraa, der var stuvende fuld af flygtninge. Her har han måske stiftet bekendtskaber, som siden kom ham til gode.

Hellevad Kirke.

Egvad Kirke.

Efter fredsslutningen i 1660 fik Conrad stilling som kapellan i Hanved lige udenfor Flensborg, men kort efter blev der et kald ledigt i Hellevad-Egvad i nærheden af Aabenraa.

Den 23. november var et strejfkorps faldet over Hellevad og havde taget præsten og hans søn tilfange og torteret den til døde, mens de næsten rev kirken ned og ødelagde præstegården.

Præstens tidligere svigerdatter havde søgt tilflugt i sognet med sine små børn, og hende blev Conrad gift med den 4. oktober 1660.

Bruden, der var jævnaldrende med brudgommen, hed Marin Jacobsdatter Jessen og var enke for tredje gang.

Hun var dog ikke heldigere denne gang, for kun godt to år efter døde Conrad Thortzenius kun godt fyrre år gammel, men han efterlod sig dog en datter Anne Christine.

Og dette var så den sørgelige og sørgeligt korte historie om diakonens søn fra Sønderborg.

Ane nr.443: Marin "med de mange mænd" Jacobsdatter Jessen.

Der burde have været et varsel ved hendes fødsel, så dramatisk hende tilværelse blev. Vi kender ikke datoen for hendes fødsel, men det må have været den dag i 1620, da et kraftigt jordskælv raserede store dele af Høttugdømmerne. Det ville have været et passende varsel, og kunne forklare en muligvis lidt for tidlig nedkomst.

Marin hørte til det bedre borgerskab i Aabenraa. Hendes farfar havde været rådmand, og hendes morfar borgmester. Hendes barndomshjem lå på kirkebjergget ved en smal passage fra hovedgaden op til kirken, og her havde også hendes farfar og farmor boet.

Faderen, der var en anset borger, hed Jacob Jessen, moderen hed Kirstin Lousen. De var blevet gift omkring 1613, så Marin har nok været nr.3 eller 4 i børneflokket, men ikke den sidste, for der kom mange, og endnu efter at den ældste kirkebog var begyndt i 1630, fødte madam Jessen to sønner, i 1632 Claus og i 1636 Martin.

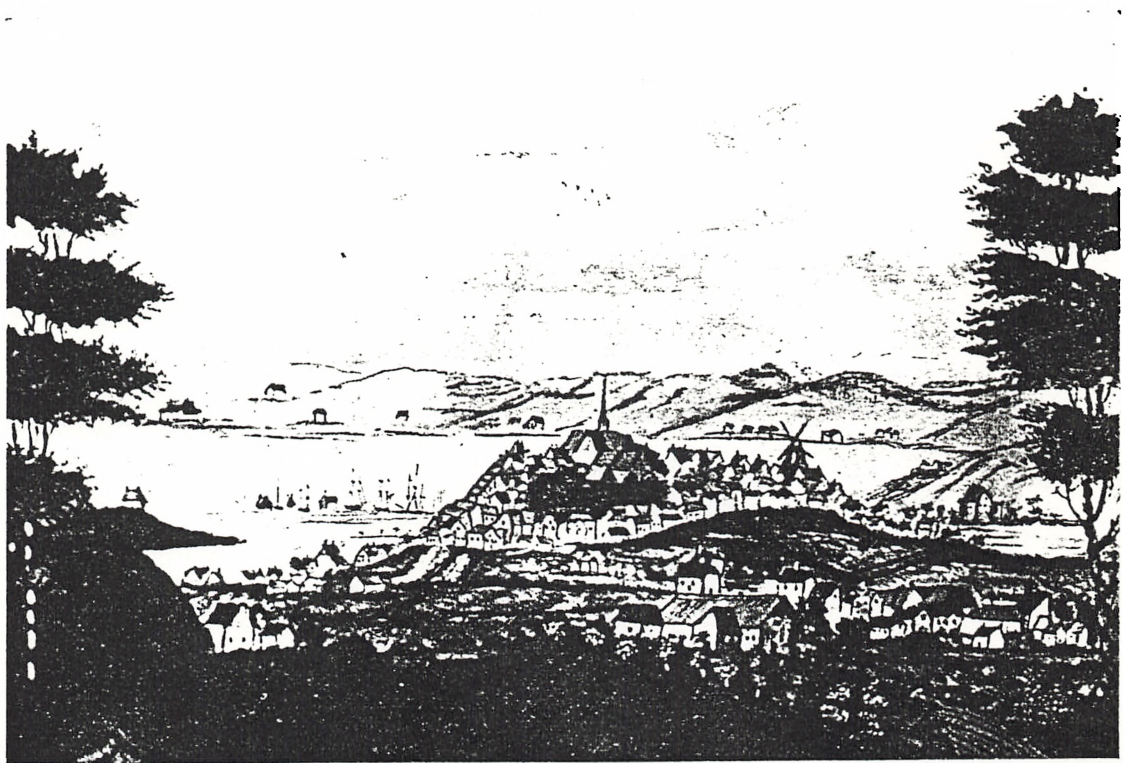
Marin har vel haft op imod en halv snes søskende i huset på kirkebjergget. Men ud over disse tre kender vi kun endnu en pige, Ellen.

Det var imidlertid onde tider, og flere af børnene kan være døde som små.

Marin har ikke været mere end fem år, da Christian den Fjerde indkvarterede tropper i Aabenraa, og Marin har måttet gemme sig bag mors skørter for de rå fremmede karlfolk, men året efter sendte kongen dem ned til Tyskland, hvor han jo skulle bruge dem mod kejseren.

Det gik, som vi ved, ikke så godt og i 1627 kom de tilbage, men på flugt. Byen gav dem berødvilligt kvarter og forsyninger, men mange borgere var flygtet til Als eller Fyn, og en flok af soldaterne vendte tilbage og brød ind i de tomme huse, og da borgmesteren, Jens Hansen protesterede, faldt de også over hans hus og plyndrede det.

Aabenraa omkring 1620

Marins far var gæstgiver, og hans gård lå lige ud til hovedgaden, så han har sikkert haft kvarter for officererne. Det beskyttede ham mod knuste døre og vinduer, men ellers var det kostbart nok, for de fine herrer forstod nok at kræve ind.

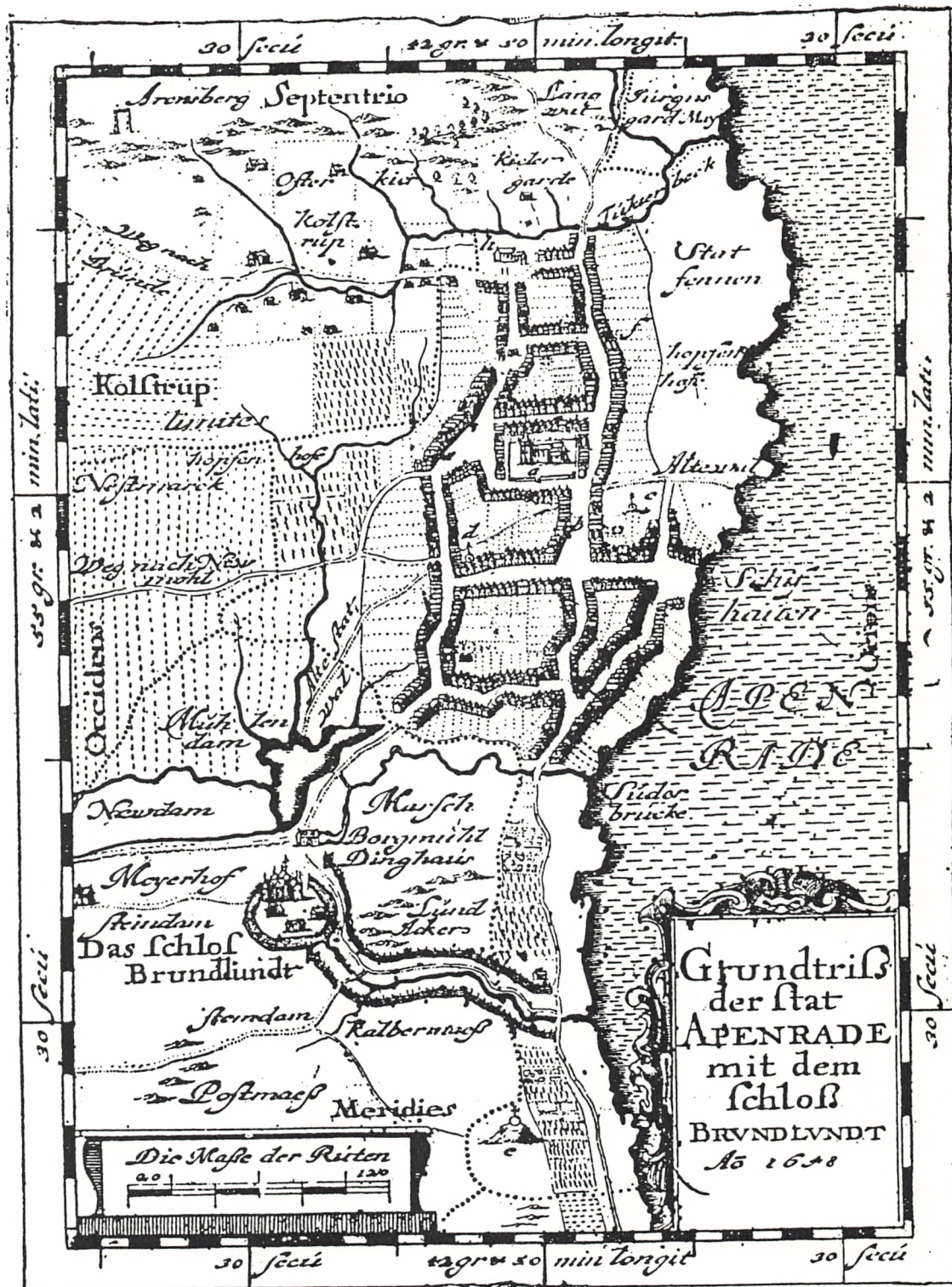
I en klageskrivelse til hertugen af Gottorp, dateret 22. september, fra borgmesteren og nogle rådmænd og borgere berettes om byens elendige tilstand efter otte dages gennemmarch af kongelige ryttere på flugt for fjenden.

Man havde efter evne søgt at skaffe kvarter, mad og drikke til mændene og foder til hestene, men alligevek var en lille flok efter afmarchen vendt tilbage for at bryde ind i de tomme huse, der var forladt af flygtede borgere. Nogle kom også til borgmesterens hus og stødte døren ind, knuste ruder og inventar, og da de første havde taget, hvad de kunne bruge og var gået, kom en ny flok. Borgmesteren fik held til at stikke af og gemme sig, men de stjal så borgmesterindens penge og sølvtøj.

Næste nat kom en løjtnant med en ny trop kongelige og fik anvist kvarter, en mindre flok kom til over midnat og forlangte at komme ind. De drog direkte til amtsskriverens hus, som han havde forladt. Da de bagefter bankede på hos borgmesteren sendte han sin tjener op for at ringe med stormklokken, og så kan det nok være rytterne stak af, nogle endda uden heste, da borgerne strømmede ud på gaderne med våben i hånd.

Næste dag kom en afdeling på 150 ryttere og krævede at komme ind i byen, men da man frygtede yderligere plyndring og brændstiftelse, nægtede man at åbne slagbommene og stævnede sammen med skudklare bøsser. De blev så vist uden~~mm~~ byen og fik en vejkost på to tønder øl og nogle skinker.

Alt i alt var man sluppet hæderligt fra gennemmarchen af de flygtende lejesoldater fra kongens hær. Det blev værre, da fjenden kom i oktober og tiltvang sig kvarter i byen.

- a. s. Nicolais
- d. Alte Schloß
- f. Ranstherde
- b. Rathhaus
- Brundlundt
- g. Schlossstrasse
- c. Alte kirch
- e. Capelleberg
- h. Zigelhof.

Et Grundrids af Aabenraa med Brundlund Slot fra 1648

Wallenstein gav som bekendt ikke sine tropper soðd, men henviste dem til at leve af de besatte landes fedme. Det var en hær sammensat af Europas bærmæ fra Tyskland og Italien, fra Kroatien og Polen og diverse ukendte steder, katolikker og protestanter mellem hinanden, fulgt af en sværm af soldaterkoner, skøger og eventyrere, marodører alle til hobe.

Den 24. oktober kom oberstløjtnant Leys med en skare ryttere og forlangte 300 rigsdaler i brandskat, mens hans ryttere trængte ind i huse og gårde og røvede fødevarer, penge, tøj og alt af værdi.

Da han formentlig boede hos Marins far, stod der vagt foran huset og her var oberstløjtnantens standart plantet ved døren, og lille Marin havde travlt med at hjælpe til i køkkenet, for det bedste var ikke for godt.

Gennem to år skiftede indkvarteringerne, regiment efter regiment. Store pengesummer og store mængder af proviant forsvandt i deres rummelige posæ og tasker, sække og kister, så man bagefter kunne gøre det direkte tab op til en sum af 12819 rigsdaler, som vi nok idag kan sætte til ca 1000 kroner stykket, og befolkningstallet har næppe været mere end 1000. Og så har man ikke regnet tabt arbejdsfortjeneste for den tid, handel og håndværk har stået stille.

Det var en lille forarmet by, der lå tilbage ved Slesvigs østkyst, da fjendens tropper havde forladt landet, men lille Marin åndede lettet op, for nu kunne hun få lov til at færdes på gaden igen.

Under besættelsen var landet og byen også hjemsøgt af pest, og under troppernes gennemmarch brændte 24 huse i Ramshered i nabolaget til Marins barndomshjem.

Det er umuligt at sige, hvilke rædsler byen har gennemgået i den forløbne krigstid, men Marin og hendes forældre overlevede. Der nævnes også senere en datter Ellen, som var fra før kirkebogen.

Som gæstgiver har Jacob Jessen måske også været postholder.

Der blev kun en lille høst i 1629, og den følgende vinter blev meget streng med vintervej til Bornholm, og der blev misvækst i 1630, så det blev strnge tider for fattigfolk på trods af freden.

I 1632 fik Aabenraa besøg af tre prinser, idet den udvalgte prins Christian og den senere kong Frederik den Tredie fulgte deres lillebror Ulrik på vej. På det tidspunkt kaldes dog kun Christian for prins, de to andre kaldtes hertuger. Ulrik ville på krigerfærd i Tyskland i følge med en gruppe unge adelsmænd, som også tørstede efter eventyr, for ikke at tale om guld og ære.

Selskabet ankom til Aabenraa den 10. januar om eftermiddagen. De kongelige spiste på rådhuset, og maden blev tilberedt i borgmesterens hus, der var nabohus til rådhuset. Hertug Ulriks krigere blev indkvarteret hos borgere i byen, og der har selvfølgelig også været nogle hos Marins far. Borgmester Jens Hansen skriver selv i en beretning:

"Jeg for min Person, har efter yderste Evne skaffet, hvad jeg i Hurtighed kunde bringe tål Veje, saa der, Gud være lovet, ikke var nogen Mangel."

Næste morgen drog hertug Ulrik og det meste af hans følge sydpå, mens prins Christian og hertug Frederik tog mod nord. Der blev imidlertid nogle få af hertug Ulriks krigere tilbage, som havde boet hos Luedke Clausen, og de foranstaltede et større drikkelag, så de gik fra sans og samling.

Nogle af borgmesterens fjender hidsede nu de unge mennesker op imod borgmesteren. De kørte en af deres vogne, som de havde fyldt med sten, op foran borgmestergården og begyndte at bombardere den, så familien ikke kunne opholde sig i rummene til gaden, og både ejendommen og inventaret blev ødelagt.

Selvfølgelig måtte borgmesteren tage affære. Sammen med sin søn, to bytjenere og nogle få borgere gik han til modangreb med hellebarder på de berusede folk, og blodet flød på begge sider.

Luedke Clausen, der holdt med de unge adelsmænd, bibragte borgmesterens søn et sår i hovedet. Borgmester Jens Hansen selv forsøgte fra sin trappe at mane til ro og orden, men fik selv to sår i hovedet.

Hertug Ulriks folk fandt det nu passende at forsvinde. De sprang på deres vogne og forsvandt sydpå efter deres fører.

Borgmesteren satte nu Luedke Clausen i fængsel for at have taget urostifternes parti, men han sad kun en nat og blev løsladt den følgende aften.

Det var ham, der klagede til hertugen af Gottorp og beskyldte borgmesteren for sammen med sin søn og bytjenerne at have overfaldet de uskyldige unge mennesker i hertug Ulriks tjeneste. Han havde lagt sig imellem, påstod han, og havde af borgmesters søn fået et svært slag i hovedet og et på halsen af en hellebard. En fuldstændig fordrejet fremstilling var det, men den førte til, at Jens Hansen blev afsat fra sit embede af hertugen.

Den følgende søndag fik den gudsfrygtige og dybt rystede borgmester provsten til at læse en af ham selv forfattet bøn, hvori han forsvarer sig mod alle anklagerne.

Samme år fik Marin en lillebror Claus.

Vinteren 1634 var meget streng, og den 16.marts opstod der ild i amtsskriverens stald. Der brændte et par nabohuse, og man kunne ikke komme til at slukke på grund af den stærke frost. Byens befolkning var i allarmberedskab, men heldigvis lagde vinden sig, så ilden gik ud af sig selv.

Marin og hendes familæ har dog nok siddet oppe hele natten med alle deres pakkenelliker på skødet.

Den nye borgmester, der tiltrådte efter Jens Hansen, var en svoger til Marins far, gift med faster Anna, og det viser at familien er blandt byens spidser. Han hed Hans Magnussen og var lidt af en bølle.

Tiden var rå. Fråseri, drukkenskab, banden og hor var almindeligt, og den nye præst, Georg Hübschmann, der var tiltrådt i 1631 og en nidkær forkynder, der fra prædikestolen revsede både små og store med navns nævnelse, han ragede snart uklar med såvel borgmesteren som flere af byens andre spidser.

Præsten - og provsten, som han også var - havde en svaghed. Han var noget pengegrisk, men embedet var vel ikke for fedt, og nu planlagde borgmesteren og et par af hans venner et puds, de ville spille Hübschmann.

Da Marin til Kyndelmisse i den meget strenge vinter 1637 var med far og mor i kirke og sad i familiens kirkestol blev hun vidne til at pudsigt optrin.

Blandt Aabenraas originaler var en slagtersvend, Svenne Gide, som drak alle sine ihdtægter op og derfor ikke havde noget pænt tøj, han kunne gå til alters i.

Ham havde Hans Magnussen, Anders Iversen og Peter Skrivers søn betalt for at optræde i kirken i fine, lånte klæder med sølvbælte om livet og en fornem udenlandsk krave, så provsten troede, det var en rig, fremmed købmand.

Da han i den mundering marcherede op til altret i de ofren- des række, ventede provsten sig noget stort, men så lagde Svenne Gide en stor, gammel søsling fra Christian den Tredies tid på alteret, mens hele menigheden, som rygtet havde indviet i spøgen, hylede af latter.

Det er ikke let at vide, om den syttenårige Marin har været chokeret eller har leet med. Provstens klage til hertugen medførte, at Svenne Gide fik 8 dage på vand og brød, og man prøvede at få ham til at tilstå, hvem, der havde fået ham til at fornærme sin sjælehyrde, men han sladrede ikke.

Det var ikke sidste gang borgmesteren generede Hübschmann. Samme sommer, den 2. juli, mens provsten var fraværende, narrede Hans Magnussen provstinden ind i sit hus, hvor han overfusede hende, og råbte efter hende på gaden, da hun slap ud.

Gudstjeneste. —

Før stolestadernes tid.

Provsten sendte diakonen over til borgmester Magnussen og lod forespørge, om denne episode kunne skyldes, at borgmesteren havde været fuld, men fik det svar, at han var ikke mere fuld, end han vidste, hvad han sagde og gjorde.

I begyndelsen af december var der et stort bryllup i byen, hvor alle honoratiores var med. Marin var der selvfølgelig med sine forældre og søskende.

Dengang som nu var bryllupper ledsaget af drøj skæmt, og mere dengang end nu.

ProvstHübschmann var naturligvis inviteret, men han nægtede at drikke mere end én skål, og det gav anledning til, at byfogden Andreas Iversen bemærkede, at hvis ølkruset havde været fyldt med penge, havde de fået noget andet at se, hvortil provsten erindrede byfogden om hans resatncer med tinden.

Byfogden havde så skældt ham ud for hundsfot og jørgen Smædekarl. Organisten havde holdt med byfogden og truede med at slå til provsten. Og imens havde en trediemand hældt et krus øl ned ad nakken på provsten, - meget opbyggeligt.

Det varede ikke længe, før organisten blev fyret, men også diakonen var provsten på kant med. Værst var dog forholdet til kantoren Christoffer Meerkatz. De to herrer revsede hinanden fra prædikestolen til stor fornøjelse for menigheden. Det var dog først nogle år senere.

I 1640 døde Hans Magnussen den 20. juli, og dermed forsvandt en af Hübschmanns værste plageånder.

I 1643 vendte krigen tilbage til den jyske halvø. Den 12. december overskred Lennart Torstenssons arme den holstenske grænse, og to dage efter løb en båd ind i Aabenraa havn og afleverede den besked, at Aabenraa skulle dele indkvartering af tre regimenter med Haderslev, og så blev der naturligvis røre og travlhed.

Den gamle borgmester Jens Hansen Kramer havde i september mistet sin hustru, som endnu lå på *lastrum dolorum*, men den 10. januar 1644 førte Jacob Jessen sin datter Marin op ad kirkegulvet og gav hende til Jens Hansen, som da var 66 år gammel. Marin var 24.

Nu var der vel ingen, der forventede børn i dette ægteskab, og det kom der da heller ikke. Dem havde Jens Hansen da også nogle stykker af.

Den 17.marts blev hans første hustru, Cathrine Halck begravet, fem dage senere kom den første indkvartering i denne omgang, fire kompagnier rytteri, og nu gik det slag i slag, når det ene detachement rykkede ud, kom et andet ind.

Indkvarteringen var i sig selv byrdefuld, men dertil kom de krigsskatter, der hver måned skulle falde.

Hvis pengene ikke kom, ville de svenske officerer give deres ryttere en glad dag, der ville slutte med at byen blev lagt i aske. Så gik borgerne hjem og kiggede en ekstra gang i deres kister.

Knap en uge efter den første indmarch i byen kom et angreb af danskere fra Fyn. 28 svenskere blev dræbt, og danskerne førte stort bytte med sig tilbage.

Danskerne blev dog i nærheden, og svenskerne trak sig for en tid tilbage fra Aabenraa.

I begyndelsen af september kom et af hertugens egne kompagnier til byen, der månedlig skulle betale 190 rigsdaler for uden selve indkvarteringen.

Den hertugelige indkvartering varede ikke ret længe, men de 190 rigsdaler skulle falde hver måned alligevel til længe efter freden i Brømsebro.

Efteråret 1644 var strengt for byen. Daglige gennemmarcher af kongelige tropper til og fra skibene på fjorden og andre store, tyngende indkvarteringer på indtil 200 mand.

Fra november kom dertil store udskrivninger til general Wrangel i Haderslev. Den 10.november krævedes 21 tønder rug og flere tusinde pund brød, og et par dage efter af hver plov 20 rigsdaler i rede penge samt 2 tønder rug og 1 tønde havre også af hver plov.

Aabenraa Fjord med de to Skibsbroer, der for Hundrede Aar siden var Byens Stolthed

Det var dyrt, men ellers slap Aabenraa nådigt fra denne krig, for hertugen af Gottorp, byens landsherre, havde erklæret Gottorp for neutralt, så bortset fra nogle misforståelser i begyndelsen slap landet for vold og drab, men måtte så lide angreb fra Danmark, som dog var rettet mod svenskerne.

Marin og hendes familie overlevede i hver fald. Bagefter var der nye problemer for Marins ægtemand - og følgelig for Marin selv.

Jens Hansen havde i 1629 under den fjendtlige besættelse lånt en vis Christen Bomskov nogle penge på en tiårig obligation, og nu nægtede Bomskov at betale og truede tilmed sin gamle kreditor.

Balladen begyndte med at byfogden Carsten Detlefsen klagede over, at Christen Bomskov ikke ville gå i indlager, som han havde forpligtet sig til.

Indlageret var en slags gælds fængsel, som brugtes til at tvinge forsømmelige lånere til betale, oprindeligt kun for adelsfolk. Skyldneren forpligtede sig til efter forgæves at være rykket at begive sig til et nærmere fastsat sted, hvor han på egen bekostning skulle blive til gælden var betalt. Det var en æressag ikke at unddrage sig indlageret, og Bomskov havde klart vedkendt sig gælden, ikke bare ved obligationen, men også ved at have betalt halvdelen, 10 rigsdaler. Men alligevel havde han brudt sit løfte og var rejst sin vej ifølge byfogdens beretning af 6. oktober 1646.

Et år efter klagede Jens Hansen til hertugen. Gælden var stiftet 1629, obligationen var på 10 år, Bomskov havde betalt halvdelen og lovet renter for resten, men Jens Hansen havde hverken set renter eller hovedstol, og Bomskov blæste på indlageret og havde tværtimod

"seiner bösen Art nach schleussliche Wordt von sich gegeben".

Jens Hansen beder nu om, at Bomskov på ordre fra amtmanden skal belægges med jern af byfogden.

Og så begynder Christen Bomskov og hans søn Hans at true Jens Hansen på livet.

Rockere er ikke noget nyt fænomen. Vidneudsagn mod Christen Bomskov betegner ham som fuld, drukken overalt, hvor han optræder. Drillerier, skældsord og voldshandlinger er hans kendetegn overalt. Han og sønnen er overalt, hvor der er ballade. De er også efter provsten. Han er også fræk nok til at skrive til hertugen og fremstille sig selv som den forfulgte, og han gør Jens Hansen ansvarlig for, at svenske nøtterere havde slået hans vinduer og døre ind og røvet hans ejendele, mens han selv var borte.

De nærmeste naboer derimod hævdede, at han selv havde sendt de manglende ting i sikkerhed i Sønderborg, og han var økonomisk velstillet og udmærket i stand til at betale sin gæld.

Det var jo en tid med megen drukkenskab, og heller ikke den aldrende Jens Hansen var altid helt nøgtern, men det gjorde ikke sagen bedre, at Bomskovernes chikane var ved at drive den gamle mand til vanvid, og at han gik rundt i en evig skræk for sit liv. Også Marin har rystet af skræk, for han var ikke kræsen i sine metoder, og Jens Hansen var ikke den eneste borger i Aabenraa, der havde en god knippel stående ved dørkarmen, når han om aftenen stod i sin gadedør for at trække frisk luft.

Ved en lejlighed havde Jens Hansen været ude at drikke, og da han blev passet op på hjemvejen af Bomskov og sønnen, kunne han knap gå selv, da han søgte tilflugt hos Peter Andersen, hvor de to bøller stillede sig op med en lang stang og ventede på deres offer. Til sidst dratter Jens Hansen om når han bare hører deres navn. Stakkels mand.

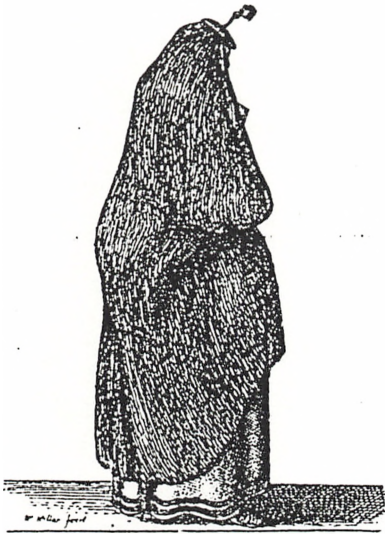
Akterne viser ikke noget endeligt resultat af sagen, men flere raffinerede chikaner.

Den gamle borgmester Jens Hansen døde den 29. april 1649 i en alder af 70 år, og Marin kunne nu gifte sig efter sit hjerte. Den afdøde ægtemand havde ni søskende, og en søster var gift i Hellevad-Egvad sogn, hvor familien kom fra, og det er ikke usandsynligt, at Jens og Marin til tider har taget deres tilflugt til deres gård.

•Bild des hochwürdigen und wohlangesehenen Mannes, Herrn Nicolaus Helduaderus, im 55. Jahr seines Alters. Anno 1619. •

Jens Hansens bror.

Mulier Colonienfis. 1639

Wenzel Hollar, Kölner Frau.

a Woman of Quality
of Cologne

Mulier Colonienfis bonæ qualitatæ.

Wenzel Hollar, Wohlhabende Kölner Bürgerfrau.

Wenzel Hollar
Leipzig 1699.

Wenzel Hollar, Frauentracht 1639-45.

Da sørgeåret var omme, giftede den da 30årige Marin sig med den 24årige søn af præsten i Hellevad-Egvad, Marquard Boysen, den 25.maj 1650 og den 6.april året efter fødte Marin sit første barn, datteren Magdalene.

I 1653 var sommeren meget fugtig, og om efteråret begyndte der en pestepidemi. Den 9.august døde Marins anden mand, og hun var enke for anden gang, nu med et lille pigebarn.

Da sørgeåret var omme, blev Marin den 9.november 1654 gik i Aabenraa med købmand Peter Struck, hvis far af samme navn var byens kærner.

Denne gang gik der to et halvt år, før Marin nedkom med sit andet barn, igen en lille pige, Kirsten, der blev født den 18.maj 1657.

Det var en varm, tør sommer, som skulle have givet den lille en god start, men der var så megen uro med troppebevægelser i forbindelse med kongens forberedelser til krig med Sverige. Frederik den Tredies krigserklæring afgik den 1.juni og fulgtes af en dansk invasion af Bremen-Verden, men allerede den 22.juli passerede Carl Gustav den holstenske grænse.

I 1643 havde hertugen erklæret sig neutral for at slippe billigt om ved besættelsen, men den var alligevel blevet dyrere end kejserkrigen i hvert fald for Aabenraa.

Nu indgik han den 10.september regulært forbund med Svenskerne mod Danmark, men allerede den 21.august var de kommet til Aabenraa. Kongen selv med 1000 ryttere, og byens borgere fik indkvartering med 12-40 heste hvert sted.

Provst Hübschmann skriver, at hæren bestod af polakker, tatarer og al slags løst folk, men en trediedel var dog brave folk, resten røvere. Trosset bestod af 2000 vogne. Det var en forfærdelig tung indkvartering. Man forstår provsten, når han skriver i kirkebogen:

"Gud forbarme sig over os og give os atter den ædle Fred."

Og så begyndte atter rekvisitionerne. I august afsendtes de første 12 vognlæs, og byen blev gennemgangslejr for svenske tropper i hele vinteren 1657-58.

Fig. 72. En Barnestol.
(Efter Joh. de Brunen. Amsterdam 1636.)

Under al denne uro kunne Marin ikke have mælk nok til den spæde datter, og lille Kirsten døde den 9.maj 1658, ni dage før sin et års fødselsdag.

Der var sluttet fred med Danmark den 26.februar i Roskilde, men Gottorp var jo allieret med Svenskerne, så her blev de fortsat, til Carl Gustav den 7.august igen gik i land på Sjælland.

Den 28.september 1658 fik Aabenraa besøg af en tartarisk fyrste på gennemrejse til Carl Gustav. De sidste svenske tropper forlod byen den 1.oktober, for nu kom Danmarks allierede, Brandenburgerne og Polakkerne.

Trods sin alliance med Svenskerne lykkedes det hertug Frederik af Gottorp at blive anerkendt som neutral af kurfyrsten af Brandenburg mod at overgive Gottorp slot og løfte om ikke mere at hjælpe Svenskerne.

Det blev nu fortrinsvis danske tropper, der kom til at besætte hertugdømmerne, og det var under denne danske besættelse, at Marins tredje ægtemand, Peter Struck døde den 5.april år 1659. Og Marin var dengang højgravid.

Enkemadam Struck nedkom den 25.april 1659 med en søn, der i dåben blev opkaldt efter sin far Peter.

Den tredje juni 1660 tidligt om morgenen blev byens borgere vækket af en kongelig dansk og en kongelig svensk trompeter, der med hornsignaler forkyndte den kære og lange ventede fred.

Nu rejste Marin med sine to små børn til Hellevad-Egvad, hvor hendes anden svigerfar, Jørgen Boysen og hendes tidligere svoger Laurids et halvt år før var blevet fundet mishandlet til døde af polakkerne, kastet nøgne ud i en bunke halm. Kirken var stærkt ødelagt, og præstegården brændt. Det blev nu Marins hjem, idet hun den 4.oktober 1660 indgik ægteskab nummer fire med Conrad Thortzenius, der samme år var blevet kaldet til præst i Hellevad-Egvad.

Spinderok med Hjul, der drejes med Haanden.
(Efter Joh de Brunes. Amsterdam 1636.)

Marin har været tryk^Ystet i sit inderste, forfulgt som hun var af død på alle sider. Det var jo dengang skik, at man giftede sig igen, når sørgeåret var omme. Det hørte sig til, når man var en god lutheraner, og Marin håbede nu, at hun kunne leve i ro og tryghed med sin nye ægtemand, der var hendes jævnaldrende.

Det skulle ikke være sådan. Han døde også fra hende efter to års ægtestand, den 28. oktober 1662, efter at hun havde født ham en datter, Anna Christine, hvis fødselsdag ikke er overleveret, da kirkebøgerne er brændt.

Når vi ved, at Marin giftede sig igen den femte gang, er det fordi, provst Hübschmann i Aabenraa fortæller, at han i 1664 har stået fadder til hr. Hanses søn i Heklevad, og Marins femte mand hed altså Hans Hoyer.

Deres søn, Marins sidste barn, kom til at hedde Peter, så i alt havde hun nu fire børn, to piger og to Peter'le.

Langt om længe var Marin kommet i havn. Den ældste datter, Magdalene var tretten år gammel, Peter Struck var fem år og Anna Kirstine var allerede tre.

Årene gik nu for Marin i fred og ro, men det er interessant at se, hvad hendes ældste søn skriver i sine erindringer i anledning af hans legat til Tønder.

"In der dahmahligen zweren Kriege Zeit, und da mein Vater drej Wochen für meiner Gebuhrt Sehlig Verstorben, hatt Also meine Mutter Mir In höchsten Kummer an das Tageslicht gebracht und Wie sie mir oft gesagt, dass Sie Mir in 2 Jahren bei So harter Bedrängnuss und Vieler Noth Stetig In Ihr Tränen-Wasser gewuschen, bey welchem Zustande der Allmechtige Gott Seine Erhabenden Augen über Mutter und Kind gehalten..."

Strengt har det været, men nu var hun i smult vande. I 1669 døde Peter Strucks farfar af samme navn, og Peter arvede en vis sum penge, vi ved ikke hver meget.

I 1671 blev storesøster Magdalene gift i Hellevad kirke med arvingen til Hellevad Vandmølle, og da hans mor to år efter takkede af, var Marins ægtemand Hans Hoyer (Højer) vitterlighedsvidne ved overdragelsen.

Tretten år gammel kom Peter Struck 1672 til godt folk i Hamborg for at kære handelen, og i 1678, da han var nitten år gammel begyndte han for sig selv.

I 1679-80 tog han borgerskab i Tønder, hvor han snart havde nogle knipløpiger i arbejde, mens han rejste rundt og afsatte deres varer.

Peter Hoyer(Højer), Marins yngste blev student i Kiel den 19.april 1681 dagen efter sin syttenårs fødselsdag, eller rettere Geburtstag, som det nok har heddet.

Vi ved allerede, at Anna Kirstine(Christine) blev gift med præsten i Hvidding i mange fornemme folks nærværelse, men vi havde nær glemt, at året efter lå Tyrken foran Wien, som de stormede gang på gang.

Hertugen af Gottorp sendte tropper derned til hjælp, og vi må med skam melde, at den danske konge benyttede lejligheden til at besætte hans lande.

Det var selvfølgelig her købstæderne, der fik indkvartering, men landet som helhed led under det med ekstra skatter.

Det varede til 1689, da danskekongen blev tvunget af stormagterne til at trække sig tilbage.

Tredive år fik Marin med sin femte husbond og ægtemage. Han døde 1693, som vi ved fra Hans Wellejus' rejse til begravelsen fra Hvidding.

Selvfølgelig overtog Peter den lille kaldet efter sin far, hvis han da ikke havde gjort det tidligere, og Marin blev fri for et sjette giftermål.

Det sidste vi hører til Marin med de mange mænd er en sag i Aabenraa om en vej fra hovedgaden op forbi Marins barndomshjem til kirkepladsen, hvor Marin vidner. Det hedder i brevet:

"Hr.Peter, en af munkene i katolsk tid, havde boet i det hus, hvor senere Marins farfar og far havde boet, og hvor Marin var født. Han havde fra sin pidsel haft en dør ud til kirkepladsen, som han havde benyttet, når han skulle over i kirken. Senere præster og andre folk havde for nemheds skyld benyttet denne genvej."

Og hermed sluttet sagaen om Marin. Hendes dødsår er ikke bevaret, da kirkebogen er brændt.

Jomfrugangen, en af de smalle Gader i Kvarteret omkring Sankt Nikolaj Kirke

Ane nr.446: Peder Jørgensen Jelling, præst i Stauning +1684

Han blev født i det gamle kongesæde Jelling, formentlig i 1639, skønt 1635 et enkelt sted nævnes som fødselsåret. Hans far Jørgen Pedersen Lemvig var præst i sognet siden 1629. Hans mor Maren Jensdatter Løvenbalk havde først været gift med forgængeren i kaldet hr.Søren Stephansen Virst, der var blevet dræbt af fjenden i kejserkrigen. Med ham havde hun sønnen Stephan Sørensen Jelling, der var født 1628.

Der var to helbrødre i faderens ægteskab, Søren, der var opkaldt efter Hr.Søren, og Jens, og senere kom der en sildefødding, Hans, som siges at have været nogen handicappet.

Stephan blev indskrevet ved Københavns Universitet i sommeren 1648 som student fra Viborg og tog 1650 baccalaureusgraden i 1650. I 1652 studerede han i Frankener, hvor han tog magistergraden, men døde samme år.

Søren studerede i Sorø og blev færdig i 1660. Han blev sin fars efterfølger i Jelling.

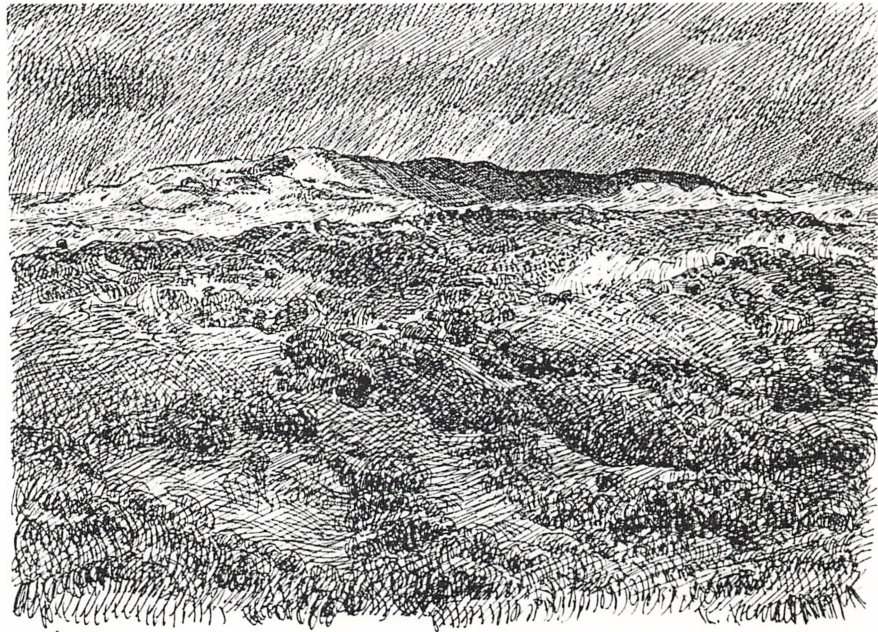
"Som paa en Ø midt i det øde Hav ligger Viborg paa sit Bjerg mellem endeløse Heder. Og med Vinden fra de sorte Vidder sniger Evigheden sig ind mellem Husene, piber vemodigt i Dørsprækken og overdrager alting med sin Aandes Dug, ja, sænker sig ned i Ens Lungespids og bliver sidende der som et uforløseligt Suk.

Ellers er Viborg en By, hvor man mest tænker på sin Rang og Stand og kæler for sine stakkels jordiske Attributer, som om der aldrig fandtes nogen Gud og Evighed."

Sådan omtrent var Viborg i 1600årene, da Peder var discipel i latinskolen i denne hedens hovedstad, hvor snapstinget ved hvert årsskifte samlede landsdelens adel og deres kreditorer sammen med alle, der havde noget at føre process over.

Et myldrende liv i de smalle, krogede gader. Og særlig spændende var det i 1654, da den unge kronprins kom til byen for at blive hyldet på landstinget. Hans kongelige højhed boede da på bispegården, og Peder måtte stå på tær for at få et glimt af den unge fyrste.

Staldbakkerne på Randbol Hede er indlandsklitter eller indsande, der har deres direkte oprindelse i den opdyrkning, der fandt sted over midten af 1700-tallet, da man her forsøgte at anlægge et kolonistområde til kartoffeltyskerne. Under sandet skjuler sig svage dyrkningsspor fra den tid. (Efter tegning af Johannes Larsen).

Det følgende år, 1655 kunne Peder rejse til København og få sin studentereksamen, og året efter tog han baccalaureus eksamen, så han kunne blive rektor på en latinskole.

Sådan en stilling var netop ledig i hans fars fødeby, Lemvig ved Nissum Bredning, og ufortrøden begav Peder sig på vej.

Først skulle han selvfølgelig hjem til sine forældre i Jelling for at præsentere sit eksamensbevis, og bagefter måtte han også til Viborg i samme ærinde.

Og så gik det fra Viborg mod vest ud over heden. Til Holstebro gik det rimelig let. Han fik flere gange lejlighed til at age med en hedebonde, men så skulle han fra Holstebro i nordvestlig retning for at finde Lemvig, og det var ikke så helt let.

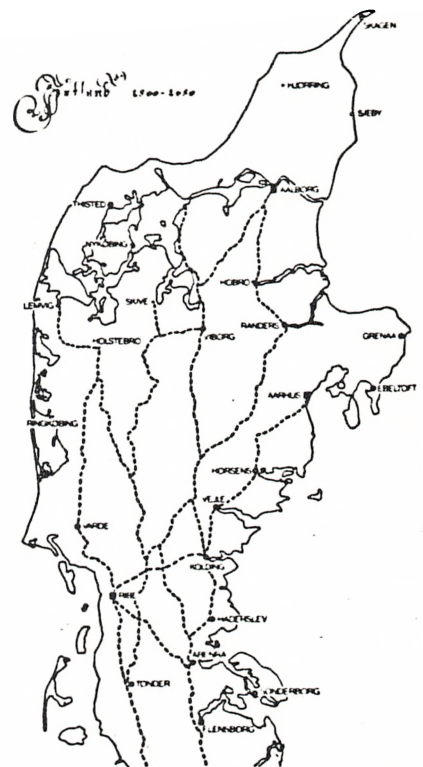
Heden er jo gennemkrydset af hjulspør i alle retninger, og en vej kan have en række paralelle spor, og det kan sagtens gå, når bare man holder kursen, men i tilfældet Lemvig var det mere problematisk, for kom man ikke ind på det rigtige spor kunneman let passere ~~for~~ byen, der lå skjult mellem høje bakker, så selv kirketårnet ikke kunne rage op i horisonten. Og ret mange mennesker var der ikke på færde i den kant af landet.

Nå, Peder nåede frem træt og mødig, og måske var han så heldig at træffe sin farfar, der også hed Peder, men ellers ikke er kendt.

Og i de følgende år fungerede Hanså som rektor for den lille bys latinskole.

Det var i de år, Carl den Tiende Gustav hærgede landet med sine tropper, og dengang var det heldigt nok, som Lemvig lå, for svenskerne kunne ikke selv finde byen, men måtte have vejviser.

De red ud i en forrygende snestorm, og vejviseren, der var en god patriot førte dem lige frem til en stejl klint, hvor han bare red ret ud over og styrtede ned. Om foråret fandt man ham sammen med alle de svenskere, der fulgte ham. Men Lemvig blev sparet.

Kort over oksevejen gennem Jylland.

Der er ingen grund til at komme nærmere ind på krigens rædsler. Dem har vi behandlet grundigt andre steder, men her må vi lige nævne, at præsten i Stauning ved Ringkøbing fjord døde i 1659, formodentlig af pesten, og da der var døde mange af hans kaldsfæller i det sydlige, kunne den purunge baccalaureus Peder Jørgensen Jelling få kaldet i Stauning, som han tiltrådte i 1659.

Måske var Peder allerede i Lemvig-årene blevet gift med Dorothea Jensdatter Mørch, hvis far var præst i Gjerding og Blendstrup sogne i Østhimmerland. Hun er i hvert fald nævnt som hans første hustru i Stauning, og med hende havde han børnene, Jørgen, Maren, Sophie, Inger, Kirsten, Peder og Anne.

Hun må være død først i halvfjerdserne, og Peder giftede sig så med sin forgængers datter Anne Pedersdatter Hegelund med hvem han fik sønnen Søren.

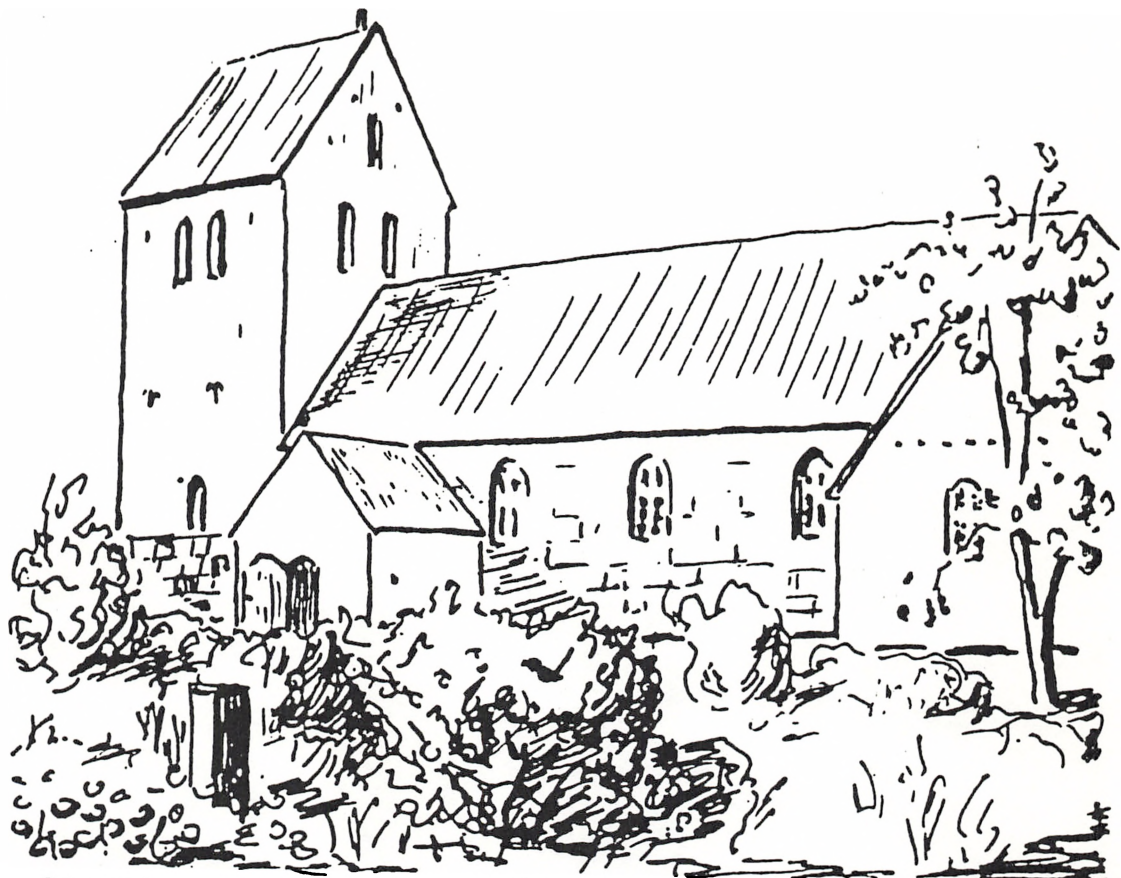
Vejret derude ved Vesterhavet er barsk. Peders forgænger af næsten samme navn, Peder Jørgensen Hegelund døde i en alder af bare syvogfyrre år, og vores Peder blev kun femogfyrre.

Lillebror Hans kom i latinskole i Slagelse, hvor han blev hører 1663-1670. Siden blev han præst i Nykirke, hvor han døde 1675. Om ham fortælles, at han "satte sine fødder korsvis" når han gik. Han har i hvert fald gået særprægt, og måske var han født med et handicap.

Broderen Jens, der slet ikke studerede, der var vel ikke råd, blev herregårdsforpagter og købte et år før sin død i 1679 herregården Låge af Hans Juul til Starupgaard for en indførsel på 5100 rigsdaler. Det var ikke længe, han nød besiddelsen af dette gods.

Peders mor døde måske o.1640, og Hans kan have været af sin fars andetægteskab med Maren Jørgensdatter Bloch.

Faderen overlod kaldet til sin søn Søren i 1664, men Søren døde allerede i 1668. Selv levede faderen i Jelling i 50 år og døde i 1679.

Stauning kirke, der i 1667 fik en alterkalk af
Peder Jørgensen Jelling

Ane nr.447: Dorothea Jensdatter Mørch fra Gerding-Blenstrup

Pastor Jens Christensen Mørch i Blenstrup skriver 1646 i kirkebogen på titelbladet, at kongens nådigste befaling nåede sognet straks efter påske, hvorefter bogen blev købt for halvfjerde mark af kirkens penge hos bogbinder Bertel Voss i Aalborg.

Hr.Jens havde været degn i Gjerding fra 1634 og præst i begge sogne fra 1640, så vi må formode, at alle hans børn var født før den nye kirkebog var blevet købt.

Hans hustru, Vibeke Jensdatter var datter af forgængerens i sognene hr. Jens Andersen.

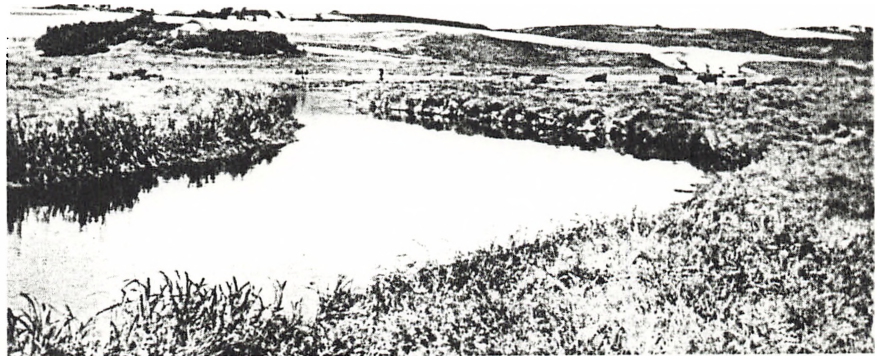
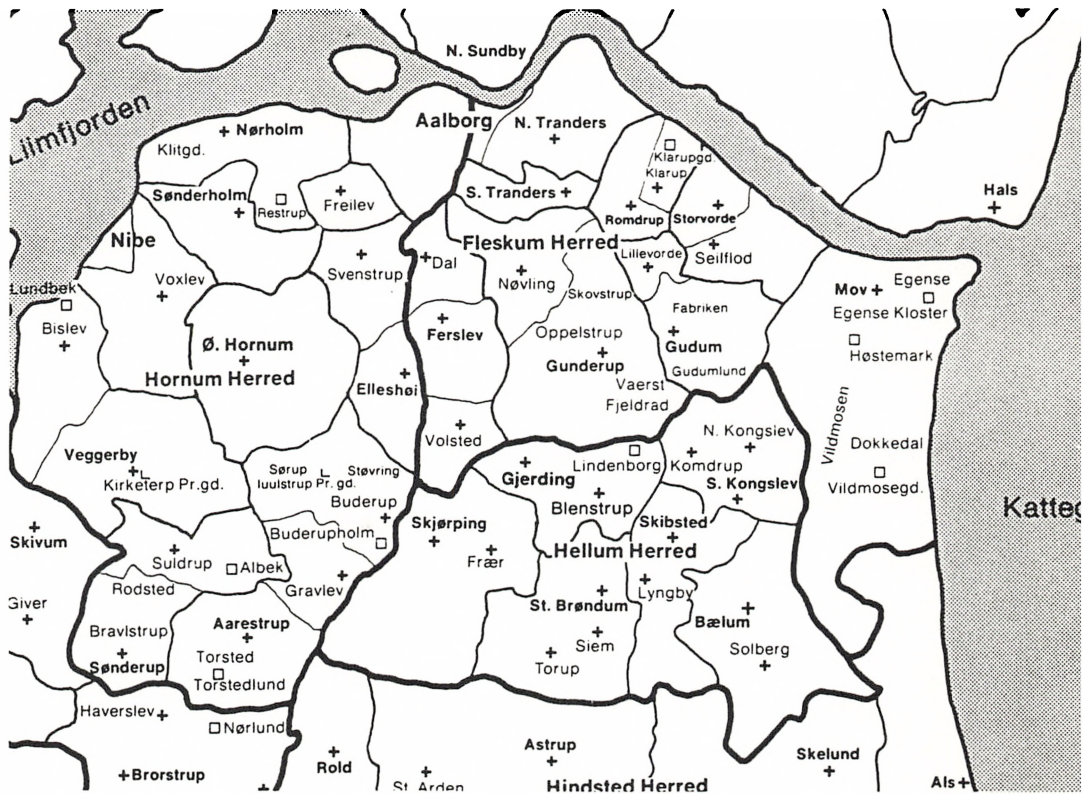
Dorothea var deres eneste datter, men de havde også fem sønner, hvoraf vi kun kender navnene på de tre, Jens, Jørgen og Poul.

De to sogne var præget af den store å, som man nu kalder Lindenberg å, og som følger det nordre sogneskel. Åen var dengang meget bredere og mere vandrig end nu, og godset Lindenberg hed dengang Næs, og ved Næs var der en færgeoverfart med en lille røfærge. Nu er der en bro der på åens smalleste sted, hvor landevejen mellem Hadsund og Aalborg passerer.

Med en hovedgaard som Næs i sognene indtog Dorotheas far ikke helt den samme position i sit embede, som mange af hans kolleger. Der har været en konstant forbindelse mellem de to kraftcentre, og Jens Mørch har været den, som måtte møde hos herremanden eller fru, når der blev kaldt.

I 1636 var det Knud Ulfeldt til Ulfeldtsholm, der var herre på Næs, men allerede i 1637 solgte han til hr.Jørgen Urne, rigens marsk og elefantridder.

Hr.Jørgen Urne døde 1642, og Margrethe Marsvin, hans enke foretog nogle mageskifter, og 1647 fik hun jus patronatus til Blenstrup kirke og blev nu direkte Dorotheas fars herre. Ved hendes død måtte gården dog afhændes, og den blev købt af rigsråd Jørgen Seefeld.

Lindborg Å ved Skindbjerg i Himmerland. Et større, moderat flydende vandløb. Den gennemsnitlige vandføring er den samme som i Suså, men særdeles konstant. Om sommeren er Lindborg Å derfor meget større end Suså, og den var før den svære forurening fra dambrugene ét af vore allermost interessante vandløb.

Vi ved intet om svenskernes huseren på egnen i Hellum herred, Dorotheas ægteskab med Peder Jørgensen Jelling blev ikke anfægtet, og hendes far overlevede også voldsomhederne.

Manden på Næs havde en stor bogsamling i Ringsted kloster, som svenskerne stjal på opfordring af Corfitz Ulfeldt. Det havde ingen direkte indflydelse på Gjerding-Blenstrup sogne, men er nok blevet drøftet mand og mand imellem.

Vi ved som sagt ikke, om Dorothea kom til Lemvig først i sit ægteskab eller kom direkte til Stauning, men der endte hun jo i hvert fald, og det var et helt fremmed miljø for hende.

Vi kender også alle hendes børn, som vi har fulgt ved en tidligere lejlighed.

Hendes dagligdag er ukendt, og vi ved ikke engang, om hun oplevede, at hende ægtemand skænkede kirken i Stauning en ny alterkalk.

Hun er dog nok død i begyndelsen af 1670erne.

Broderen Jens kom til at følge sin far i Gjerding-Blenstrup sognekald. Med sin hustru Karen Jensdatter Bjerring havde han fire børn, af hvilke sønnen Bolle fulgte ham i kaldet.

Om broderen Jørgen ved vi kun, at han deponerede 1660 fra Aalborg latinskole. Måske tog pesten ham samme år.

Dorotheas yngste bror Poul, der blev født 1658, må sikkert være en halvbror, men så kender vi ikke hans mor. Han blev både magister og forfatter og døde først 1736 i Aalborg.

Ane nr.880: Henrik - en Vejleborger (1580) - 1616 - (16xx)

Han blev far til sønnerne Thomas og Anders/Andreas, og det er alt, hvad vi ved.

Men her følger hans efterkommere:

Ane nr.440: Thomas Henriksen Weile

Ane nr.220: Hans Thomsen Wellejus

Anr nr.110: Thomas Hansen Wellejus

Ane nr.55: Kirstine Marie Wellejus g.m.Jørgen Pedersen Fritz

Ane nr.27: Kirstine Jørgensdatter Fritz g.m.Rasm~~us~~s Rugaard

Ane nr.13: Anna Bartholina Rugaard g.m.Christen Jensen

Ane nr.6: John Wilhelm Jensen

Ane nr.3: Sofie Jørgine Jensen g.m.Poul Madsen Mortensen

Ane nr.1: Ernest Mortensen

Ane nr.882: Hans Andersen Havervad, herredsfoged i Hviding h.

Hans Andersens far, Anders Nielsen var herredsfoged i Hviding herred, ja han blev det samtidig med, at Hans kom til verden i 1580.

Der var pest i landet, og på øen Nordstrand døde en trediedel af befolkningen. Blandt de døde var også Hans' farfar, den gamle herredsfoged Niels Mikkelsen i Haveøvadgaard, der altså gav sin stilling videre til sin søn.

Frederik den Anden havde hidtil regeret over Danmark med Skåne, Halland og Blekinge, Norge, Island og Færøerne, samt Hertugdømmerne. I 1580 havde han indgået en aftale med sin familie om deling af disse sidste, men til gengæld sendte han hvert år en ekspedition ud for at finde Grønland, og adelsmanden Kristen Barnekow rejste til Ægypten og langt op ad Nilen, hvorfra han hentede adskillige "synderlige ting", som dog alle er forsvundet, og man ved ikke, hvad det var for rariteter, men det var en tid med udsyn.

Vi kender ikke Hans Andersens mor, i hvert fald ikke mere end initialerne, og knapt nok dem: I.I. eller I.S.

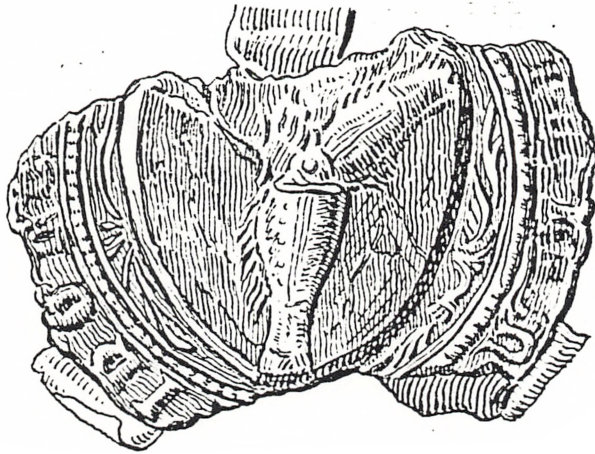
Gården han blev født på, Havervadgaard kendes helt tilbage til år 1394.

Faderen Anders Nielsen beholdt værdigheden som herredsfoged til 1595, hvor en ny lensmand på Riberhus, Valdemar Parsberg havde sin egen mand til posten. Siden levede han af sin gårds avl.

Hans havde tilsyheladende ingen søskende, og hans mor kan da også være død under den samme pest, som tog hans farfar.

I 1588 døde Frederik den Anden, og en formynderregering tog magten i landene, til sønnen Christian den Fjerde var myndig. Det blev han i 1595, og det kan være ham, der har fundet en afløser til Anders Nielsen.

Det var ellers en rolig og fredelig periode.

C. 1350.

Hviding Herred.

C. 1325.

Nørre-Rangstrup Herred

Her er det nok på sin plads at minde om, at Havervadgaard lå i Brøns sogn, allersydligst i Hviding herred, en trediedel af vejen fra Ribe til Tønder, og forbindelserne til Tønder var mange.

Hans kan meget vel have boet i Tønder i en periode, for det var der, han i 1606 hentede sin hustru, Mette Jespersdatter, hvis far var rådmand i byen.

Året efter blev Hans Andersen kongelig ridefoged i Rangstrup og Hviding herreder.

Ved den tid har han sikkert anlagt parykmoden, da vintrene i det ny århundrede var meget strænge, og det understregede jo også hans klasse.

I 1611 sluttede en fredsperiode på 41 år med Kalmarkrigens begyndelse. Det betød for Hans Andersen opkrævning af ekstra skatter, men selv kom han ikke til at deltage.

Midt i det hele kom i 1612 en stormflod den 21. oktober, som gav ridefogden meget at se til.

Værre blev det den 30. november - 1. december 1615, hvor en ny flodbølge rev broen over åen i Tønder væk, og hvor stormen tog kirkens spir, der styrtede til jorden. Vandet stod denne gang højt op til slottets vinduer, og Hans Andersen måtte ride derned for at høre til sin hustrus familie.

I 1616 rasede mæslinger, kopper og pest i landene, og kongens søn, Frederik (senere den Tredie) fik mæslinger. Der er sikkert blevet bedt for ham også i Brøns kirke.

Mens der nærmest var misvækst i 1615, var høsten i 1616 god og ualmindeligt tidlig.

Vinteren 1617 var mild og regnfuld, og der herskede megen sygelighed i Hertugdømmerne både blandt dyr og mennesker.

Året 1618 bragte pest, krig i Böhmen og en komet med en 100 grader lang hale. Det var slemme varsler, og det blev da også begyndelsen til 30årskrigen, der to gange brød ind over Danmarks grænse.

I 1620 døde den gamle Anders Nielsen Havervad 77 år gammel og blev begravet i Brøns kirke. Det var sandsynligvis den herskende pest, der tog ham. Universitetet i København lukkede i sommeren 1619 og åbnede først igen hen på foråret. I København skal være døde 14000 mennesker i denne epidemi. Der indtraf også et jordskælv i Hertugdømmerne i 1620, men høsten var god, og året kaldes frugtbart.

1621 var vinteren streng og sommeren og høsten våd, så høsten kom våd i laderne. I september så man nordlys på himlen.

1623 var også våd, og sæden blev ødelagt på markerne. Christian den Fjerde lod opkøbe korn i Øresund for at afhjælpe kornmangel i rigerne, men dyrtid blev der.

Trods en lang, kold vinter og en varm, tør sommer i 1624 blev høsten god.

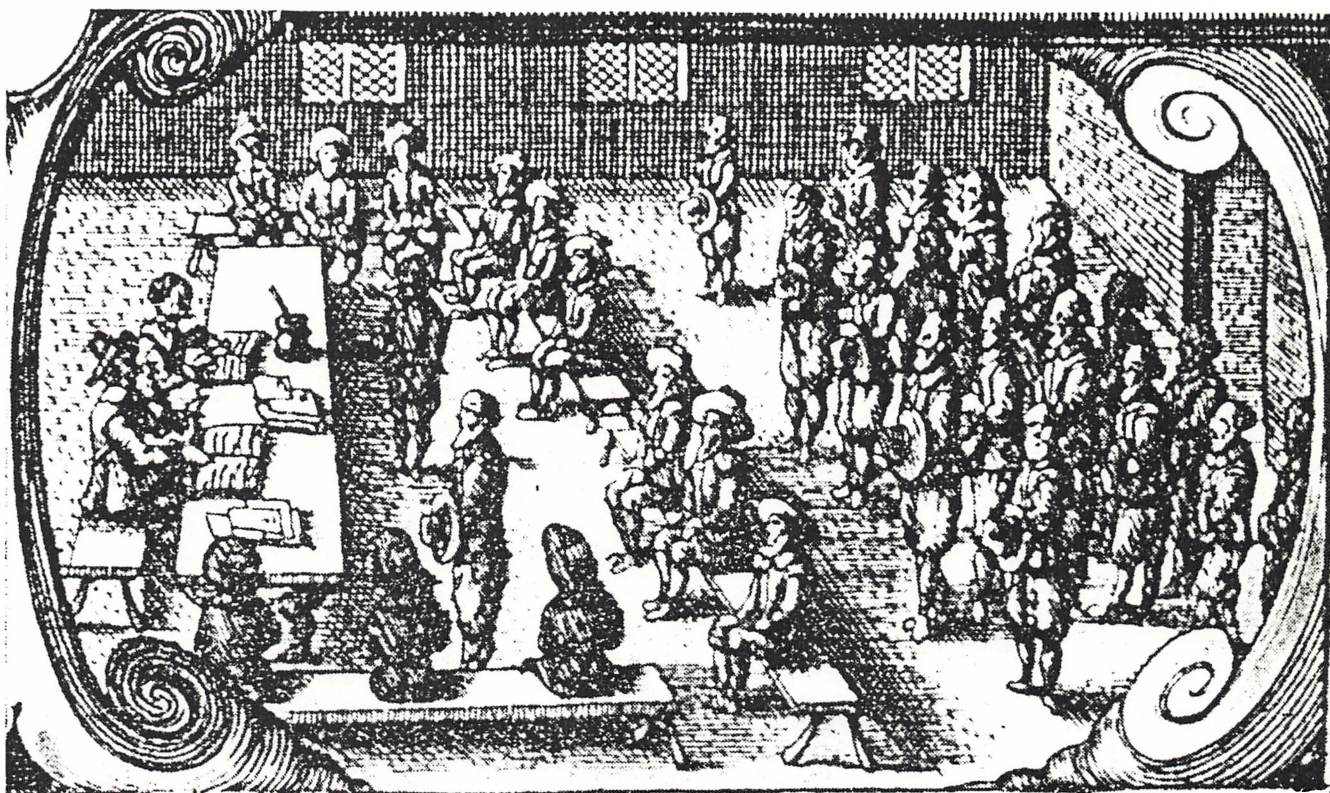
I 1625 stormede det meget over øerne, og både Nordsjælland og Lolland var udsat for oversvømmelser. Den 20. juli faldt der blodregn i Danmark, og det var et dårligt varsel. Samme år vendte pesten tilbage, og Christian den Fjerde drog til Tyskland for at føre sin egen krig for den Nedersachsiske Kreds.

Krigen i det tyske betød, at Hans Andersen Havervad måtte levere store mængder korn til hæren dernede fra de kongelige ejendomme i sine herreder.

Men i 1627 kom fjehden herop og hentede det selv. Det var vel en streng tid for den kongelige ridefoged, men han må have klaret sin opgave godt, for ved krigens slutning i 1629 blev han udnævnt til herredsfoged i sin fars gamle stilling i Hviding herred. Nu kom årets høst ikke mere i første række for ham.

Som herredsfoged var han dommer i alle sager, der kom for herredstinget.

Tingstedet lå i Brøns sogn oppe på gesten på den nu forsvundne tinghøj. Der kan have været et tinghus, men vi ved det ikke.

En domstol på Christian IV's tid. Siden middelalderen fandtes der tre hovedgrupper af domstole, nemlig herredstingene, landstingene og herredagen. Herredstingenes beføjelser var dog hårdt beskåret, idet visse godsejere havde „birkeret“ – dvs. at godset var en retskreds i sig selv, og i købstæderne fungerede byting og rådstueretter.

Det væsentligste ved et tingsted var de fire tingstokke, indenfor hvilke retshandlingerne foregik. Man nævner altid, at NN inde for de fire tingstokke sagde dit og dat, og det var så under edsansvar. Herredsfogden og hans skriver sad på den ene, mens de tolv tingmænd sad på de tre øvrige. Vidner og anklagede og klagere måtte stå op og med hatten i hånden. Nogle steder havde man både et hus at sidde i og et bord at sidde ved.

Og nu gik årene med ejendomstrætter, tinglæsninger, hekseprocesser og alskens kriminalitet.

Og så i 1634 blev han og hans samtidige ramt af en katastrofe, ja det var hele den slesvig-holstenske vestkyst, der i dette efterår blev ramt af et knusende slag.

Fra denne store stormflod, "Manddrækelsen" har vi mange ret sikre kilder.

Det var en mørk oktobernat mellem den 11. og den 12. oktober der rejste sig en uhyre storm fra sydvest, som om natten ved springflod drejede om mod nordvest, utallige huse blæste om, og store træer blev revet op med rod, men så kom vandet fra Vesterhavet ind over landet, rev diger og dæmninger itu, og oversvømmelserne nåede mange egne, hvor man aldrig før havde været ude for flodbølger.

Den mørke nat skjulte ikke alene den store fare, for vandet steg meget hurtigt:

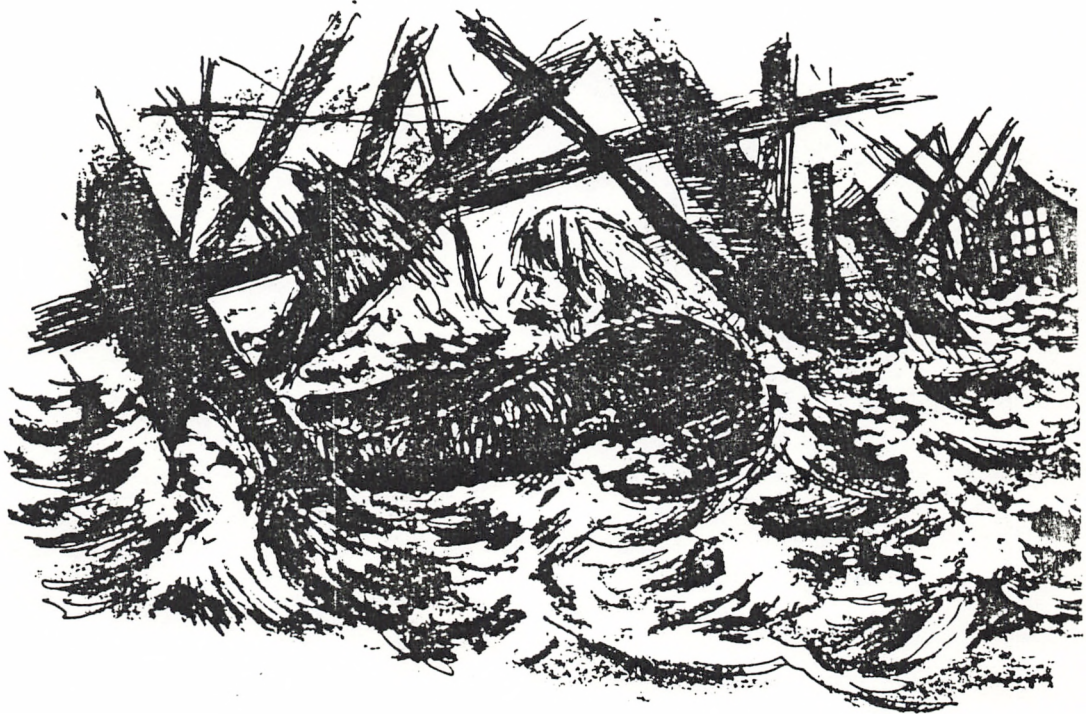
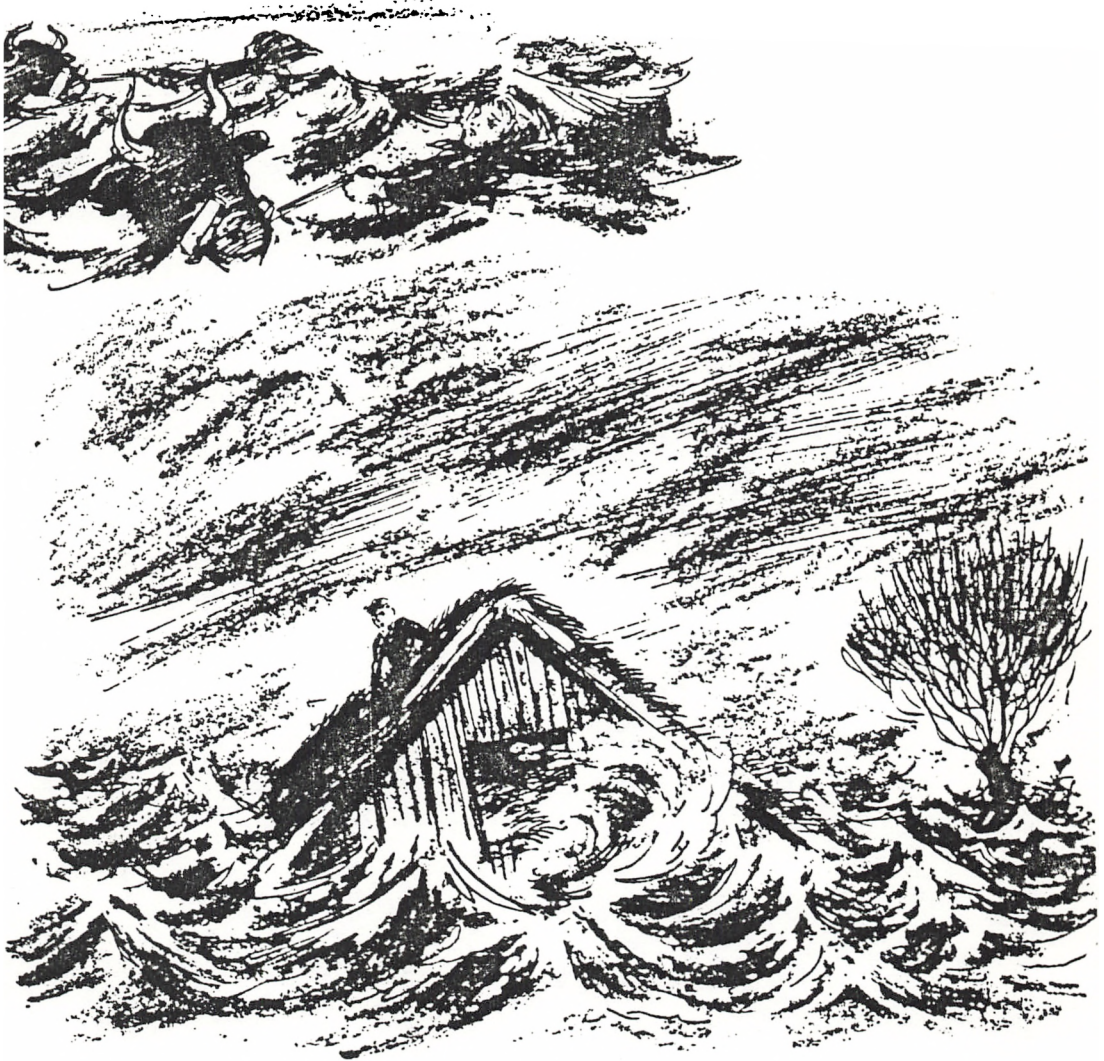
"Der klokken var 10, da var det ikke paa en alen nær til hammeren paa skibsbroen(i Ribe); der klokken var 12, da gik vandet i Domkirken og nedslog nogle store sten paa gravene i kirken..."

Det meste af øen Nordstrand blev taget af havet, 6408 mennesker druknede, heriblandt 9 præster 12 degne og skolemestre og en organist. Seks kirketårne og tredive vindmøller var væltet.

Også i Brøns gik det hårdt på. Havervadgaard, der var mindst 240 år gammel på det sted, den lå, blev revet med af bølgen fra sin plads sydligst i byen, og resterne blev efterladt på magelig jord, hvor den nu står genopbygget.

Det var en gård på 22 fag salshus og 56 fag lade.

Herredsfoged hr. Hans Andersen Havervad var dengang 54 år og hans hustru Mette Jespersdatter var 46, og det har ikke været morsomt for et par midaldrende folk at skulle begynde forfra på et nyt sted. Men her skulle gården ligge, det var en Gudsdom, og så blev de nødvendige mageskifter foretaget.

Rædsel har det været næsten uden ende. Hver dag indløb nye beretninger om slægt og venner, der var blevet havets ofre i denne forfærdelige nat. Man regner med at mere end 50000 stykker kvæg druknede.

I årene op til 1634 havde man haft Hollændere til at bygge ekstra høje og stærke diger, og man var blevet så kry. Nu kunne man sove roligt om natten. "Trotz nun, blanke Hans", sagde digegreven. Det var Guds straf, sagde man, for denne selvsikre trods, og derfor var det vel også, at Hans Andersen Havervad bøjede sig for kendsgerningerne.

Der var nok også nogle, der skumlede i krogene over kongens overvældende gigantiske fest for den udvalgte præs' bilager i København. Det var vel en gudsbespottelse, som kunne nedkalde Herrens vrede over et helt folk.

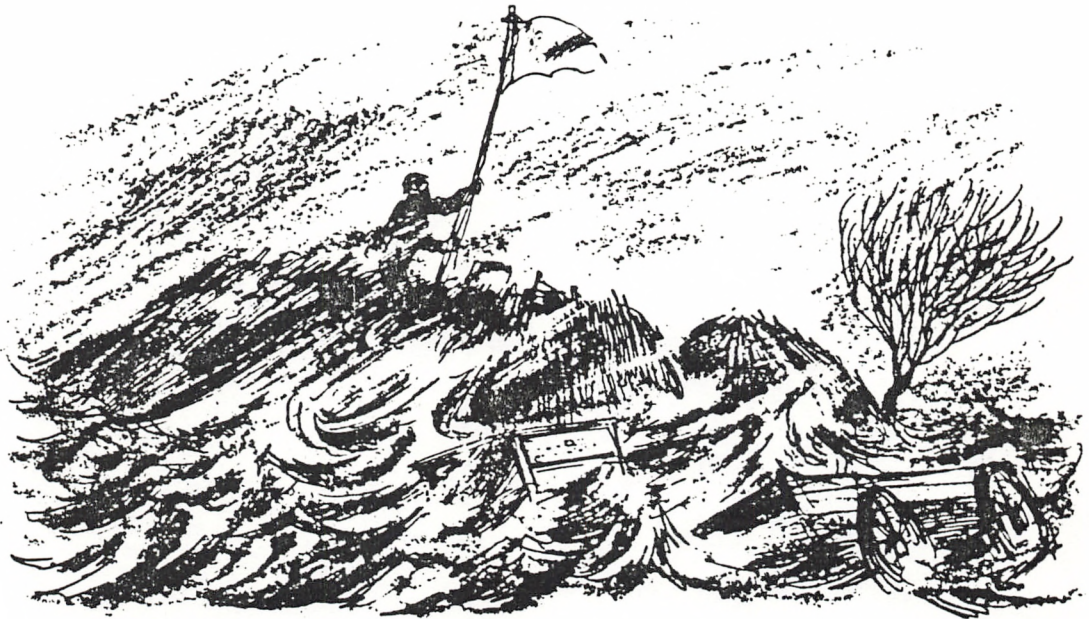
Igen gik der nu nogle fredelige år, hvor man fik rettet op på de skader, havet havde påført landet og dets beboere. Et nyt håb spirede for fremtiden. Livet kom igang igen, penge-
ne begyndte at rulle. Verden var ved at komme i lave.

Ni år gik der under fredelig genopbygning, så kom krigen på ny over landet.

Hertugen af Gottorp erklærede sig neutral, og Hans Andersen Havervad bragte sin familie i sikkerhed i Tønder. Det kan næppe være andet. Han nævnes som medlem af Fastnachtsgelags, som var det lokale borger-gilde, og hans hustrus familie boede der. Selv havde han tilsyneladende ingen søskende, så der har han følt sig hjemme.

Tønder synes at være sluppet temmelig nådigt gennem Torstenssonfejden. Hvad herredsfogden i Hviding herred har måttet døje ved vi ikke, men han overlevede, måske fordi det var vanskeligt at afgøre, hvor Gottorps grænser lå.

Efter krigen fulgte to varme somre med god høst, men i 1648, 1649 og 1650 var der hvert år misvækst, så da vinteren 1651 var langvarig og streng, blev det for meget for den gamle herredsfoged i Hviding herred.

Han har vist været en betydelig mand, og der findes vridnu velbevarede minder om ham og hans hustru. I våbenhuset i Brøns kirke findes rejst op mod muren en ligsten med følgende indskrift:

"Her huiler sal. Hans Andersen Hafueruad, som hensov i Herren anno 1651 udi sit alders 71 aar. Med sin kiære hustru sal. Mette Jespersdatter, som døde anno 1658 i hendes alders 70 aar, vente en ærefuld opstandelse."

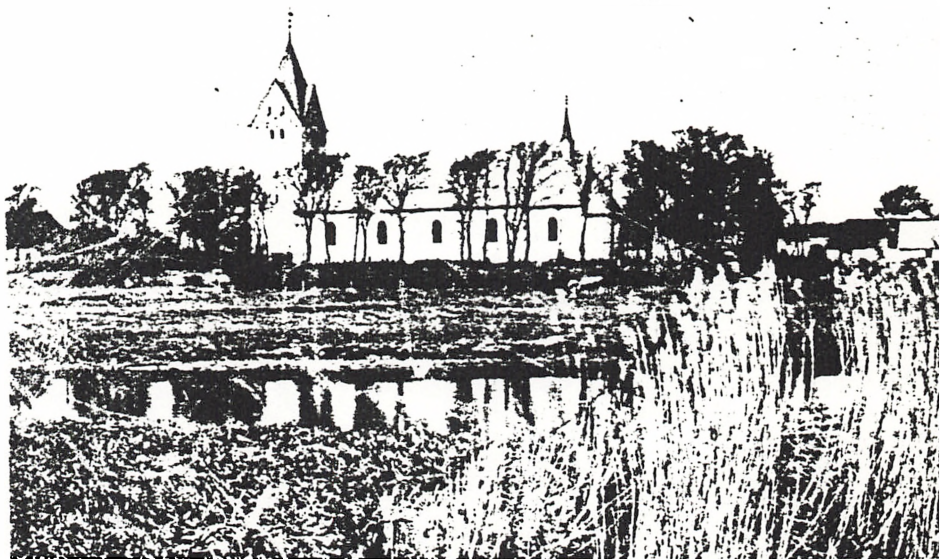
I midterfeltet ses under de to afdødes våbenmærker følgende indskrift:

"Vi vide, at vor Frelser Jesus lefuer, og hand skal herefter opuecke os af jorden. Aanden skal til Gud igen som hende gaf."

Nedenunder findes indhugget timeglas og dødningshoved og i hjørnerne evangelisternes navne og symboler.

I 1668 blev der ophængt et epitafium hugget i sandsten med nedenstående indskrift:

"Salige ere de som dø i Herren.(Apostl.14.) Hans Andersen fordum Kong.Maj.Ridefoged udi Rangstrup og Hviding Herredøer udi 22 Aar oc siden Herritsfoged udi Hviding herrit udi 22 Aar. Hensof i Herren 1651 udi sit alders 71 Aar. Sin kiære Hustru Mette Jespersdaatter døre an.1658 udi hendes alders 70 Aar. Velsignede af Gud i deres 45 Aaringers echteskab med 3 Sønner og 5 Døtre. Wenter tilsammen en glædelig Opstandelse paa den yderste Dag. De som tror paa Jesum skulde lefue alligevel at de dør.(Johs.11.). Anno 1668."

Brons. Ydre, set fra syd.

Ane nr.883: Mette Jespersdatter Petersen (1588-1658) Tønder.

Egentlig hed hun vist Jaspersdatter eller Caspersdatter, da hun levede hjemme hos forældrene i Tønder, og først, da hun blev gift til det dansksprogede Tørning Len i det kongerigske blev til Jespersdatter, men det er en anden historie.

Hun blev født i 1588 (efter Friis Petersens lille regnebog,) og det var midt i en travl periode i Tønder. I 1581 var der brændt 300 huse i byen, 1586 var der gået to gader op i luer. Fra 1587 begyndte man ved gravning at lægge Vidåens løb om, og det var en dobbelt femårs-plan.

Den kirke Mette blev døbt i i 1588, Sct.Nicolaj blev revet ned i 1589, og en ny, Kristkirken blev bygget, men den stod færdig 1592.

Det var store anlægsarbejder, som må have kostet en masse penge og arbejde.

Mettes far, Jesper/Jasper/Casper Petersen var rådmand i byen fra 23.juni 1575. Moderen hed Anne Hansdatter Nissen Haistrup. Hun var af den kendte herredsfogedslægt fra Slogs herred. Det var således ikke det bare hø til geden, hun var kommet af.

Mettes morbror, Nis Hansen var herredsfoged i Slogs herred i tredie generation, hendes moster Marie var gift med herredsfogden i Nordre Rangstrup herred, Hans Owsen, og den yngste moster Catharina var gift med præsten i Skærbæk hr.Andreas Jacobsen, så det var af betydning, at man fandt et godt ægteskab også for hende, og for hendes to søstre Anna og Hanna.

Ved juletid 1593 optrådte der en stormflod, som varede i 14 dage, altså til ind i januar, og voldte store skader. Lille Mette, som da var 5 år gammel er nok blevet anbægt oppe på første sal, hvor vandet ikke kunne nå hende.

I 1595 blev kniplearbejdet første gang indført i Tønder, og det skulle snart blive en temmelig stor industri i egnen.

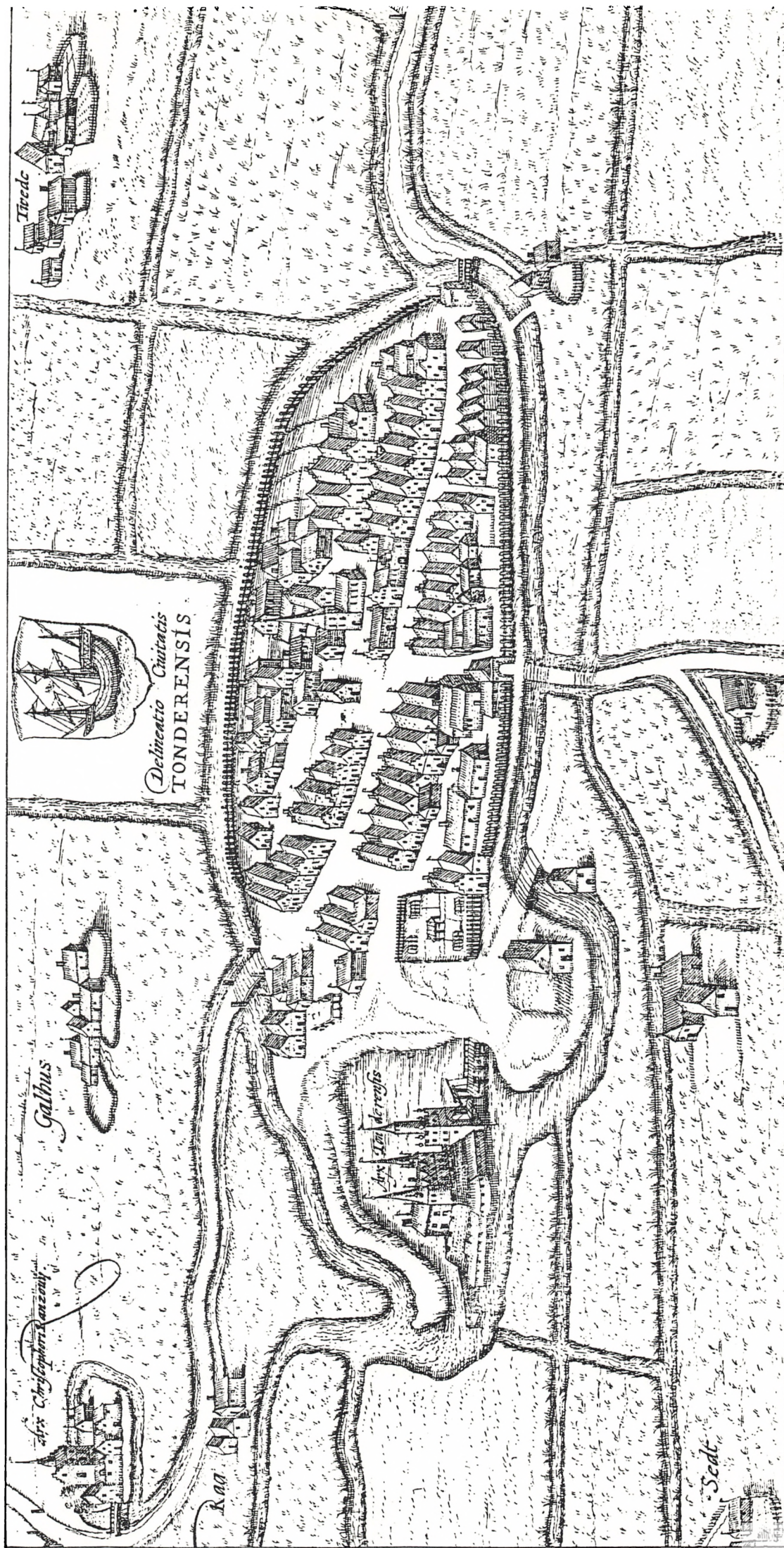

Table 1. Den eldste Plan over Tønder fra 1588. Efter Stik i Braunius og Hogenbergs »Städtebucho«.

Naar Sæd, Gallehus og Tved i Mønsterting til Mogenlonderhus, det nuv. Schuckenberg. (Alix Christophori Ranzovij) er fejlagtigt placeret, skyldes dette antagelig Platsbetydning.

Der var stor fest i byen, da Mettes storesøster Anna den 3. september 1598 blev gift med provst Johannes Mauritius. Enhver, der betød noget i Tønder, var inviteret med, og der var skrevet tre sange til højtideligheden:

1. Richard Adolphus: Epithalamion in hymnaeum nuptialem Dn. Johannis Mauriti, ecclesiae Dei apud Tunderensis Praepositi, sponsi: nuptias secundas celebrantis cum Anna, Dn. Caspari Petersen, Tunderensis Reipublicae olim senatoris dignissimi, filia (Hamburg o.J.)
2. Johs. Calixtus Apenr.: In honorem thalami Joh. Mauriti et Anna, Dasparii Petri filiae (Slesv. 1598)
3. Joh. Lassæus und Petrus Lodolphus: In honorem nuptiarum Dn. Joh. Mauriti et Anna, Casp. Petræi filiae (Lübeck o.J.)

Det er ikke så sært, at trykkestederne ligger så spredt, for trykkeri var et autoriseret fag, et privilegium, som kun blev givet til de få. Alle tryksager skulle jo censureres, så man kunne ikke have hvem som helst til at lave tryksager uden kontrol. I disse tilfælde ville poeter under den gottorpske hertug selvfølgelig ikke vælge en dansk trykker, så det har nok været de nærmeste trykkesteder.

Så sent som 150 år efter var der kun et trykkeri i hele Jylland, og det lå i Viborg.

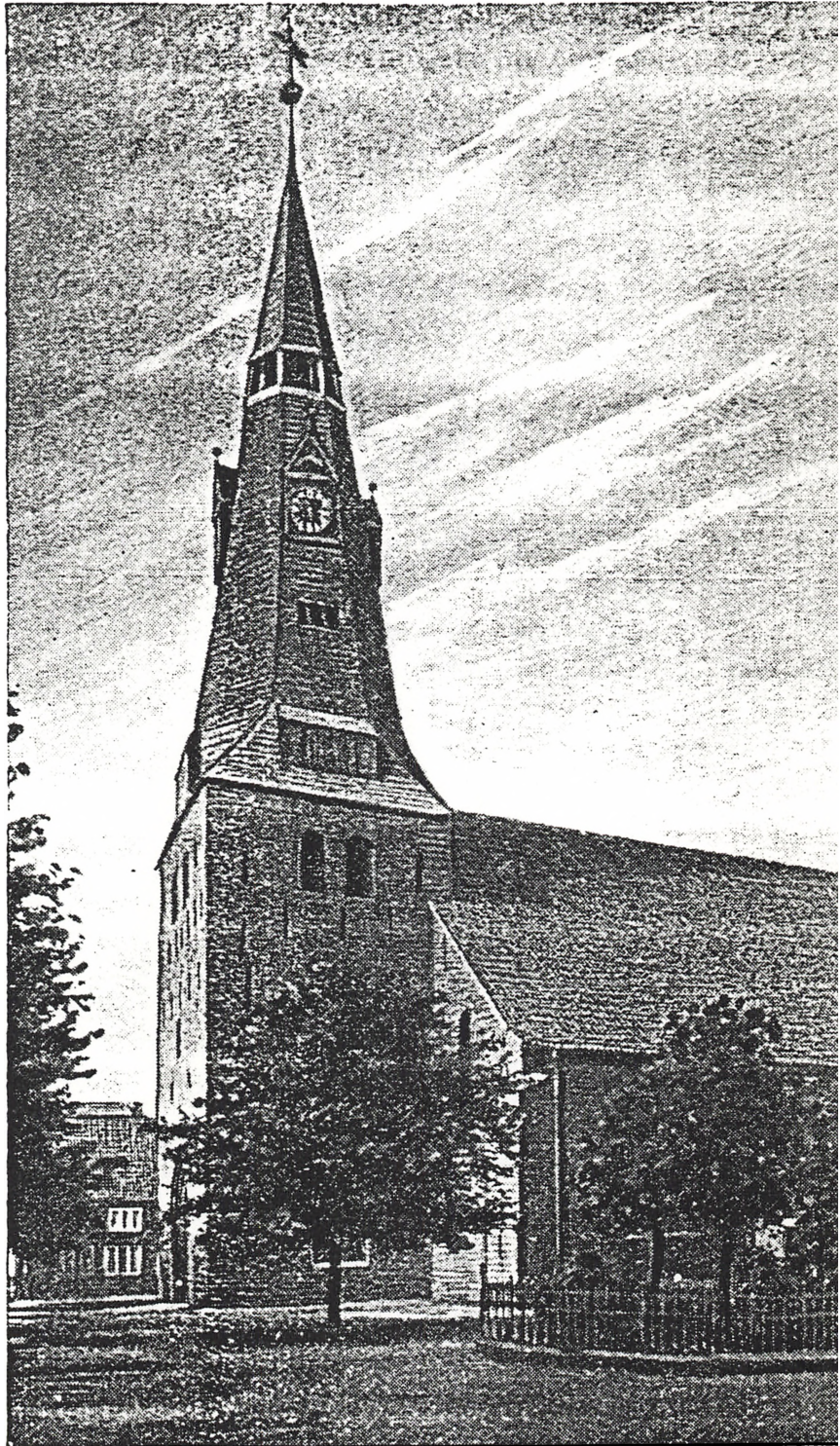
Men det har været et fornemt bryllup, ingen tvivl om det, med mange fornemme tilrejsende, som kunne kaste glans over begivenheden. Det var hr. provstens andet ægteskab.

Slet så fornemt har det ikke artet sig ved de to yngre søstres bryllupper, men standsmæssigt er det gået for sig.

Metta blev gift i 1606 med den unge Hans Andersen fra Havervadgaard i Brøns sogn, medlem af Fastnachtsgelag og i alle måder en værdig bejler, hvis slægt i generationer havde indtaget sædet som herredsfoged i Hviding herred.

Året efter blev han kongelig majestæts ridefoged i Rangstrup og Hviding herreder, og bosatte sig med Metta på den fædrene gård i Brøns.

Metta blev således næsten nabo til sin søster Hanna i Skerbæk.

Tønder Kirke.

I 1608 fødte ridefogdens hustru en søn, der blev opkaldt efter sin morfar, Jesper, siden kom endnu to drenge og fem piger, som vi jo allerede kender.

Karen var den, der havde vores største interesse, så hun fik sin egen historie.

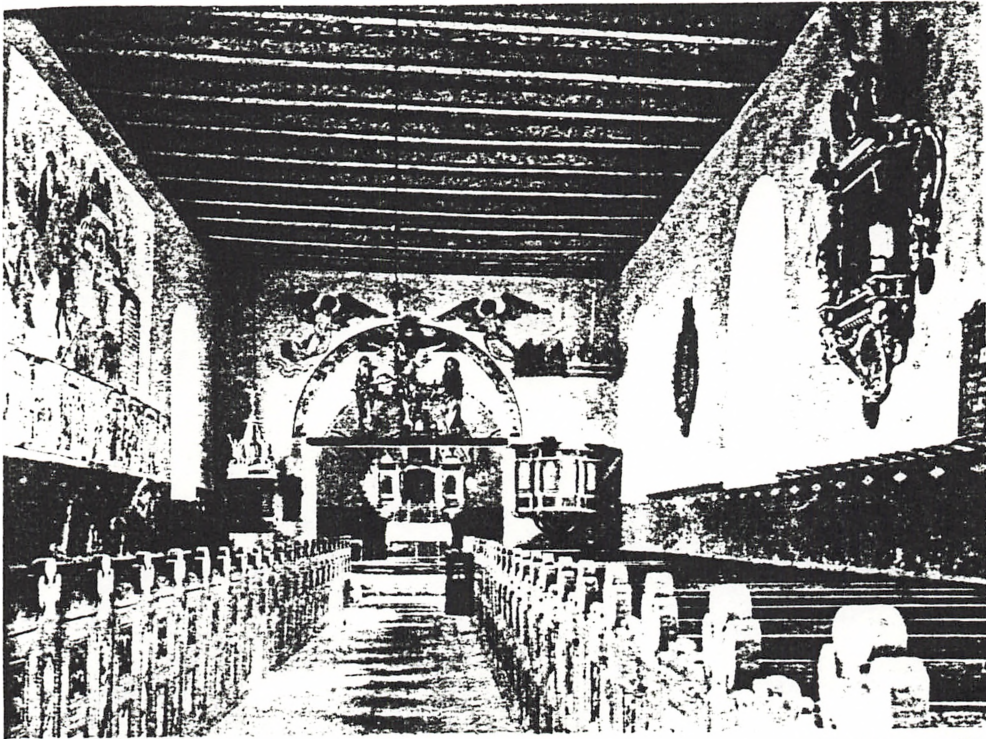
Vi kender i store træk de begivenheder, der rystede samfundet i hendes tid, men hvornår hendes forældre døde, ved vi ikke, heller ikke hendes svigermors død er kendt, men i 1620 døde den gamle herredsfoged, Anders Nielsen Havervad, 77 år gammel og blev begravet i Brøns kirke, hvor hans gravsten stadig står.

Hun fik set de fleste af sine børn i gode øje, men i 1651 mistede hun sin ægtefælle og livsledsager, Hans, og hun fik kun syv år efter hans død.

Da det var midt under Carl-Gustavkrigene, hun døde, kan vi gisne og gætte, men vi får aldrig at vide, hvordan det gik til.

Hun kom med på sin ægtemands gravsten og epitafium.

BRONS KIRKE

Brons. Indre, set mod øst.

S. A. Claudi-Hansen o. 1910

Hans Andersens Ligsten i Brons Kirke.

Ane nr.884: Johannes Thordsen, diakon (1593 - 1658)

I en bue om den blå fjord, hvor hvidgule sandskrænter spejlede sig, kronet af skove, lå den lille by Flensborg i læ af en kreds af bakker.

På toppen af en af bakkerne nord for byen lå det kongelige slot Duborg flankeret af Henrik Rantzaus gård.

Det var ved den tid, da enkedronning Sofie som sin søns formynder forsøgte at få delt hertugdømmerne, så også hende andre sønner kunne blive fyrster om end i det små, men rigsrådet ville ikke, og hun blev forvist til sit livgeding Lolland-Falster, og Christian blev erklæret mynding i Holsten.

Lille Johannes blev født omkring 1593, men vi ved ikke hvem hans forældre var.

Flensborg lå i det Slesvigske bispedømme, hvor det tyske sprog havde de bedste betingelser, og vi skal da også se, hvordan man snedigt gjorde dansk til noget mindreværdigt, noget som kun fattigfolk talte.

Foreløbig holdt hans forældre ham i latinskolen, så de har i hvert fald hørt til borgerskabet i den lille købstad.

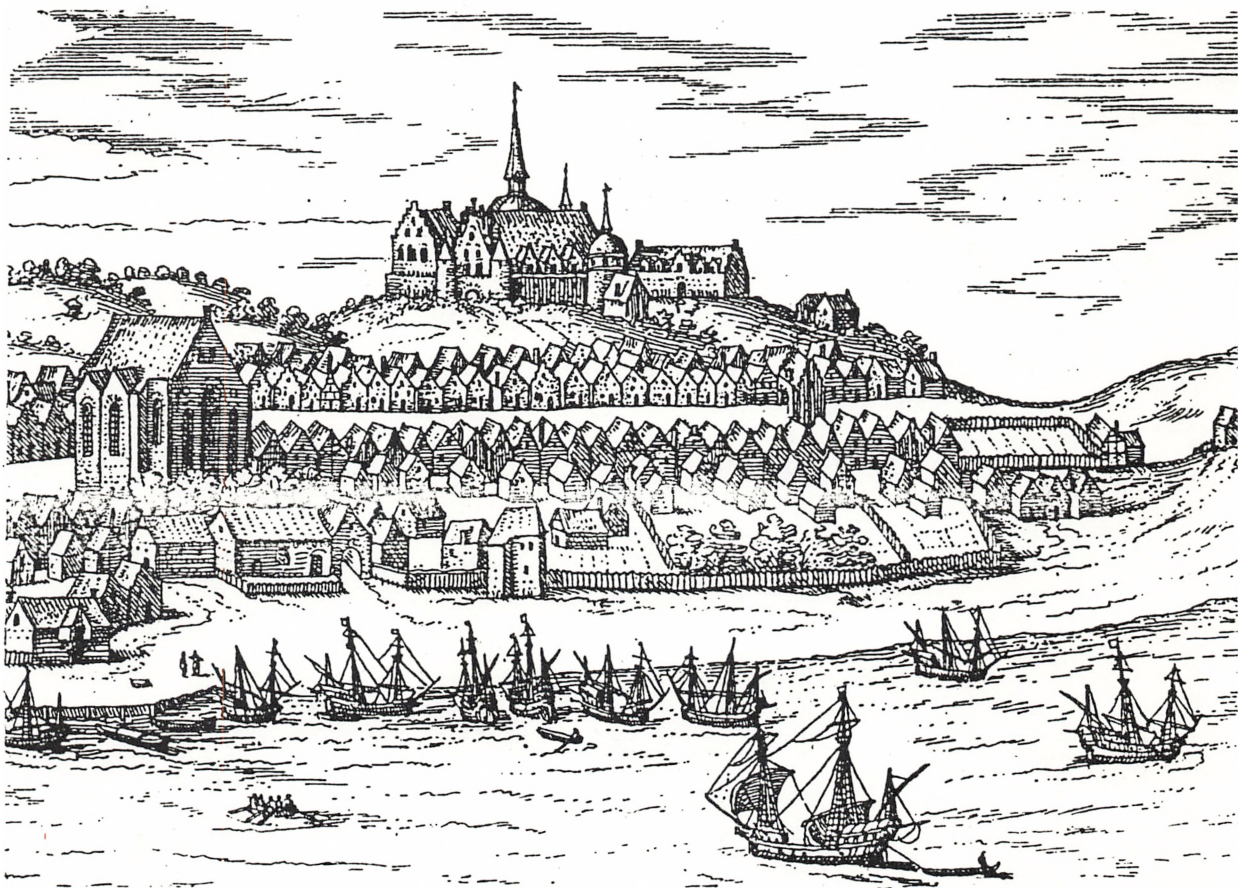
Det var en lille men travl søfartsby, og det var især danskerne, der sejlede, mens de indvandrede tyskere fortrinsvis var embedsmænd.

Måske var det derfor, Johannes forældre holdt ham til bogen.

Det ser ud til, at Johannes ikke var særlig ferm til det boglige, for det er først temmelig sent, han bliver student, men han kan jo også have været i krig.

Kalmarkrigen 1611-13 kostede mange døde, og kongen udskrev tropper i Danmark og formentlig også i købstæderne, hvor de dog fortrinsvis blev udskrevet til flåden.

Et år efter Kalmarkrigens afslutning med freden i Knærød rejste Johannes til universitetet i Rostock for at tage studentereksamen.

Flensborg med Duborg og Marielkirke.

Universitetet i Rostock blev meget besøgt af danskere og jo især af slesvig-holstenere, for det var kendt for at være et ortodoks-luthersk lærested, og det var yderst vigtigt i en tid, hvor man så meget nøje på ortodoksien.

Rostock var lidt af en søkøbstad, da den ligger ved den sejl-vare Warnow. Den har dog Warnemünde ude ved Østersøen som havneby, men med floden udenfor vinduerne har byen været ret hjemlig for Johannes, de år han skulle være der.

I 1617 var han så vidt, at han blev ansat som diakon ved st. Mariakirken i Sønderborg på Als, og vi har før omtalt, hvor smukt her er. Det har Johannes sikkert også set.

Diakonen er ifølge ordbogen en kirkelig embedsmand, som går bispen til hænde under gudstjenesten, ved kirketugten og ved fattigplejen.

I Sønderjylland/hertugdømmerne har titlen et lidt andet indhold, idet den her bruges om de præster, der prædiker ved fromessen og på dansk, mens højmissen altid er på tysk, enten plat eller høj.

Hvis man altså ville høre dansk prædiken. måtte man tidlig op om søndage og helligdage, og man kunne ikke sove længe.

Det bedre borgerskab ville nok sove lidt længe om søndagen og ikke springe ud af fjedrene som bønderne. Derfor gik de nok til højmissen, da de jo også forstod tysk og brugte det i deres forretning. De kunne godt være dansksindede, men de gik til tysk prædiken og blev lidt efter lidt tysksprogede.

Vinteren 1617 var meget mild, og træerne sprang ud meget tidligere end sædvanligt, men der herskede stor sygelighed i hertugdømmerne, og diakon Johannes Schlüter døde.

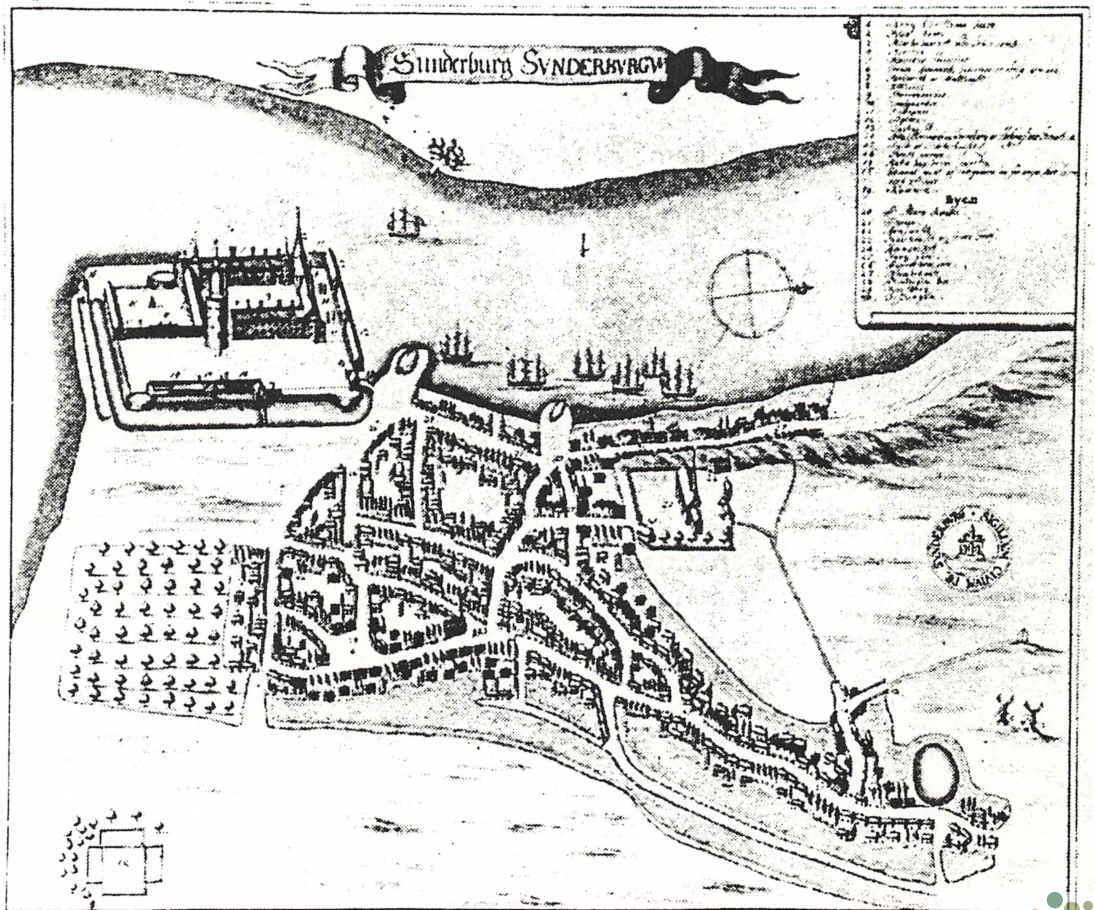
Det var hans stilling Johannes Thordsen fik, og den 3.maj 1618 giftede han sig med enken, der hed Engeborg.

Lige som i Danmark skulle enken konserveres i kaldet.

Da Engeborg i 1620 skænkede ham en søn, der fik navnet Conrad, købte Johannes Thordsen i 1621 en arvebegravelse i kirkens midtergang, to kister bred, som han måtte lade mure.

Rostock im 16. Jahrhundert.

Prisen var 60 mrk.lybsk, en betragtelig pris, som Engeborg måske kunne betale.

I 1626 fik han Johannes Schlúters gravsted og kunne året efter sælge det første til fyrstelig nådes amtsskriver Hans Siimensens enke for 70 mark lybsk, altså med en gevinst på 10 mark.

Der fulgte nu tre års fjendtlig besættelse af Jylland med daglig frygt for kejserlig landgang på øen, en frygt som ikke blev til virkelighed.

Engeborg eller Ingeborg, som hun også kaldes, havde en søn af første ægteskab, der også hed Johannes. I 1629 blev han student fra Odense og blev immatrikuleret i København. Siden studerede han i Rostock i 1635 og samme år i Greifswald. I 1637 blev han kapellan på herregården Grumtoft, hvor han blev til sin død i 1643.

Johannes Thordsen mistede Engeborg i 1638, hvor hun døde den 19.januar. Der blev kimet med kirkens klokker den 20.-22. januar.

Den 5.maj 1639 giftede han sig anden gang med Biritte Jabobsdatter Jebsen fra Blans.

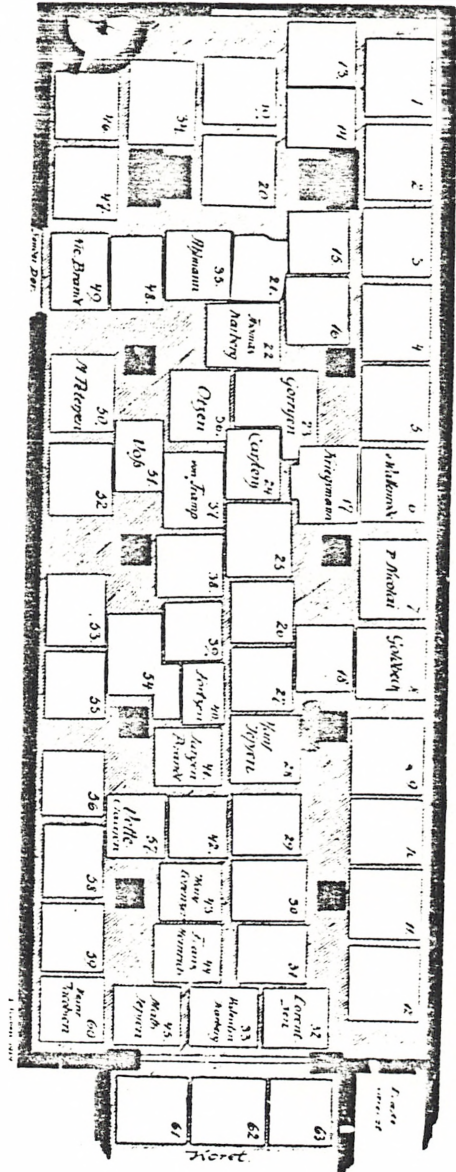
Ved den ældste søns død blev der råd til at sende Conrad på universitetet i Königsberg i Kurland, hvor han ikke kunne irritere sin stedmor.

Han blev diakon i Bylderup sogn i 1648.

Johannes Thordsen klarede krigen 1643-45, men den næste kom til at koste ham livet.

Svenskerne havde selvfølgelig besat Als tidligt i krigen, da isen jo lå fast overalt, men i december 1658 angreb de polske hjælpetropper øen, delvis ved at svømme over Alssund med deres heste, og så kom det til at gå hårdt til.

Johannes døde den 20.december 1658. Ingen kommentarer.

Gravene i Marielkirken og deres ejere.

Ane nr.886: Jacob Jessen på Kirkebjergtet i Aabenraa.

Jacob Jessen var ikke en mand, der gjorde meget væsen af sig selv. Vi kender ikke hans fødselsår, og vi ved ikke, hvornår han døde.

I virkeligheden kender vi ham kun på grund af hans gode forbindelser til inderkredsen i byen.

Hans far Jes Martensen var borger i byen, måske gæstgiver. Moderen var sandsynligvis af adelig herkomst. Hun hed Marin Stake.

Jes Martensen blev rådmand i 1587, men året efter mistede han sin hustru den 8.maj.

Der var foruden Jacob endnu en dreng, Christen og to piger, Anna og Marin.

Faderen giftede sig igen. Hans anden hustru var fra Varnæs og hed Kirstin Rasmusdatter Reff.

Med hende fik han i 1599 sønnen Frederik.

Der kan have været flere børn i de to ægteskaber, men så er de forsvundet i historien møllekværn.

Den 10.marts 1604 indkaldes til skifte efter rådmand Jes Martensen på Kirkebjergtet. Vi får her at vide, at Søster Anna er gift med Nis Jørgensen, og de får huset, måske mod at tage sig af lille Frederik og enken.

Søster Marin var gift med byfoged Peter Knudsen, der fungerede i årene 1603-05, hvor han fik et slagtilfælde og blev lammet.

Marins bror Christen Jessen overtog så embedet, som han bestred til 1614.

Jacob, som måske allerede på det tidspunkt har været gift overtog gæstgiveriet Kirkeherberget.

Det fremgår af et tingbogsnotat fra 1605, at to tingsvidner var mødt på tinge "ikke nøgtern modes", fordi de havde ladet sig beskænke hos Jacob Jessen.

Jacobs svoger, Peter Knudsen døde først den 1.september 1607.

Den 7.december 1606 døde borgmester Clavs Hansen, og rådmann Jens Lowsen blev beskikket, og da 24 borgere i 1608 var samlet for at indstille tre borgmesteremner, blev Jens Lowsen indstillet som nr.1, mens de to andre var rådmann Hans Knudsen og rådmann Clavs Esmarch.

Esmarch var kommet til Aabenraa o.1590 som underskriver hos amtsskriver Wulf Kalund. Han blev gift med sin foresattes datter Anna i 1601, og i 1603 blev han amtsskriver efter sin svigerfar, der blev forflyttet til Løgumkloster. I 1605 var han blevet rådmann og nu i 1608 valgte hertugen ham til borgmester.

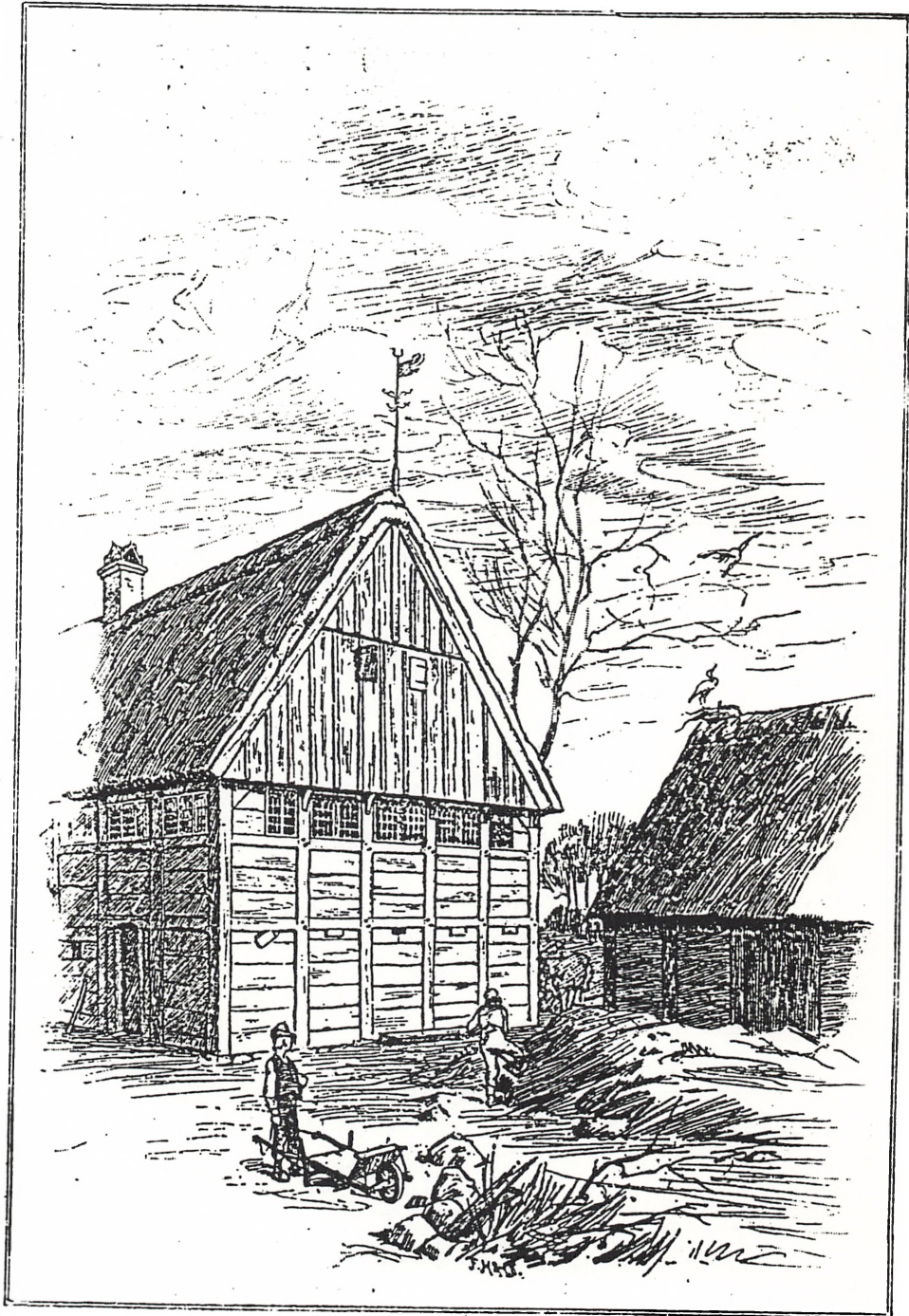
Den 22.april 1610 blev han myrdet. Han efterlod hustru og to små børn.

Rygtet udpegede forpagteren af teglgården Jørgen Skytte som morderen, idet han forsvandt sporløst samme dag, men da det blev anset for umuligt at forsvinde så sporløst uden hjælpere, blev Esmarchs svigerforældre udpeget som medskyldige.

Midt under processen mod disse to, der må anses for helt uskyldige, udbrød der ildebrand på skibsbroen, og den 19.maj gik de fire femtedeile af Aabenraa op i flammer.

"Byen Aabenraa ligger et henrivende sted, omkranset af herlige skove, agre og enge, så at den at se til er som et smukt sommerlyststed, hvor alle slags skovfugle sommeren igennem synger på det allerlifligste. Den gode Gud har velsignet denne by fremfor andre byer i dette fyrstendømme med dejlig humle, som næsten vokser rundt om hele byen. Også heraf har byens borgere en ikke ringe næring, når årets vækst har været god. Ligeledes brygger man her et godt øl, som kaldes Kükelhaen. Det er virkelig godt øl, ja, om man vil tro det, bedre end vismarsk øl, thi før i tiden har de af adelen, som bøde her i fyrstendømmet og i Sundeved, foretrukket dette Aabenraa Kükelhaen og ladet det bringe til sig og bruge på deres gårde."

Sådan skrev Claus Møller i 1610 før den store altødelæggende ildebrand, og det lyder jo som et helt paradys, men det var det jo selvfølgelig ikke.

Sønderjyske Bullhuse fra Omegnen af Aabenaa.

Da reformationen blev gennemført i Danmark og Hertugdømmerne, var det den rene lutherske lære, der blev indført, og i denne tro var befolkningen vokset op. Præsterne var også af den konfession, men hertugen af Gottorp, Johan Adolf var overbevist calvinist og forfulgte Luthers lære overalt i sit fyrstendømme.

Den hidtidige kirkeøverste i hertugdømmet Paul van Eitzen var død, men hans slægt levede endnu i Gottorps land, og var en torn i øjet - ikke kun på hertugen - men også på hans nye kirkeprimas og amtmand Johan von Wouwern, som var antaget til at forfølge al gammel slendrian.

En kapacitet som Nicolaus Helvaderus, præst i Hellevad- Eg- vad var blevet landsforvist og modtaget i kongeriget med åbne arme.

Men Paul van Eitzens datter Margrethe var gift med amtsskriver Wulf Kaluhd i Løgumkloster. Ham havde man forfulgt nu i årevis med forskellige anklager og tåbelige straffe for noget han ikke havde gjort, og nu sad han i hårdt fængsel på Brundlund slot, og man havde forlangt pinligt forhør over ham og hans hustru.

Og nu midt i det hele kom den forfærdelige brand. Lørdag d. 19.maj, otte dage før pinse blev Aabenraa hjemsøgt af den største ildebrand i byens historie.

Peter Baadbygger og Jens Ousen havde tændt en ild på skibsbroen for at lave noget tømrerarbejde. Der blæste en stærk østenvind, og tre borgere, der kom forbi, advarede de to om at vogte ilden, for de kunne næppe betale den skade, den kunne afstedkomme.

De to håndværkere svarede, som man kunne vente. De vidste nok, hvad de gjorde, og en hånlig gebærde har næppe manglet.

Der gik imidlertid ikke mange øjeblikke, før ilden havde fået fat i en staldbygning på havnepladsen, og hurtigt begyndte den at brede sig. Klokkeren var da ti om formiddagen.

Blæsten var steget til storm, som med rasende fart spredte ilden.

Byen havde mange bulhuse, og næsten alle huse var stråttækte. Snart var hele den sydlige bydel et flammehav.

Så sprang den voksende storm fra øst til sydøst, og nu væltede ilden over en bred front op over den dømte by.

Der var slet ikke mere tale om at slukke. Alle søgte bare at redde, hvad reddes kunne.

Folk hentede deres ejendele ud på gaden og for ind efter mere, så det blev umuligt for andre at komme forbi. Stråttægtene skred ned og lå og brændte videre i gader og gårde, hvis de ikke blev grebet af stormen og sendt langt ind i landet. Mange blev trampet ned i tummelen, man så her og der levende fakler, både mennesker og fjerkræ, men også større dyr brændte inde.

Rådhuset gik med, præsteboligerne, skolen og kirken brændte ned, og de halvhundrede år gamle asketræer på kirkegården stod som kæmpemæssige fakler.

Ilden standsede ikke før, den ikke havde mere næring, og kun Ramsherred i østsiden blev sparet. Her boede Jakob Jessens søster Marin, og det er muligt, at han har reddet sig derhen. Måske er hans familie gået til, for vi kender slet ikke noget til hans første ægteskab.

Mange af byens husvilde fandt husly i omegnens landsbyer, men mange måtte også klare sig under åben himmel. Folk, der boede til leje i Ramsharred, er i nogle tilfælde blevet sat ud af ejerne, hvis disse har mistet deres bolig.

Mens de sidste blå flammer endnu flakkede mellem de sorte vægrester, og hedeblimmeret over den nedbrændte by slørede alle omrids, blev der kaldt til rådsmøde på Brundlund slot. Det må have været Jacobs bror, Christen Jensen, der måtte påtage sig dette hverv midt under panikken.

Brandlugten hang i alting, tøjet, håret, hele atmosfæren. Svedende, tilsodede og trætte, dødsens fortvivlede, uden at kende deres kæres skæbne kom de til mødet, rådsmedlemmerne. Der var kommet besked fra hertugen, at man nu måtte anvende tortur mod de anklagede, idet der var mulighed for hekseri.

Et hundrede og seks og halvtreds gårde, solide borgerhuse med tilhørende stalde og ladebygninger var brændt. Mange mennesker var døde, og så sad man nu her for at slå yderlige et par mennesker ihjel.

Man sendte bud efter bødlen i Haderslev og hans svænde, og i løbet af ingen tid fik hans de anklagedes tilståelser, og den 14.juni blev justitsmordene begået. Margrethe von Eitzen blev henrettet på byens torv med sværd, og Wulf Kalund blev lemlæstet og lagt på hjul og stejle på Arnbjerg nord for byen. Døtes datter blev landsforvist, og Esmarchs børn blev overladt til slægtingene i Angel.

De to skibsbyggere, der havde forårsaget branden, blev dømt den 30.juli "til ilden og anden skarp straf". Dommens fuldbyrdelse kendes ikke, men de er næppe sluppet billigt. Som byfogdens bror har Jacob Jessen kunnet følge disse rædselsfulde processer på nærmeste hold.

Straks efter mordet på Clavs Esmarch blev Jens Lowsen konstitueret som borgmester, og dennegang lykkedes det ham også at få hertugens godkendelse. Den 18.november 1611 aflagde Lowsen ed og blev virkelig borgmester.

Måske mistede også Jacobs søster Anna sin mand Nis Jørgensen under brandkatastrofen, for i 1612 gifter hun sig igen, nu med Hans Magnussen, en uægte søn af en landadelsmand, Jacob Magnussen til Blansgaard.

I 1613 sælger hun slægtsgården på Kirkebjergtet til Jacob, der ved samme lejlighed - må vi formode - gifter sig med borgmester Jens Lowsens datter Kirsten.

Ved den tid afsløres det, at Jacobs søster Marin, der sidder enke efter Peder Knudsen, er kommet galt afsted og venter barn med en vis Jes Lousen fra Barsmark.

Det blev Jacob vred over og forlangte, at Jes Lousen blev lagt i jern. Det blev dog til forlig, og kort efter er talen om ægteskab mellem de to.

Byfoged Christen Jessen døde den 17. april 1614, men Jacobs svigerinde Ingeborg Lowsen blev gift med Claus Prehn, hvis far Henrick var rådmand, så trods Marins sidespring havde Jacob de allerbedste forbindelser i byen.

Vi kender kun fire af Jacobs børn, Marín født ca. 1620, siden kendt som Marin med de mange mænd, Ellen, der kun nævnes ved sit giftermål 1652 med Jørgen Smit, Claus født 1632 og Martin født 1636; men der kan sagtens have været mange andre, som vi ikke kender.

I 1617 overværede Jacob Jessen en heksebrænding. En vis Anna Jørgensdatter i Ramsherred havde efter eget udsagn lært trolddomskunster hos en heks i Kappel. Hun tilstod uden tortur, og hun var tilsyneladende selv overbevist om, at hun var heks.

Den 5. februar 1618 døde borgmester Jens Lowsen, og af tingsvidne 1621 fremgår det, at han efterlod sig børnene Jørgen, Ingeborg og Kirsten.

Jens Lowsens borgmestertid har ikke været nogen benefice. Først var der problemerne med byens genopbygning, så blev han nødt til at antage byens værste bølge, Claus Årup som byfoged for at pacifisere ham.

Men lige til det sidste havde han problemer med sin yngste rådmand, Jens Hansen Kræmer, der fuldstændig tog magten i byen og i alliance med byskriveren styrede alt med stramme tøjler uden om borgmester og det øvrige råd.

Trods mange klager over ham blev han Jens Lowsens efterfølger, og en af hans første handlinger var at fyre Claus Årup som byfoged. En stilling han havde misligholdt i ly af uenigheden mellem bystyrelsens parter.

Claus Årup fortsatte sit vilde liv og sin udæskende maner, og den 15. september 1621 blev han dræbt med et øksehug af Claus Linnedvæver.

Siden regerede Jens Hansen Kræmer med fast hånd til gavn for byen, selv om der var problemer.

Den 10. januar 1632 fik Aabenraa besøg af de tre prinser, Christian, Frederik og Ulrich, der blev behørigt beværtet på rådhuset.

Dagen efter skiltes prinserne. Christian og Frederik vendte om mod hjemmet, Ulrich fortsatte mod syd.

Der var dog nogle af Ulrichs folk, der blev tilbage og lavede optøjer, og da Jens Hansen Kræmer satte sig til modværge, blev han fyret som borgmester af hertugen.

Bagefter blev han forfulgt i en årrække af forskellige påkrav og af notoriske bøller.

Det skal dog her siges, at han håndterede forholdene under kejserkrigen på udmærket måde. Disse begivenheder er omtalt i Marins historie.

Efter Jens Hansen Kræmers styre fulgte Hans Magnussen, og selv om Jacobs svigerfar døde, fik han nu erstatning i sin svoger.

Det siges, at Hans Magnussen blev valgt fordi, han var den eneste, der kunne læse og skrive, men det har sandsynligvis været på højtysk, som hertugen jo ville have indført.

1632 fødtes som sagt sønnen Claus, og samme år døde halvbroderen Frederik.

Faktisk nævnes Jacob Jessen ikke mere, og jeg ved ikke, når han er død. Vi kender stort set begivenhederne i byen frem til 1650 fra Marins historie.

I 1655 døde Jacobs hustru Kirsten Lowsen og blev begravet den 12. maj.

Og her kan jeg så ligeså godt slutte Jacob Jessens biografi.

Ane nr.887: Kirsten Lowsen 1592 - 1655.

Hendes far Jens Lowsen var tilflytter i Aabenraa. Han siger selv i 1615, at han har boet 32 år i byen, så han er kommet ca.1583.

Dengang var Henrik Petersen borgmester, men han døde den 13. marts 1584, og Jens Lowsen har vel så efter sørgeårets udløb giftet sig med enken.

Hendes mor var datter af borgmester Martin Lorentzen, der i 1584 efterfulgte sin afdøde svigersøn. Vi ved ikke, hvad hun hed, men vi kan kalde hende Ellen, for det hed en af Kirstens døtre. Vi kan også sætte det i parentes.

Kirsten havde en bror Jørgen og en søster Ingeborg. Hun er selv født ca.1592.

Nok var Jens Lowsen tilflytter og en opkomling, men hans kone havde en solid baggrund i byen.

(Ellen)s mor, borgmester Martin Lorentzens hustru, Christine Boysen skal i 1606 have sagt til sin bror rådmand Jørgen Boysen, at det stolestade, de havde i kirken, havde hendes mor og bedstemor også siddet i, og at det nu tilkom broderen Jørgen. Kirsten kunne altså føre sin mødrene slægt fire generationer tilbage i Aabenraa.

Hvad var det, der gjorde Jens Lowsen værdig til et så fornemt giftermål. Måske kan det ligge i anledningen til hans tilflytning.

Det hævdes, at han havde forpagtet Jørgensgårdens 700 tønder land, og hvis det er sket i 1583, kan det nok forklare hans adgang til inderkredsen.

Vi kender i det store og hele alle de begivenheder, hun har oplevet i sit livs 63 år. De var ganske dramatiske uden at påvirke lillebyens indbyggere i forædlende retning.

En af de detaljer, der prægede tilværelsen især for kvinderne var den standende stolestadestrid i kirken. Og her har Kirsten lige så standhaftigt holdt på sin ret som alle andre.

*Mein Kugel helt gewies ein Mann
Wan ich ihn recht Werd treffen an*

Musketér.

Min Kugle dræber let sin Mand,
hvis ellers ret jeg træffe kan.

*Mit meiner Picken halt ich auff
Ein Mann zu Ross im vollem Lauff.*

Pikenér.

Mit Spyd gi'r let en Mand hans Rest,
om end han sprænger frem til Hest.

Anø nr.892: Jørgen Pedersen Lemvig, sognepræst i Jelling-H.

I sønnens biografi har vi forsøgt at gøre os fortrolige med det lille idylliske Lemvig, som Jørgen blev født i, og hvor hans far, Peder var borger.

Men vi mangler at have soppet i vigens lune vand om sommeren og at have plukket bær på hedebakkerne om efteråret, og at have siddet indesneet i det lille hus dernede i den runde dal.

Han kom i latinskole, den selvsamme som hans søn senere kom til at være rektor for, og i 1620 dimmiterede han til Københavns Universitet.

"Den 20.december 1623 nævnes en Jørgen Lemvig, Georgius Lemvicus som vidne i 'Acta Consistorii' i en mod Peter Bredal, alumne på Walkendorfs kollegium, rejst sag om æresfornærmelse."

Vi ved ikke på hvis side han var, men der var han. Siden var han i tid famulus hos Ribebispen Iver Iversen Hemmet, som han gik til hånde med skriverier.

Iver Hemmet havde i flere år studeret på Hven hos Thyco Brahe, og senere havde han studeret og praktiseret medicin, og det er ikke usandsynligt, at Jørgen her har lært et og andet, han kunne få brug for som præst.

Iver Hemmet omtales som en meget stridbar herre, og det var da også imod borgmester, råd og sognepræst, da han i januar 1627 indsatte Jørgen Lemvig som skolemester i Vejle latinskole, for siden at gøre ham til rektor.

"Kjære Clemend Søfrensen, Svoger og gode Ven, takker jeg eder meget venligen for al bevist Ære og Gode, som I mig altid gjort og bevist haver, hvilket igjen at forskyldte jeg altid af Formuen vil findes ganske godvillig udi alle Maader, jeg ved, eders Fromhed til Velbehag være kan. Kjære Borgmester, som I med nogle eders Medbrødre haver skreven mig til nu før Jul om en god Person, som I kunde være tjent med til eders Skole, som nu vaccerer, saa sender jeg til eder den unge Karl Jørgen Pedersen, som en Tid lang haver tjent mig for en Famulo, ærlig, ædruelig, gudfrygtig og vel med al Troskab og Tjenstvillighed, forhaabendes visselig næst Guds Hjælp, at han skal være i

Skolen og Kirken, i By og uden By og al Omgjængelse, saa ingen skal have paa hannem at klage, hvorfor jeg paa det venligste beder, at I, som min kjære Svoger og gode Ven forfremmer hannem til det Bedste. Jeg tjener Borgemesteren igjen i alle Maader, som jeg ved, hannem til Ære og Vilje kan være, og vil paa denne Tid ikke længere opholde eder, men Gud Allermægtigste med eders kjære Hustru og Børn til Sjæl og Liv evindeligen befalet. Datum Ribe den 11te Januar Anno 1627. Eders Svoger og gode Ven.
Iffuer Iffuersen Hemmet, egen Haand."

En af den, Iver Hemmet trådte over tærne ved denne lejlighed, var Christian den Fjerdes svigermor, Ellen Marsvin, men heldigvis for Jørgen og hr.Iver var det netop ved den tid, da Kirsten Munk låste sin sovekammerdør for kongen, så Jørgen fik lov at sidde i embedet.

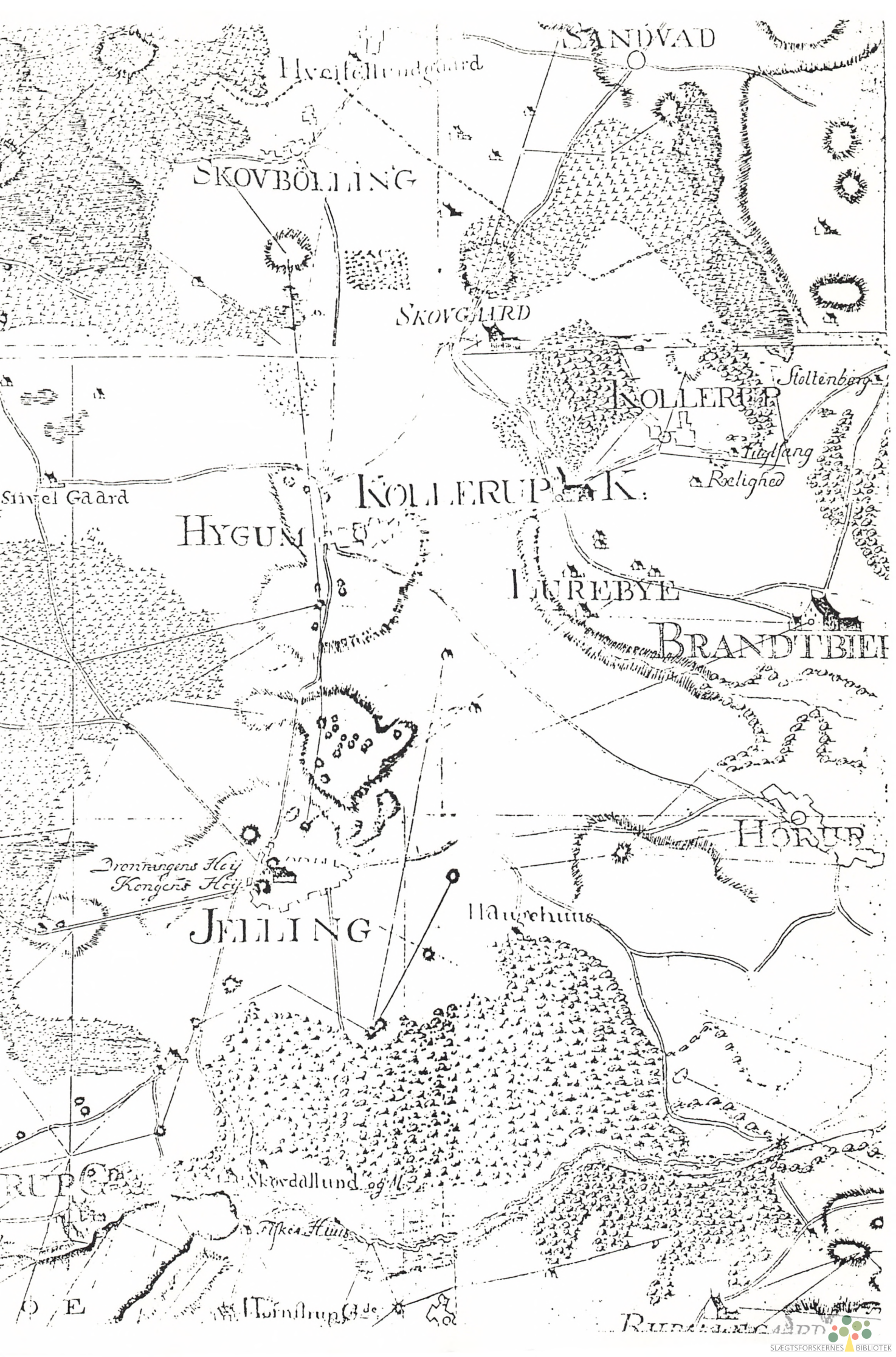
Det skulle dog ikke blive i fred, han sad, for nu kom kejserkrigen op over Jylland.

Det eneste vi ved om ham i denne krig, er at han overlevede. Tilmed førte den til, at han i 1629 fik Jelling-Hover sognekald efter Søren Stephensen Virst, der blev torteret ihjel af de kejserlige og siden hængt op på en krog ved kirkedøren. Vi skal siden komme tilbage til ham.

Der var en enke, Maren Jensdatter Løvenbalk med en lille søn, Stephan, og da hun var jævnaldrende med Jørgen, var det efter tidens opfattelse en naturlig ting, at han "konserverede" enken i kaldet. Så han giftede sig med hende.

Jelling var jo det gamle kongesæde, hvor Gorm den Gamle og Harald Blåtand havde resideret, og kronen ejede stadig gods i sognet. Ved præstegården lå således en kongelig barfred, dvs et toetages tømmerbygget hus, hvor konge med sit følge kunne overnatte på gennemrejse.

Foran denne barfred var en lille voldgrav, der viser, at det oprindeligt var et forsvarsanlæg. Graven kaldes nu skidendam, hvad der får folk til at afvise tanken om forsvar, men ordet skiden betyder ikke snavset, beskidt, men skille, ligesom i København Skidenstræde betød, at her lå bygrænsen i gamle dage i forlængelse af Landemærket, der også betyder noget med en grænse.

Hvæfellinggaard

SANDVAD

SKOVBOLLING

SKOVGAARD

KOLLERUP

Stollenberg

Sivvel Gaard

KOLLERUP K.

Kjølsgang

Røelighed

HYGUM

JUREBYE

BRANDTBIL

Jernvangens Høj
Kongens Høj

JELLING

Hågebhus

HØRUB

RUP

Skovdallund og M.

Fiskehus

O E

Tornstrup G.

RUNDGAARD

Frederik den Anden overnattede jævnligt i Jelling på sin barfred, som fik navnet Høvdingsborg. Det var et ret nyt anlæg af samme karakter som andre, der blev opført rundt om i Danmark og Norge.

Forresten var Jelling netop kommet i søgelyset.

Det var amtmanden, lensmanden Caspar Markdanner, der havde villet planere terrænet foran Jelling kirke, der derved kom til at afsløre den store Jellingesten, som synes at have været begravet allerede af Svend Tveskæg, der jo var hedning. Det var i 1585. I 1591 udkom en bog, udgivet af Henrik Rantzau med et smukt kobberstik af Jelling kirke med omgivelser, hvor begge Jellingestene blev omtalt.

I 1621 kom Ole Worm tilrejsende for at se denne seværdighed, og det var nok den, der gav stødet til hans rundspørge efter oldtidsminder til alle sognepræster i rigerne.

Den 16. december 1633 meddeles det, at præsten i Jelling hr. Jørgen Pedersen, har ladet istandsætte en stald til 16 heste samt et hus, som til kongeligt brug var bygget for nogen tid siden. For sin bekostning får han kvægtienden af Hover, Gadbjerg, Lindeballe og Skibet, mod at holde de to bygninger vedlige.

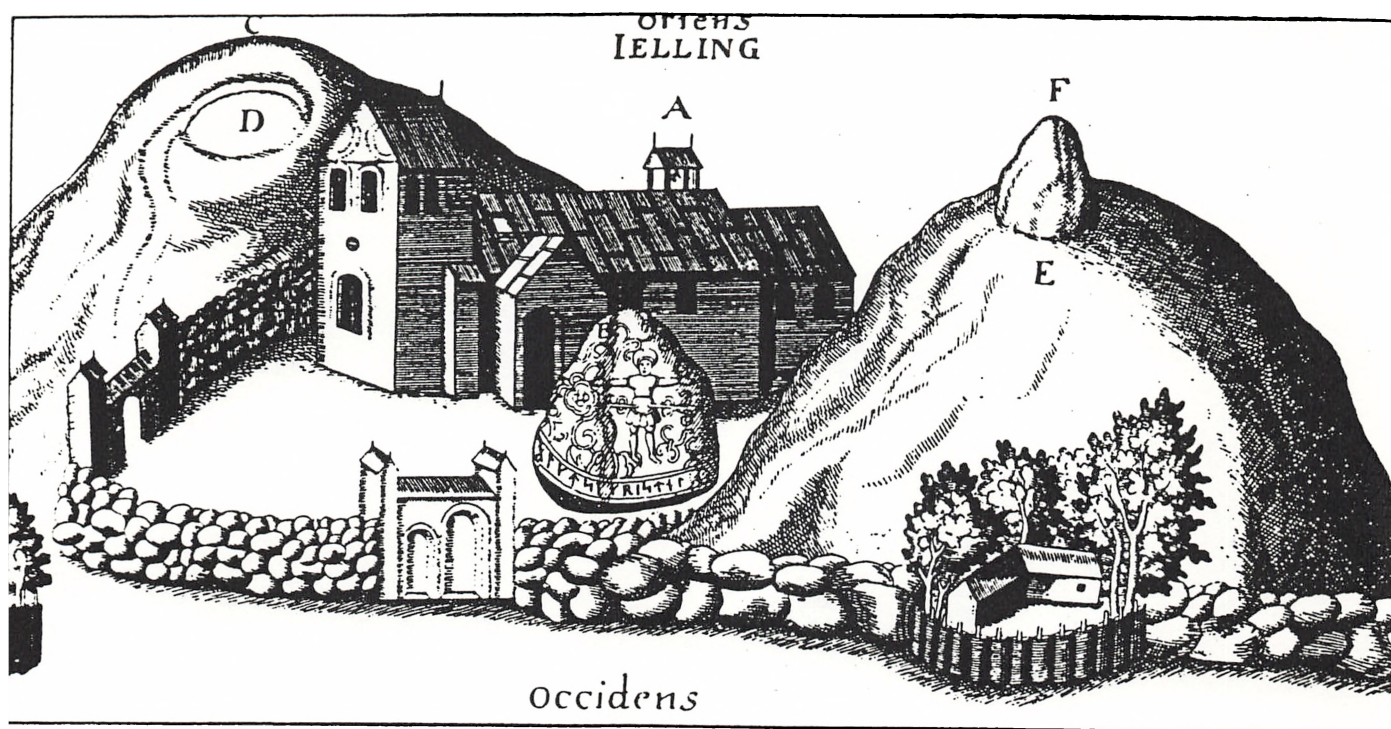
I 1635 indgav pastor Jørgen Pedersen andragende om, at den tomme degnebolig i Jelling måtte blive brugt som skole for bøndernes børn, da man ikke havde en sædedegn.

Udover Stephan var der nu kommet sønnerne, Søren, Jens og Peder i præstegården, så der var snart brug for en skole.

Under Torstenssonfejden huserede svenskerne slemt i Vejle, og man oprettede da et forsvar i Jelling og omegn, et snaphanekorps. Poul Hansen Gris' gårdbygninger, hans kvæg og alt hans korn blev ødelagt, fordi han var med snaphanerne.

Vi ved intet om Jørgen Lemvigs forhold under denne krig, men i 1657 samledes bymændene i kirken og bad ham rejse til Kolding for at tale deres sag. Det lykkedes Jørgen at få "et kongebreffue paa trøch og 4 salveguardier", dvs fire svenskere, der skulle beskytte sognet mod marodører. Vi ved ikke hvormeget, disse foranstaltninger har kostet, men også den negang gik det hårdt ud over Vejle.

Rantzaus prospekt fra 1591 viser højene og den store runesten, set fra sydvest. På toppen af sydhøjen står en tilsyneladende indskriftløs sten, og i nordhøjen ses den ovale »dam«, som opstod, da man i gammel tid gravede sig ned til kammeret. Skønt den lille runesten ikke er med på billedet, må den have været kendt af tegneren, for i teksten til prospektet gengiver han en del af indskriften, nemlig den, som findes på forsiden - hvilket må betyde, at stenen har ligget ned med denne side opad. Bemærk kirkegårdsdiget, som måske har taget form af skibssætningen.

Det er ukendt, hvornår Jørgens første hustru døde. Det kan have været i forbindelse med Torstenssonfejden, men vi ved det ikke. I hvert fald blev hr.Jørgen gift igen. Denne anden hustru skal have heddet Maren Jørgensdatter Bloch, men en sådan ses ikke i Blochslægtens bog, og navnet Jørgen optræder først noget senere i denne slægt.

I 1647 får Jørgen i hvert fald en søn Hans, som tidligere er blevet omtalt.

Og så blev han provst i 1649, Jørgen Pedersen Lemvig, i Tørrild herred. Det er ved den tid han skriver: "Dette Præstekald holdes for det bedste i Tørrild Herred."

Krigen 1657-60 gik som omtalt nogenlunde, men pesten bagefter udryddede næsten hele befolkningen, der så blev suppleret fra Thy og Vendsyssel, vel også nogle fra Lemvigegnen.

I 1664 trak Jørgen sig tilbage fra sit embede og overlod det til sønnen Søren mod at han selv fik den halve indtægt. Søren døde imidlertid allerede i 1668, og nu måtte gamle hr. Jørgen enes med den nye præst, Laurids Gondager, der også skulle dele indtægter og huse med Jørgen.

Den 3.april 1673 opstod der ild i malkøllen under ølbrygningen hos Jørgen Pedersen. Han kaldte sin tjenestepige bort fra bryggerset til en anden bestilling, og så tog ilden overhånd og bredte sig til Høvdingsborg og andre dele af præstegården. Kun de to huse, som Jørgen Pedersen og hans hustru selv beboede blev reddet, fordi de lå afsides.

Høvdingsborg blev ikke genopbygget, men præsterne i Jelling skulle altid holde et gæstekammer parat til kongelige personer. Det blev kaldt kongens kammer.

Laurids Gonsager kom i praksis til at betale genopbygningen af den nedbrændte præstegård, hvad han ikke undlod at bemærke.

Jørgen Pedersen Lemvig endte et begivenhedsrigt liv den 13. januar 1679. Han slap således for at se sin kirke ramt af lynet den 1. juli samme år.

Dengang brændte det halve Jelling.

Vi kan slutte med Jørgen Pedersens egen aftægtskontrakt fra 4. juli 1666.

"Eftersom jeg ikke for min Alderdoms eller Skrøbeligheds Skyld endnu have Behov mit Kald at afstaa, saa gør jeg det dog for den Kærlighed og gode Behag, jeg har til min Søns Forfremmelse i min Velmagt, Saa ere vi da derom forligt som efterfølger: Skal jeg aarlig, saa længe Gud sparer mig med Livet, nyde og beholde Halvpart af al præstelig Indkomst af hvad Slags det være kan, enten i Tiende eller Offer eller i alle Accidentier.

Husværelserne belagende skal jeg og min Hustru begge vores Livstid have den Bulsehus norden i Gaarden, altsammen oven og nedan, intet deraf undtagen, og skal vi have Kvisten og den Loft derover, item Halvparten af Gæstestalden, den nordeste Part, og Halvparten af Vognhuset til min egen Vogn, og gøre Skillerum der, naar jeg vil, og Loftet derover til en Del af min Ildebrand. Nok Halvparten af Gafstien (Svinestien) forneden og alt foroven til mine Høns.

Gaardsrum da skal jeg have næst synden til Bulsen, begynde fra den syndre Hjørnestænge paa Gæstestalden saa langt øster paa, som Bulsen naar, og til den vester Ende af Gafstien saa bredt, som Gæstestalden er vid.

Vi skal nyde Bryggers og Baggers, naar vi vil, og vare hverandre 5 Dage tilforn, at vi hverandre ikke skal være til Forhindring, og skal Hr. Søren skaffe fri Ildebrand og Kul ved, og vi lade Bryggekedel og Bryggekar til. Den gamle Oldemøders Stue maa vi bruge, naar behov gøres, til Slagteri og Brændevin at brænde.

Ringkammeret skulle vi have Halvparten af, og enhver have Nøgle der til.

Skal vi altid Vinter og Sommer, have 4 Køer, som skal staa i Baas med hans egne de 4 bedste om Vinteren, hvilke vi selv skal forskaffe.

Skal Hr. Søren holde mig et Par Heste paa Rugfoder, Hø og Havrehakkelse og lade dem røgte med sine egne og græsse mig dem om Sommeren. Skal jeg aarlig have 10 Faar, som Hr. Søren skal lade fede og græsse med sine egne.

Nok skal jeg have den ny Abildgaard, vi selv have plantet og gøre os den saa nyttig, som vi kan, og den sure Abildgaard i vor Kaalhave og omkring vort Hus, som det nu er afgærdet, og det Stykke Jord fra den norderste Hjørnestolpe paa Ringkammeret og øster paa til de Piller, Hr. Søren har ladet sætte, og Siden langs til Skiddendammen.

Fri Ildebrand skal Hr. Søren forskaffe os af Skoven, tyve gode Læs Bøgebrænde, og skal min Dreng med mine Heste skaffe de ti Læs hjem, naar det er kløvet. Det vestre Fag i Klynehuset skal han fylde mig med gode Klyner; hvis mere behøves, skal jeg selv skaffe."

"Fire Svin skal vi have, som skal gaa om Vinteren i Gaarden med hans egne og om Sommeren til Græs. Hiordløn skal vi selv betale af Køer og Svin. Naar Olden bliver paa Skoven, skal jeg nyde paa Præstegaardens Part den tredie Part.

Efterdi jeg nu afstaar Avlingen, baade Præstegaardens og den halve Gards, jeg har Kongebrev paa, til Hr.Søren, da skal han deraf udrede alle Skatter og Tynge, som derpaa kommer, ingen undtagen, uden af præstelig Tiende, som jeg tager Halvparten af, hvoraf jeg og Halvpart skal udrede.

Item skal han holde al Gaardens Bygning ved Magt, baade mine og de andre hans egne. Kirketiende og Kirkejorden baade her i Sognet og i Kollerup Sogn vil jeg selv betale Grøden af og gøre mig det saa nyttigt, som jeg kan, efterdi det ikke Fæstegaarden vedkommer, og jeg selv betaler deraf til Kirken. Item de fire Kvægtiender, jeg har forhvervet Kongebrev paa, skal jeg ogsaa selv nyde.

Dersom Gud kalder mig fra min Hustru, vil hun lade sig med den halve Part benøje af det, som vi nu begge nyde.
Jelling den 4.Juli 1666. Jørgen Pedersen."

De gamle mennesker har ikke lidt nød i det daglige, hvad det timelige angår.

Ane nr.893: Maren Jensdatter Løvenbalk (ca.1600-1645)

Slægten Løvenbalk stammer fra Christopher den Anden og en adelsdame af slægten Lunge. Der har dog været en langvarig diskussion om den gren af slægten, som Maren tilhørte, har noget som helst med Christopher at gøre, men stærke indici-er taler for det.

Da Maren blev født i Viborg omkring år 1600, var hendes far, Jens Pedersen Løvenbalk, præst og provst ved Viborg domkirke.

Viborg var på den tid endnu omgivet af ældgammel egeskov, så egnen var helt forskellig fra, hvad den var hundrede år senere efter tre fjendtlige besættelser, hvor heden strakte sig lige ind til byen.

Marens mor, Inger Jensdatter Bloch, tilhørte en meget gammel og velanskrevet slægt i Nørrejylland, så Marens bror, Jens antog sin mors slægtnavn, idet navnet Løvenbalk var helt nyt og uden anseelse.

Det var først efter kongelig ordre, at flertallet af danske adelsslægter antog et familienavn, og det skete for Løvenbalkernes vedkommende år 1526.

På den tid var slægten økonomisk gået helt bag af dansen, og Marens oldefar Thøger Jensen var blevet munk i Viborg, så man havde ikke meget fordel af at prale af dette slægtsnavn. Derfor kan det anses for så meget mere sandsynligt, at retten til navnet er god nok.

Marens far er kendt for at have haft en mere end almindelig prædikestemme. Den har rigtig kunnet runge under kirkens hvælvinger. Men i 1609 forstummede denne vældige røst, og Maren var faderløs.

O.1611 giftede Marens mor sig med dr.med.Peder Iversen, som var kantor og kannik i byen, men i 1613 døde også Marens mor fra hende.

Tilsyneladende er der nu kun en moster Dorothe Jensdatter Bloch, enke efter magister Peder Rimbert ved Sortebrødre kirke i Viborg til at tage sig af lille Maren.

Lövenbalk

To andre mostre, Marie og Karen var døde nogle år før. Maren's bror Jens blev præst i Borup ved Randers, men han var for ung til at tage sig af Maren ved denne tid.

I 1619, eller deromkring, blev Maren gift med præsten til Jelling-Hover, hr.Søren Stephansen Virst, som hun skænkede sønnen Stephan.

Da kejserkrigen i 1626 skyllede ind over Jylland, begyndte hr.Søren at samle oplysninger om fjendens bevægelser for at smugle dem over til de danske tropper på Fyn.

Hr.Søren skal have haft en udhulet stok, hvor han gemte sine brevskeber, men en dag gik det galt, og de kejserlige fik fat i stokken, og så var det sket med hr.Sørens patriotiske virksomhed. Han kom i pinligt forhør og blev vistnok torteret til døde, hvorefter hans døde krop af bødlerne blev hængt op i en jernkrog på kirkedøren til spot og spe, og vel især til advarsel for ligesindede.

Maren var selvfølgelig chockeret, men dog ikke mere, end at hun om natten sneg sig til at hente sin mands afsjælede legeme ned, hvorefter hun begravede ham i kirken under gulvet i den nordlige side af skibet.

Maren levede således modigt op til sin patriotiske ægtefælle.

Siden blev Maren, som bekendt gift med sin mands efterfølger i kaldet, hr.Jørgen Pedersen Lemvig, der hidtil havde været rektor i Vejle latinskole. Han blev kaldet af Ribebispen hr.Iffuer Iffuersen, der selv døde få måneder senere.

Med sin nye ægtemand fik Maren sønnerne, Søren, Jens og Peder, hvis skæbner vi allerede kender.

UnderTorstenssonfejden var der snaphanebevægelser på egnen, og en af Jellings bønder fik sit hus ødelagt og alt sit kvæg slået ned, fordi han var med i denne bevægelse.

Maren er sikkert død i denne krigsperiode, for den søn, som hr.Jørgen får i 1647 er næppe Maren's. Han må være gift igen.

Maren's historie havde sit højdepunkt under kejserkrigens rædsler.

Ane nr.894: Jens Christensen Mørch, sognepræst død 1669.

Midt i Østhimmerland ligger to små sogne, Gerding og Blenstrup på sydsiden af en stor å, som nu hedder Lindenberg å, men dengang for ca 350 år siden må have heddet Næsholm å. for den løb lige forbi herregården Næs, der før blev kaldt Næsholm.

De to små sogne lå i ly af denne herregård, og her, dvs i Gerding boede en degn, der hed Jens Mørch. Han gik og kiggede efter provsten Jens Andersens datter Vibecke, og da den samme provst døde 1640, giftede han sig med pigen og fik så Gerding-Blenstrup sognekald oven i købet hos herren til Næs hr.Jørgen Urne, rigens marsk, der havde købt sig ind i 1637. Rigsmarsken døde imidlertid 1642, men Jens Mørch blev siddende i embedet til 1669 og fik med sin hustru fem sønner og en datter.

Vi ved ikke, hvor han er født, eller hvilket Christen Mørch, der er hans far, men han er af den slægt, som mistede sit adelige våben og skjold, fordi de holdt ved kong Christian den Anden for længe, sådan siger sagnet.

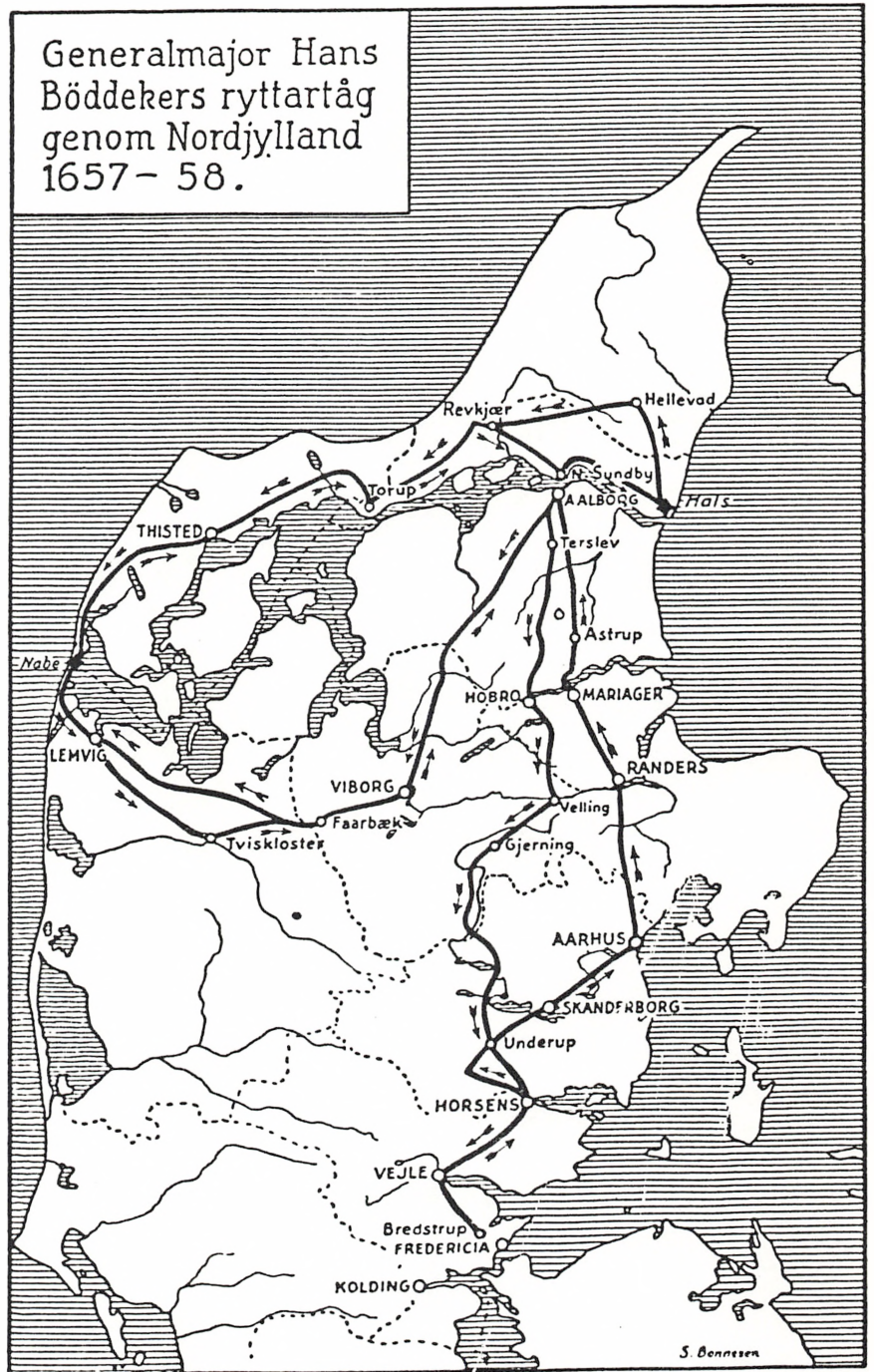
I hvert fald er den mand, man har udpeget til at være Jens' far, alt for gammel. Han døde 1582, og Jens døde først 1669. Måske kunne det endda gå, men Christen, der døde 1582 havde da først været præst i sit sogn i 33 år, og nu begynder det at knibe alvorligt.

Desværre har vi ikke nogen Christen Mørch, der passer bedre med tiden, så vi må afstå fra at give Jens et fædrene ophav. Samtidig må vi så også erkende, at hans mor ligeledes er ukendt.

Vi ved forresten også, at Jens blev student fra Aalborg latinskole, men årstallet er også usikkert.

Generalmajor Hans
Böddeckers ryttertåg
genom Nordjylland
1657-58.

Ane nr.895; Vibecke Jensdatter, xfødt i Gerding sogn u.år.

Under kejserkrigen blev Vibeckes far udplyndret og forjaget med kone og børn. Alt bohavet blev ødelagt.

Faderen, der var provst fra 1632, døde i sit embede i 1640. Moderen, Barbara Pedersdatter levede endnu d.6.november 1653.

Vibeckes far, Jens Andersen udgav i 1629 et lille skrift:

"En selsom Siun, med Paamindelse til en sand Omvendelse oc Bedring i daglig Liif oc Lefnet, skeed i Judland i Viborg Stict nu i Julij Maaned, Aar 1629."

Vibecke blev gift 1640 eller snart efter med sin fars efterfølger, Jens Christensen Mørch, som hun skænkede fem sønner og en datter.

Vi ved ikke, hvornår Vibecke døde, men hendes mand levede i de næste krige med, både Torstenssonsfejden og Carl Gustav-krigene. Han døde først i 1669.

I det følgende personregister er navnene på bondefødte personer i udstrakt grad normaliseret.

Navne som Paul, Powel, Pofuel o.lign. skal alle findes under POUL.

Petersen, Pedersen, Pedersdatter, Pedderssøn osv. er alle samlede under Pedersen.

Morthen, Mortthen, Morthenssøn o.lign. findes under Morten/Mortensen.

Kvinderne er alle optaget både under deres pigenavn og deres ægtefælle(r)s efternavn, så de skulde være lette af finde uanset fra hvilken "side", man søger dem.

Alle småfolk, der bare nævnes, er taget med i registret, da alene deres tilstedeværelse på en lokalitet kan være en vigtig oplysning for slægtsforskeren.

Derimod er historiske personer kun medtaget i det omfang, de "griber ind" i handlingen.

Pæster er optaget under dansk, plattysk, højtysk og latinsk havneform, i det omfang de forekommer.

P E R S O N R E G I I S T E R :

Årup, Claus: s.113 - Andersen, Jens: s.78, 128,130 - Andersen, Peter: s.62 - Astrup, Anders Nielsen: s.38 - Astrup, Ane Nielsdatter: s.38 - Astrup, Barbara Nielsdatter: s.38 - Astrup, Karen Nielsdatter: s.38 - Astrup, Mette Nielsdatter: s.38 - Astrup, Niels Nielsen: s.38 - Astrup, Niels Troelsen: s.32,38 - Astrup, Troels Nielsen: s.38 -

Bådebygger, Peter: s.109 - Barnekow, Kristen: s.82 - Bjer-ring, Karen Jensdatter g.Mørch: s.80 - Bloch, Dorothe Jensdatter g.Rimbert: s.125 - Bloch, Inger Jensdatter: s.125 - Bloch, Jens Jensen: s.125 - Bloch, Karen Jensdatter: s.127

Bloch, Maren Jørgensdatter: s.76,122 - Bloch, Marie Jensdatter: s.127 - Boetius se også Boisen, Boysen og Boisen - Bomskov; Christen: s.61,62 - Bomskov, Hans: s.61f - Bording, Anders: s.26 - Boisen se Boysen - Boysen, Christine g.Lorentzen: s.115 - Boysen, Georg(Jørgen): s.67,115 - Boysen, Laurids: s.67 - Boysen, Magdalene g.Martensen: s.65,69 - Boysen, Marin Jacobsdatter Jessen: s.46,47-71,113,114 - Boysen, Marquard: s.65f - Brahe, Tycho: s.117 - Bredal, Peter: s.117 Brochmann, Jesper: s.7,8,10,23 - Brodersdatter, Else: s.37 -

Carstensen, Ingeborg: s.36 - Christensen, Christen: s.5 - Christoffer den Anden: s.125 - Cimbro-Vellejus se Weile - Clausen, Luedke: s.53-54 -

Dauidsen, Laurids: s.25 - Detlefsen, Carsten: s.61. -

Eitzen, Margrethe g.Kalund: s.109,111 - Eitzen, Paul van: s.109 - Eline Thomas Høsts: s.15 - Esmarch, Clavs: s.107, 111 -

Fritz, Jørgen Petersen: s.81 - Fritz, Kirstine Jørgensdatter g.Hagendorn og Rugaard: s.81 -

Gersdorf, Joachim von: s.15 - Gide, Svenne: s.56 - Gondager, Laurids: s.122 - Gris, Poul Hansen: s.120 -

Haistrup, slægt: s.44 - Haistrup, Anne Hansdatter: s.93 - Haistrup, Catharina Hansdatter: s.93 - Haistrup, Marie Hansdatter: s.93 - Haistrup, Nis Hansen: s.93 - Halck, Cathrine: s.59 - Hammel, Morten Pedersen: s.4-6 - Hansen, Clavs: s.107 Hansen, Jesper: s.10,30,34,36,38,39,97 - Havervad, slægt: s.31 - Havervad, (Anders) hansen: s.30,36,39 - Havervad, Anders Nielsen: s.82,85,97 - Havervad, Anna Hansdatter: s.30,36 - Havervad, Barbara Hansdatter: s.30,37 - Havervad, Hans Andersen: s.30,32,34,36,82-91,95,97,98 - Havervad, (Ida) Hansdatter: s.30,32x- Havervad, Karen Hansdatter: s.10,16,30-39,97 - Havervad, Maren Hansdatter: s.30,32,38 - Havervad, Mette f. Jespersdatter: s.30,84,87,91,93-97 - Havervad, Nis Hansen: s.30,36,39 - Hegelund, Anne Pedersdatter g.Jelling: s.76 - Hegelund, Anna Sørensdatter: s.37 - Hegelund, Peder Jensen: s.30,37 - Hegelund, Peder Jørgensen: s.76 - Hegelund, Søren Pedersen: s.30,37,38 - Helt, Nicolaus Nissen: s.19 - Hellevad/Helvaderus, Niels Hansen/Nicolaus: s.109 - Hemmer, Karen de: s.38 - Hemmer, Kristoffer de: s.38 - Hemmet, Iver Iversen: s.117,118,127 - Henriksen, Anders: s.10 - Hoyer/Højer, Hans/Johannes: s.69 - Hoyer, Peter: s.69,70 -

Hviding, Andreas(Vellejus): s.29 - Húbschmann, Georg/Jørgen: s.56,58,65,69 - Høst, Birgitte g.Knudsen: s.9,12,15,36 - Høst, Thomas Kristenseh: s.9,10,15,19,36 -

Iversen, Andreas: s.56,58 - Iversen, Peder: s.225 -

Jacobsen, Andreas: s.93 - Jebsen, Biritte Jacobsdatter g. Thordsen: s.103 - Jelling, Anne Pdersdatter(Hegelund): s.76 Jelling, Dorothea Jensdatter(Mørch): s.76,78-80 - Jelling, Hans Jørgensen: s.72,76,122 - Jelling, Jens Jørgensen: s.72,76,120,127 - Jelling, Maren Jørgensdatter(Bloch): s.76,122 Jelling, Peder Jørgensen: s.72-77,80,120,127 - Jelling, Stephan Sørensen: s.72,118,120,127 - Jelling, Søren Jørgensen: s.72,76,120,122,123,124,127 - Jensen, Christen: s.81 - Jensen, John Wilhelm: s.81 - Jensen, Sofie Jørgine: s.81 - Jensen, Thøger: s.125 - Jensdatter, Vibeke(g.Mørch: s.78, 128,130 - Jespersdatter, Anna g.Mauritius: s.95 - Jespersdatter, Hanna: s.93 - Jesdatter, Anna g.Jørgensen og Magnussen: s.54,105,111 - Jessen, Christen: s.105,110,113 - Jessen, Claus Jacobsen: s.47,54,113,114 - Jessen, Ellen Jacobsdatter g.Smit: s.47,51,113 - Jessen, Frederik: s.105,114 - Jessen, Jacob: s.47,51,58,105-114 - Jesdatter, Maren g.Knudsen og Lowsen: s.105,110,111,113 - Jessen, Marin Jacobsdatter, g.Boysen, Kramer, Struck, Thordsen og Hoyer: s.46,47-71, 113,114 - Jessen, Martin Jacobsen: s.47,113 - Juul, Hans: s.76 - Jørgensdatter, Anna: s.113 - Jørgensen, Nis: s.105,111 -

Kalund(t), Anna: s.107,111 - Kalund(t), Margrethe(von Eitzen): s.109,111 - Kalund(t), Wulf: s.107,109,111 - Knudsen, Hans: s.107 - Knudsen, Niels: s.15,17 - Knudsen, Peter: s.105,111 - Kragelund, Peder Jensen: s.29 - Kramer(Kræmer), Jens Hansen: s.47,53,54,58,59,61,62,113,114 - Kramer(Kræmer), Marin Jacobsdatter(Jessen): s.46,47-71,113,114 -

Lemvicus(Lemvig), Jørgen(Georgius) Pedersen: s.72,117-124, 127 - Linnedvæver, Claus: s.113 - Lorentzen, (Ellen)Martinsdatter(Lowsen): s.115 - Lorentzen, Martin: s.115 - Lowsen, Ingeborg: s.111,113,115 - Lowsen, Jens: s.107,111,113,115 - Lowsen, Jes: s.111 - Lowsen, Jørgen: s.113,115 - Lowsen, Kirsten: s.47,111,113,114,115 - Lunge, slægt: s.125 - Lykke, slægt: s.4 - Lykke,Frands: s.5 - Lykke, Ide: s.4 - Lykke, Jørgen: s.4 - Løvenbalk, slægt: s.125v- Løvenbalk, Jens Pedersen: s.125 - Løvenbalk, Maren Jensdatter: s.72,76,118,122, 125-127 - Magnussen, Hans: s.54,56,111,114 - Magnussen, Jacob: s.111 - Markdanner, Caspar: s.120 - Marsvin, Ellen: s.118 - Marsvin, Margrethe: s.78 - Martensen, Jes: s.105 -

Mauritius, Anna Jespersdatter: s.93 - Mauritius, Johannes: s.95 - Meerkatz, Christoffer: s.58 - Mikkelsen, Niels: s.82 Monrad, Erik: s.10,34,36 - Monrad, Johan: s.34 - Mortensen, Christen: s.6 - Mortensen, Erich: s.6 - Mortensen, Ernest: s.81 - Mortensen, Niels: s.6 - Mortensen, Peder: s.6 - Mortensen, Poul Madsen: s.81 - Munk, Kirsten: s.13,118 - Møller, Claus: s.107 - Mørch, Christen: s.128 - Mørch, Dorothea Jensdatter g.Jelling: s.76,78-80 - Mørch, Jens Christensen: s.78,128,130 - Mørch, Vibeke Jensdatter: s.78,128,130 - Mørch, Karen Jensdatter Bjerring: s.80 - Nielsdatter, Eline: s.17 -

Nielsdatter, Maren: s.34 - Nielsen, Niels: s.15 - Owsen, Hans s.93 - Owsen, Jens: s.109 -

Parsberg, Valdemar: s.4,82 - Pedersdatter, Barbara: s.130 - Petersen, Henrik: s.115 - Pedersen, Jens: s.10 - Petersen, Jesper(Jasper,Casper,Kasper): s.93 - Pedersen, Morten: s.4-6 Prehn, Claus: s.113 - Prehn, Henrich: s.113 -

Rantzau, Henrik: s.120,121 - Reff, Kirstin Rasmusdatter: s.105 - Rimbert,Dorothe Jensdatter(Bloch): s.125 - Rimbert, Peder: s.125 - Rugaard, Anna Bartholine Rasmusdatter g.Jensen: s.81 - Rugaard, Kirstine Jørgensdatter(Fritz): s.81 - Rugaard, Rasmus: s.81 - Schlütters,Engeborg/Ingeborg g.Thordsen: s.40,44,101,103 - Schlüter, Johannes: s.40,44,101,103 - Seefeld, Jørgen: s.78 - Siimensen, Hans: s.103 - Skriver, Peter: s.56 -

Skytte, Jørgen: s.107 - Smed, Christen Jensen: s.4,5 - Smed, Niels: s.4,5 - Smit, Ellen Jacobsdatter(Jessen): s.47,51,113c Smit, Jørgen: s.113 - Spandet, Peder: s.38 - Stake, Marin: s.105 - Stauning, Anne Pedersdatter: s.76 - Stauning, Inger: s.76 - Stauning, Jørgen Pedersen: s.76 - Stauning, Kirsten: s.76 - Stauning, Maren Pedersdatter: s.76 - Stauning, Peder Pedersen: s.76 - Stauning, Sophie Pedersdatter: s.76 - Stauning, Søren Pedersen: s.76 - Struck, Kirsten Petersdatter: s.65-67 - Struck, Marin Jacobsdatter(Jessen): s.46,47-71,113 114 - Struck, Peter: s.65-67,69, 70 - Sørensen, Clemend: s.117 -

Thordsen/Thoer/Thortzenius, Anne Christine g.Wellejus: s.29, s.46,69,70 - Thordsen,/Thoer/Thortzenius, Conrad: s.40-46, 67,69,101,103 - Thordsen/Thoer/Thortzenius, Johannes: s.40, 99-104 - Thordsen/Thoer/Thortzenius, Marin Jacobsdatter(Jessen): s.46,47-71,113,114 - Thordsen/Thoer/Thortzenius,Bri- gitte Brigitte Jacobsdatter(Jepsen): s.44,103 -

Ulfeld, Dorfitz: s.13,15,80 - Ulfeld, Knud: s.78 - Urne, Jørgen: s.78,128 -

Vedel, Peder Sørensen: s.36 - Weibel, Margrethe: s.29 - Weile, Anders Henriksen: s.10,27 - Weile, Andreas Thomsen: s.17 27,29 - Weile/Vellejus,Anne Christine Thordsen,Thoer,Thortzenius: s.29,46,69,70 - Weile, Christian: s.15,26 - Weile/Vellejus,Hans/Johannes: s.15,21,25,26,27,29,39,70,81 - Weile, Henricus Thomæ: s.15,19,25 - Weile, Metta Thomasdatter: s.15 Weile, Thomas Henriksen: s.7-29,36,81 - Vellejus,Kirstine Marie: s.81 - Vellejus,Thomas Hansen: s.81 - Verst/Virst, Maren Jensdatter(Løvenbalk): s.72,76,118,122,125-127 - Verst/Virst, SørenStephansen: s.72,118,127 - Worm, Ole: s.120 - Voss, Bertel: s.78 - Wouwern, Johan von: s.109 -

S T E D R E G I S T M E R :

- Aabenraa s.19,44,46-50,53,56,58-62,65,67,69-71,105-115 - Ålborg s.38,78,80,128 - Als s.40-44,47,101,103 -
- Barsmark s.111 - Blans s.44,103 - Blansgaard s.111 - Blenstrup s.78-79,128 - Borup s.127 - Bremen-Verden s.18,65 - Brundlund s.110 - Brøns s.10,18,30,32,36,39,84-85,87,91-92,95,97-98 - Bylderup s.44,103 - Christianssand s.10,27 -
- Duborg s.99-100 -
- Flensborg s.13,44,46,99-100 - Fol s.29,- Frankener s.72 - Fredericia s.18 - Frijsenborg s.4 - Frøs og Kalslund herred s.34 - Fuglsøgaard s.4 - Gerding-Blenstrup s.76,78-80,128,130 - Gjerding-Blenstrup se Gerding - Glückstadt s.30 -
- Gottorp s.23-24,49,54,61,67,70,89,109 - Greifswald s.44,103 Grumtoft s.44,103 -
- Haderslev s.58-59,111 - Hamborg s.25,70 - Hammel s.4 - Handed s.46 - Havervadgaard s.9,18,30,32,36,82,84,87,95 - Hellevad-Egvad s.29,45-46,62,65,67,69,109 - Hellum herred s.80 Holstebro s.74 - Holsten s.9,12,25,58,99 - Hviding s.7,9-11,13,15,18-19,23,26,28-20,36,70,82-85,89,91,95 - Jelling s.72,74,76,117-124,127 - Jernit s.4 -
- Kalslund herred s.35 - Kiel s.70 - Krempe s.30 - København s.7,13,26-27,30,44,72,74,85,89,103,117 - Køge s.7 - Königsberg s.43-44,103 -
- Låge s.76 - Langetved s.10,34 - Lemvig s.74,80,117 - Lindenberg å s.78 - Løgumkloster s.109 -
- Nordstrand s.82,87 - Nykirke s.76 - Næs s.78,80,128 - Næsholm s.128 - Nørre Rangstrup herred s.36,83,93 - Odense s.44 103 - Overgaard s.4,5 -
- Randers s.4,127 - Rangstrup s.84,92,95 - Rejsby s.36,- Ribe s.7,10,16,27,29,34,36-38,82,84,87,117 - Roager s.38 - Rostock s.44,99,101-103 - Rødding s.10,34 -
- Skåne s.9 - Skrave s.34 - Skærbæk s.19,30,37,93,95 - Slagelse s.76 - Slesvig s.44,51,99 - Slogs herred s.93 - Sorø s.72 Starupgaard s.76 - Stauning s.72,76-77,80 - Sundeved s.40 - Sønderborg s.40-42,46,62,101-102 -
- Toldergaarden s.39 - Tønder s.30,70,84,89,93-94,96 - Tørning len s.23,93 - Tørrild herred s.122 - Udbyneder s.4-5 -
- Vadehavet s.30 - Varnæs s.105 - Vejle s.7,16,19,81,117f,120,127 - Viborg s.5,72,74,125 - Vidåen s.93 - Wien s.70 -

B Ø G E R :

- Aagaard, Knud: Beskrivelse over Tørring Len, 1815
 Andersen, Aage: Festskrift til Troels Dahlerup, 1985
 Andresen, Ludwig: Beiträge zur neueren Geschichte Tonderns
 Andresen, Ludwig: Geschichte der Stadt Tondern ... 1939
 Arends, Otto Fr.: Gejstligheden i Slesvig og Holsten, 1932
 Askgaard, Finn: og Gunnar Olsen: En kamp for livet, 1958
- Bang, Vilhelm: Latinskoleliv, 1892
 Bang, Vilhelm: Præstegaardsliv, 1891
 Bang, Vilhelm: Den danske Kirkes Historie, 1856
 Bech, C.I.: Aabanraabogen
 Becker, J.G.Burman: Etatsråd Johan Monrads... Autobiographier
 Borgerrulle for Kristianssand 1641-1820
 Brask, Aage: Niels Bloch i Rold og hans nærmeste Slægt, 1947
- Christensen, Steen: Jacob Worm, 1946
- Bahl, Svend og Axel Linvald: Sønderjylland, 1919
 Danmarks Kirker udgivet af Nationalmuseet
 Den danske Kirke- eller Geistlige Ret Bd. Iff, 1775ff
- Festskrift til Troels Dahlerup, 1985
 Festskrift til Svend Ellehøj, 1984
 Festschrift für Otto Scheel, 1952
 Friis-Petersens Samlinger om danske Studenter...
 Frost: Optegnelser om Ribe, 1842
- Gether, Knud: Middelalderfamilier, Bd.1 1986-87
 Gravlund, Thorkild: Herredsbogen Jylland, 1930
 Gregersen, H.V.: Niels Helvad, 1964
 Gregersen, H.V.: Plattysk i Sønderjylland, 1974
- Hansen, Georg: Præsten u.år,
 Hansen, M.Mørk og G.L.Nielsen: Kirkelig Sætatistik (Slesvig)
 Hansen, Niels Black: Åbenrå Annaler, 1954
 Hanssen, P.G.: Efterretninger ang. Byen Ribe... 1831-48
 Hansen, Rasmus: Diger og stormfloder, 1977
 Helk, Vello: Dansk norske studierejser, 1987
 Helk, Vello: Laurentius Nicolai Norvegus, 1966
 Horskjær, Erik: De danske kirker bd.11-12, 1968-69
 Huitfeldt, Johan og Peter Kr.Iversen: Åbenrå Bys Historie I
- Jørgensen, P.Johs.: Dansk Retshistorie, 2.udg. 5.opl., 1969
- Kamphøener, Morten: Møllens Røst, 1944
 Kirkeskov, A.: Sønderjylland 1-2, 1935
 Koch-Olsen, Ib: Danmarks Kulturhistorie, u.å.
- Lauring, Palle% Christian den Fjerdes riger og lande, 1967
 Lemvig som Købstad gennem 400 Aar, 1945
- Mackeprang, M.: Tønder gennem Tiderne, 1943
- Rying, Bent og Gregers A.Jensen: Vestjylland...2.opl., 1978
- Traps Danmark, 5.udg.
- Ulrich, Per: Mordet i Åbenrå 1610, 1975
- Vestergaard, Poul: Natur og mennesker i Sønderjylland, u.å.

F L E R E   B Ø G E R :

Eskildsen, Claus: Tønder 1243-1943, 1943
 Friis, Achton: De jydere land, 1-2, 2.udg., 1962
 Heltoft, J.: Jelling, 1979
 Henningsen, Erik H. og Ivan Z. Sørensen: Før nu tid 1500-1600,
 Tugten sætter ind, 1982

T I D S S K R I F T E R :

Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift
 Archiv für Geschichte, Statistik ...
 Archiv für Staats- und Kirchengeschichte
 Danske Magazin
 Familienkundliche Jahrbuch Schleswig-Holstein
 Fra Himmerland og Kær Herred
 Fra Ribe Amt
 Historisk Archiv
 Historisk Tidsskrift
 Kirkehistoriske Samlinger
 Nordalbingische Studien
 Personalhistorisk Tidsskrift
 Samlinger til Jydsk Historie og Topografi
 Schleswig-Holsteinische Provincialberichte
 Slesvigske Provincialefterretninger
 Sønderjysk Maanedsskrift
 Sønderjyske Aarbøger
 Vejle Amts Aarbøger
 Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauen-
 burgische Geschichte m.fl.

Kancelliets Brevbøger, Leksika, Aviser etc.

Kirkebøger, skifteprotokoller, retsprotokoller, jordebøger
 o. a. arkivalier

Genealogisk samling
99.9 Mo 80 p
Priskorn, I. M.
Anetavle over de fire søskende
Mortensen på Østervold
6. bind
090525ad3669971124